

---

doc. dr. sc. Marko Šarić
Odsjek za povijest
Filozofski fakultet u Zagrebu
Ivana Lučića 3
10000 Zagreb
marko.saric2@zg.t-com.hr

UDK: 94(497.529Saborsko)"15/18"
39(497.529Saborsko)(091)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 2. studenoga 2025.
Prihvaćeno: 15. prosinca 2025.

OD NESTANKA DO PONOVOG RAĐANJA: SABORSKI KRAJ U RANOM NOVOM VIJEKU

U radu se analizira transformacija prostornih struktura Saborskog kraja u Potkapelju (današnja općina Saborsko u Karlovačkoj županiji) u dugom povijesnom trajanju, od kasnog srednjeg vijeka (Modruški urbar 1486.) do 1819. i formiranja drežničke satnije u Ogulinskoj pukovniji. Na osnovu objavljene i neobjavljene povijesne građe propituju se etnodemografske i socioekonomske strukture koje se razvijaju u specifičnim konfliktnim uvjetima habsburško-osmanskog imperijalnog razmeđa. Na primjeru kaštela Jesenice obrađuju se fenomeni ranog krajiškog društva u XVI. st., a na primjerima vlaške kolonizacije u XVII. st. početke demografske obnove na ovom području. Saborski kraj prava je preslika u malom osnovnih migracijskih struja koje su se susretale u Karlovačkom generalatu u ranom novom vijeku, jugoistočne (stočarske, vlaško-uskočko-bunjevačke) i sjeverozapadne struje (pretežno ratarske, hrvatski starosjedioci i doseljenici/povratnici iz Kranjske). Smatra se da su imperijalna granica i s njom povezani fenomeni periferije i kontaktnih zona, odnosno liminalnosti, ključni za razumijevanje „novog rađanja“ Saborskog u XVIII. st. Na primjeru Jozefinskog katastarskog premjera iz 1775.-1776. analizira se utjecaj Vojne krajine na oblikovanje seoskih prostora u XVIII. st. Korištenjem historijske antroponimije daje se uvid u etnokulturne strukture i različito tradicijsko nasljeđe koje su za sobom ostavila burna povijesna zbivanja iz ranoga novog vijeka.

Ključne riječi: Saborsko, Lička Jesenica, Potkapelje, Lika, Vojna krajina, Karlovački generalat, Ogulinska pukovnija, rani novi vijek, Vlasi, Kranjci, Bunjevci, etnokulturni identiteti, povijest migracija, historijska antroponimija

Saborski kraj samo je jedan od mnogih područja u Hrvatskoj čiji je povijesni razvoj krajem srednjeg vijeka bio naglo prekinut devastirajućim učincima osmanske ekspanzije.¹ Osmanske provale i osvajanja u XV. i XVI. st. te formiranje obrambenog pojasa na granicama sukobljenih imperija (Vojna krajina) drastično će se odraziti na promjenu načina života i sociokulturnog krajolika, odnosno doveli su do velikih promjena u sociodemografskim i etnokulturnim strukturama. Višestoljetno ratno pustošenje potkapelskog područja nije rezultiralo samo depopulacijom i deagrarijacijom prostora (tzv. *Wüstungsprozess* kao dio općeg srednjoeuropskog procesa agrarne krize) nego posljedično i njegovom reforestacijom, u obliku obnavljanja i širenja jelovo-bukovih šumskih kompleksa koji dugo neće biti podvrgnuti antropogenom utjecaju niti gospodarskom iskorištavanju (npr. prašuma Čorkova uvala).² Zahvaljujući dugogodišnjoj nenaseljenosti pograničnog pojasa, u Saborskom kraju kao i u susjednom plitvičkom, bit će sačuvani ili tek neznatno izmijenjeni ekosustavi od izvanredne prirodne vrijednosti. Kartografski izvori od XVI. do XVIII. st. cijelu ovu kapelsko-plješivičku kontaktnu zonu opisuju kao nenaseljen i izoliran

¹ U radu se pod Saborskim krajem podrazumijeva područje današnje Općine Saborsko u Karlovačkoj županiji (površine 132 km²) smješteno u sjeveroistočnom podnožju Male Kapele. Geografski pripada tzv. Potkapelju (Kapelsko) i obuhvaća četiri naselja: Saborsko, Lička Jesenica, Begovac i Blata. Samo Saborsko prostrano je gorsko selo dužine 8 km koje čine u nizu grupirani zaseoci „donjeg sela“ (Borik, Tuk, Kloštar, Grič, Varoš, Brdine) i „gornjeg sela“ (Senj, Conjari, Funtana, Panjići, G. i D. Biljevina, Kuselj) te izdvojeni, danas opustjeli zaseoci: Skrada, Medvidari, Lučica, Vuković Kapela, Ravni Lug i Čorkova Uvala. U širem smislu Saborskim krajem mogu se smatrati i ostala naselja duž sjeveroistočnog podnožja Male Kapele do doline rijeke Korane koja su naselili saborčanski rodovi krajem XVIII. i tijekom XIX. st., a danas pripadaju Općini Plitvička Jezera u Ličko-senjskoj županiji (Sertić Poljana, Poljanak, Matovinska Lisina). Smješten u kontaktnoj zoni Like i Korduna, Saborski kraj identitetski gravitira Lici kao i šira okolica (Plaški, Rakovica, Drežnik Grad). Filip Škiljan ističe da „općina Saborsko, iako po svojim karakteristikama lička općina (o čemu svjedoči i pridjevak lička uz ime naselja Jesenica), ipak je od Like odijeljena planinskim spletom Male Kapele.“ Međutim, visoravan na kojoj se prostire Saborsko prirodno se naslanja na Plitvički kraj (morfofenetski rasjed Prijeboj – Kuselj), tako da prema jugoistoku neke izražene reljefne granice s Likom i nema. (usp. Filip, Škiljan. *Kulturno-historijski spomenici Gorskog kotara i Ogulinsko-plašćanske zavale*. Srpsko narodno vijeće, Zagreb, 2012., 5.; Josip, Roglič. „Morfološke posebnosti Nacionalnog parka Plitvička jezera.“ u: Branimir Gušić – Marković Mirko (ur.) *Plitvička jezera: čovjek i priroda*. Nacionalni park Plitvička jezera, Zagreb, 1974., 7.)

² „Lako pristupačna prašuma (udaljena oko 19 km od hotela Plitvice) nalazi se na nadmorskoj visini od 860 do 1.028 m u planinskom masivu Male Kapele. Prostire se na padinama brda Oštri javor, leži sjeverozapadno od naselja Čorkova Uvala, a istočno od željezničke stanice Javornik (pruga Zagreb – Split). Teren je kraškog karaktera, rastrgan, kamenit, s mnogo vrtača, škrapa i kamenih blokova – bez tekuće vode i izvora. Podlogu čine kredni vapnenci i trijasni dolomiti, a tlo je smeđe šumsko. Ekspozicije su različite, a nagib terena iznosi čak i do 35 stupnjeva.“ (Plavšić-Gojković Nevenka – Plavšić Milenko – Golubović Uroš. „Čorkova uvala – prašuma u nacionalnom parku Plitvička jezera.“ u: Branimir Gusić – Mirko Marković. (ur.) *Plitvička jezera: čovjek i priroda*. Nacionalni park Plitvička jezera, Zagreb, 1974., 67.-68.)

divlji šumski kraj, kao „vražji vrt“ (*Hortus diaboli, Tüfelsgarten, Vražji vrta*).³ Nakon razaranja i nestanka starih feudalnih („modruških“) socioekonomskih struktura, na njihovim je ruševinama postupno izrastao sasvim novi društveni poredak zasnovan na vojnoj organizaciji i krajiškom načelu „slobodnih seljaka-vojnika“. Iz militariziranog društva formirat će se specifična kultura krajišnika/graničara, seljačka u svojoj srži, ali s jakim vojničkim obilježjima. Ti su procesi bili uvjetovani interesima habsburške države koja je u Hrvatskoj od XVI. st. planski izgrađivala organizirani obrambeni sustav, te imigracijama vlaških prebjega s osmanskog teritorija kao novog socioetničkog elementa na ovim prostorima. Starosjedilački hrvatski element pred osmanskim se pritiskom povlačio prema sjeveru i zapadu, da bi se poslije, tijekom „rekonkviste“ na prijelazu iz XVII. u XVIII. stoljeće, samo manjim dijelom vraćao u stare krajeve otete od Turaka. Od starosjedilačkog i novopridošlog katoličkog elementa (kranjskog i uskočko-bunjevačkog) formirao se specifičan pojačani etnokulturni tip hrvatskog krajiškog stanovništva. Drugim riječima, imperijalna granica i s njom povezani fenomeni periferije i kontaktnih zona, odnosno liminalnosti, ključni su za razumijevanje rađanja novog „mikrokozmosa“ saborskog potkapelskog kraja i njegovih lokalnih struktura u XVIII. st. Kako su selo i seoska općina u vojnoj organizaciji imali tek podređenu ulogu jer su osnovne i najniže vojno-upravne jedinice činile najprije knežine i porkulabije koje su obuhvaćale po nekoliko sela, a od sredine XVIII. st. to će postati satnije (kompanije) koje su predstavljale neposrednu izvršnu vlast, Saborsko nije moglo steći funkciju središnjeg naselja. Tu će funkciju jedno vrijeme imati Lička Jesenica kao glavna uporišna točka na ovom dijelu vojne granice, najprije u obliku porkulabije u prvoj polovini XVIII. st., a u razdoblju od 1765. do 1819. i kao središte satnije. Jedino se za to razdoblje može govoriti o postojanju zasebne „jeseničko-saborske“ administrativne cjeline.⁴ Samo je crkvena organizacija katoličke župe ostavljala mogućnost da Saborsko ima određenu centralitetnu funkciju u prostoru jugoistočnog Potkapelja i dijelu Korduna (Rakovica i Selište Drežničko kao filijale župe Saborsko do 1780-ih, povremeno i župa Plaški kojom se upravljalo iz Saborskog).

³ Sličnim procesima depopulacije i deagrarizacije te posljedično reforestacije prostora svjedočimo i danas.

⁴ Osnivanjem općine Saborsko 1992., najprije samo formalno i u izbjeglištvu, a od 1995. nakon reintegracije Saborskog kraja u ustavno-pravni poredak Republike Hrvatske i stvarno, obnovljena je ova administrativna cjelina. S obzirom na nacionalni sastav i stradanje u Domovinskom ratu izbor općinskog središta pao je na Saborsko.

1. Zaborsko i Jesenica na modruškom vlastelinstvu (XV. st.)

Saborsko se prvi put u povijesnim izvorima spominje 1486. u poznatom modruškom urbaru, kao kmetsko selo pod imenom *Zaborsko* – selo „za borom“, „Borovim vrhom.“⁵ Ime naselja nastalo je prema njegovu zemljopisnom položaju, gledajući od strane Modruša kao feudalnog središta čitavoga područja.⁶ Urbar je dao izraditi knez Bernardin Frankapan i on je dragocjen povijesni izvor za poznavanje strukture feudalnog vlastelinstva u kasnosrednjovjekovnoj Hrvatskoj.⁷ U njemu su bile registrirane sve kmetske obveze prema vlastelinu, odredbe o službama, opsegu i rokovima radne, novčane i naturalne rente. Modruški je urbar i vrijedan kulturni spomenik starog čakavskog narječja kojim se govorilo u ovom kraju u XV. st.⁸ Modruški feudalni posjed bio je inače od odlučujuće ekonomske, strateške i političke važnosti za velikašku obitelj Frankapan (od 1449. ozaljska grana) jer im je, između ostalog, omogućio kontrolu ključnih planinskih prijelaza između Primorja i panonske unutrašnjosti, a time i širenje svoje društvene i ekonomske moći od mora do Kupe (tzv. „frankapanska državina“).⁹

Zaborsko je 1486. bilo prostrano gorsko selo smješteno na krajnjem jugoistočnom rubu velikog modruškog vlastelinstva, ujedno i stare Modruške županije. U mjestu je bilo popisano 12 kmetskih selišta, od toga je 6,5 selišta već bilo napuštene.¹⁰ Jedno je selište obično držalo više kmetskih obitelji, ali u urbaru nalazimo i

---

⁵ Borovi vrh ili Borik (711 m/nm), uzvišenje koje razdvaja dolinu rječice Jesenice od visoravni na kojoj se prostire Saborsko.

⁶ Ime Saborsko u povijesnim se izvorima pojavljuje u više varijanata, u starijim izvorima kao *Zaborsko*, *Zaborski*, *Zaborsky*, a u kasnijim sve više kao *Saborski*, *Saborsko*. Slično je bilo i s Ličkom Jesenicom (*Jesenica*, *Jasenica*). Do tih varijacija dolazilo je zbog pomicanja i smjene stanovništva na ovim područjima tijekom nekoliko stoljeća. Inače sufiks *-sko* karakterističan je za ojkonomiju zapadne Hrvatske (npr. Gvozdansko, Jastrebarsko, Kamensko, Pokupsko, Senjsko, Topusko, Volosko, Vrbovsko). Znatno su rjeđi ojkonomi na *-ski*, *-ški*, kao npr. Plaški koji je nastao od imena *Plasa* („čistina u šumi“, „raskrčena zemlja“). Usp. Šimunović, Petar. *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*. Golden marketing, Tehnička knjiga, Zagreb, 2008., 251.

⁷ Grgin, Borislav. „Modruš između kneževa Frankapana, Osmanlija i kraljevskih vlasti, 1458.-1526.“ u: *Modruški zbornik*. Vol. 3, No. 3, Ogulin, 2009., 45.

⁸ Urbar je izvorno pisan glagoljicom, a sačuvan je u dva latinična prijepisa s kraja XVI. i prve polovine XVII. st. Lingvistička analiza pokazala je da je jezik urbara bio znatno više utemeljen na onodobnim organskim idiomima nego što se to ranije pretpostavljalo. (Usp. Lopašić, Radoslav. „Urbar Modruški od g. 1486.“ u: *Hrvatski urbari*. sv. I, Zagreb, 1894., 23; Vulić, Sanja. „Jezik Modruškog urbara.“ u: *Čakavska rič*. XXXVIII/1-2, Split, 2010., 135.-154.

⁹ „Modruška smatrana je vazda ključem do primorske i alpinske Hrvatske, a kroz nju je išla jur od rimskih vremena preko planina glavna cesta do mora.“ (Hrvatski urbari, 1894.: 20.)

¹⁰ Seliste (lat. *sessio, colonialis*) bilo je nasljedni kmetski seljački posjed čija je veličina varirala. Sastojalo se od „unutarnjeg“ zemljišta ili okućnice (kuća za stanovanje s eventualnim gospodarskim objektima, dvorište, guvno, vrtal) i „vanjskog“ zemljišta (oranice i livade). Vanjsko zemljište

suprotne primjere gdje je jedan kmet držao i po nekoliko selišta. Svakom selištu u Zaborskom pripadalo je oko 12 jutara ili rali zemlje odnosno 12 dana oranja (*Jošće je na Zaborskih sidećih kmeti 12, a sel pustih 6 ter pol, a ka vsakom se selu štima dni 12*).¹¹ Prema tome, 12 seljačkih domaćinstava („sideći kmeti“) živjelo je na 5,5 naseljenih selišta, što znači da su u prosjeku po selištu dolazile dvije kuće (2,2). U urbaru se izričito navodi da neki kmetovi u Zaborskom drže cijela selišta, a neki samo pola selišta (*ki drži puno selo; a ki drži pol sela*).¹² U selu se nalazio i vlastelinov alodij koji je iznosio 20 jutara oranica i sjenokoša s kojih se moglo „saditi“ 50 stogova sijena (*Jošće pod gospocki dvor dni boljke od 20, a sinokoše kosac bolje od 50*).¹³ U cijelom se urbaru samo za kmetove u Zaborskom izričito navodi dužnost kolektivne radne rente (tzv. tlaka ili rabota). Bili su naime dužni davati tlaku na vlastelinovu alodiju, i to dva dana tjedno u doba godine kada su se odvijali poljodjelski radovi, od Jurjeva 23. travanja do Miholja 29. rujna (*od Jurjeve do Miholje vsake nedilje dva dni težiti*).¹⁴ Prema tome, svako je selište obrađivalo 1,6 jutara alodijalne zemlje. Pored tog tipa radne rente, svaki je zaborski kmet godišnje trebao dati još i tri „tovara“ odnosno podvoza „na mali put“, a treći „na veliki“ (*o jošće je dužan vsaki kmet tri tovore, dva na mali put, a treći na veliki*).¹⁵ Riječ je o dužnosti podvoza na području vlastelinstva (mali podvoz) i izvan njega (veliki). Prema Nadi Klaić, radilo se o vrlo teškoj i nepopularnoj dužnosti jer u XV. st. još nije bio točno utvrđen broj dana, odnosno dužina puta za tu vrstu tlake.¹⁶ Obveza kmetova da „sprave i privezu“ vlastelinske sjenokoše koje su također pripadale alodiju, određena je isto kao kolektivna dužnost sela. Na modruškom vlastelinstvu i taj je tip radne rente potanko naveden samo za Zaborsko (*Jošće su dužni sve seno spraviti i privesti*).¹⁷ U sklopu te tlake svako selište bilo je dužno podići četiri stoga vlastelinskog sijena (*Jošće ima ka vsakomu selu sinokoš stoge četire*).¹⁸ Kmetovi su bili dužni dopremati u knežev dvor i drva za ogrjev (*gospodinu k hižam lesa privesti*), a svaki kmet povrh toga morao je godišnje dati još deset ili pet dasaka za pokrivanje krovova (*ter svaki deset dasak kada se hiže prepokrivaju, ki drži puno selo; a ki drži pol sela, taj je dužan dasak pet*).¹⁹ Dužnosti sjenokoše

na selištu najčešće se dijelilo između više kmetskih domaćinstava (polovina, trećina, četvrtina, osmina) ovisno već o veličini selišta i kvaliteti obradiva tla.

¹¹ Hrvatski urbari, 1894.: 29.

¹² *Isto*.

¹³ *Isto*. Alodij je dio feudalnog dobra koji je vlastelin uz pomoć kmetske tlake iskorištavao u vlastitoj režiji.

¹⁴ *Isto*, 28.

¹⁵ *Isto*.

¹⁶ Klaić, Nada. *Izvori za hrvatsku povijest do 1526. godine*. Školska knjiga, Zagreb, 1974. 345.

¹⁷ Hrvatski urbari, 1894.: 28.

¹⁸ *Isto*, 29.

¹⁹ *Isto*.

i drvodjelstva podsjećaju na to da je Saborski kraj uvijek obilovao kvalitetnim livadama i šumskim bogatstvom. Povremena radna obveza bila je i prijenos pošte (*Jošće su dužni pojeti z glasom po redu*), što znači da su barem neki kmetovi u selu držali i konje.²⁰ Kako su davali tlaku i obavljali neke posebne službe, zaborski kmetovi bili su oslobođeni od novčanih daća. Dužni su bili dati samo „darove“ ili „časti“ (*Jošće su dužni k tomu tri časti*), što su bila tek simbolična davanja uaturi, a koje su kmetovi donosili vlastelinu obično na velike godišnje blagdane (Božić, Uskrs, Miholje).²¹

Na alodiju u Zaborskom nalazio se, kao što smo već rekli, i knežev dvor (*gospocki dvor*) koji je služio i kao rezidencija „dvornika“ ili „špana“, nadstojnika vlastelinskog imanja. Špan je u Zaborskom boravio ne samo zbog potrebe neposrednog nadzora alodija već vjerojatno i zbog velike udaljenosti sela od vlastelinskog središta u Modrušu (Tržan-grad). Danas je teško utvrditi gdje se taj dvor nalazio, možda u dijelu sela poznatom kao Kloštar?²² Prema mišljenju Nade Klaić, u selima u kojima su se nalazili kneževi dvorovi, a time i više alodijala, i tereti podložnika bili su veći.²³ U Zaborskom je postojala i crkva nepoznatog titulara, koja je imala zemlje nešto veće od jednog selišta (*Jošće zemlje crikvene na Zaborski, ku pop drži, dni 16, sinokoše stoge tri*).²⁴ Crkveno zemljište samo je administrativno pripadalo vlastelinstvu, ono je naime bilo vlasništvo crkve.²⁵ Crkva se nalazila u donjem selu nedaleko od Brdina, na mjestu današnje kapele svete Marije od Rozarija. Tradicija o „staroj crikvi od davnina“, u Saborskom održat će se do suvremenog doba. O njoj će još biti riječi u tekstu.

Na području današnje Ličke Jesenice nalazila su se dva sela, *Jesenica* i *Gordinje Polje*, koja su popisana zajedno, što upućuje na to da se radilo o jednoj seoskoj općini („atar“). Prema Radoslavu Lopašiću selo Gordinje Polje nalazilo se uz gornji tok rječice Jesenice, što bi značilo na području današnje Vukelić Poljane, Dragića i Zavoda.²⁶ Jesenica je obuhvaćala preostali dio sela oko srednjeg i donjeg toka rijeke sve do svojeg ponora u Potpolju. Sovjetski povjesničar Julijan Bromlej smatrao je i da je susjedno *Pliskovo* (Blata) pripadalo istoj seoskoj općini, što se iz strukture urbara može i zaključiti.²⁷ U Jesenici i Gordinjem Polju popisano je 31 selište, od toga

²⁰ *Isto.*

²¹ Klaić, 1974.: 345.

²² U publicistici se lokacija dvora povezuje s lokacijom na kojoj je bila podignuta stara škola. (usp. Krizmanić, Josip. *Saborsko i uža okolica*. Ogranak Matice hrvatske Ogulin, 1995., 6.)

²³ Klaić, 1974.: 345.

²⁴ Hrvatski urbari, 1894.: 29.

²⁵ Klaić, 1974.: 346.

²⁶ Hrvatski urbari, 1894.: 30.

²⁷ Bromlej, Vladimirovič Julijan. „Još jednom o pitanju razvoja feudalne rente u Hrvatskoj pokraj

25 bilo je naseljenih i 6 napuštenih. Za razliku od Zaborskog, ovdje je na selištima popisano 26 obitelji s imenima njihovih kućedomaćina.²⁸ Po selištu dolazila je jedna kuća, samo su Benko Baričević, Juraj Brlić i Ivša Jarnetić držali po dva selišta, bez sumnje uz manju službu.²⁹ Neki su bili u statusu zavisnih seljaka odnosno kmetova, a neki su bili slobodni seljaci, tzv. *knapi*.³⁰ U Jesenici, Gordinjem Polju i Pliskovu svaki je kmet davao kvartu, a svaki knap star zobi (... *k tomu su dužni knapi, ter ki su gracki, vsaki o Miholji ovsu star jedan; a vsaki kmet ki ima volove dužan je kvartu ovsu jednu, slodina 3, voz sena o Miholji; a ki nima volov, taj je dužan ovsu kvartu jednu, soldina tri*).³¹ Ovdje nije bilo tlake, ali su zato kmetovi bili obvezni na novčanu daću koja je isplaćivana u *zlatima* (mletački dukat) koja je iznosila i do dva zlatnika. Od naturalnih daća i u Jesenici kmetovi su bili dužni predati u vlastelinski dvor godišnje „tri časti“ i to u vrijeme glavnih blagdana (*A svaki kmet do godišća, da je dužan tri časti, jednu o Miholji, drugu o Božiću, tretu o Vazmi*).³² Darovi su bili jedno janje ili u zamjenu za janje 12 jaja i 3 kruha (*ki ima kmet janjce, dužan je sedmoga; ki bi neimil janajc, dužan je 12 jajac ter tri kruhe. Ako bi kmet imal janjac sto, ali dvisto, li ni veće dužan, nego jednoga janjca za čast*).³³

U Jesenici je bilo i podložnika u statusu slobodnih seljaka pa time i nekih posebnih dužnosti. Izvjesni Šimun Jarnetić i svih pet kuća Jarnjevića bili su „knapi“ i služili kao konjanici u vlastelinskom banderiju (*Šimun Jarnjević ima zemlje dni 14, luke stog jedan, od toga služi konjem. Stipko Jarnjević ima zemlje dni 17, sinokoše stoge tri, malina jednoga tretu del, jošće pusta malinišća tretu del, od toga služi konjem itd.*).³⁴ Naime, zbog rastuće osmanske opasnosti knez Bernardin bio je prisiljen dodijeliti

XV i u XVI stoljeću (U povodu članka N. Klaić, O razvitku feudalne rente u Hrvatskoj i Slavoniji u XV i XVI stoljeću, Radovi Filozofskog fakulteta, Odsjek za povijest, 3, Zagreb 1960, 39-62)“ u: *Historijski zbornik*. Vol. 16, No. 1-4, Zagreb, 1963. 273.

²⁸ Bile su to obitelji: Filipa Križanića, Franjca, Ivše Jarnetića, Kijca, Lovre Rilića, Marka Rilića, Jemriha Jakovčića, Benka Baričevića, Vida Plešića, Vida Gigača, Franka Vidonića, Blaža Obratkovića, Brnjka Brlića, Tomka Valkovića, Jurja Brlića, Marka ribara, Antona na Planici, Stipka Jurića, Šimuna Grličića, Matka Lašića, Bartola ptičara te Šimuna, Stipka, Ivana, Šimuna i Ivše Jarnjevića. Jarnjevići su bili najbrojniji rod, s ukupno 5 kuća.

²⁹ Klaić, 1974.: 346.

³⁰ „Knap, jamačno iz njem. izvora potekla rieč; iz XV. vieka. Knappe ima u njem. vrlo mnogo značenja. Frankapani na nekih vladanjih svojih zovu tako svoje slobodnjake. Knap Frankapanski slobodan je čovjek na svojoj baštini, ne tlači gospodinu, daje samo godišnju daću od dukata (1. f. 8 kr.); a služba mu je vojnička, pratnja gospodara, kad ovaj ide na vojsku.“ (Mažuranić Vladimir, *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik*. I, Zagreb, 1922., 513.)

³¹ Hrvatski urbari, 1894.: 33.-34.

³² *Isto*, 34.

³³ *Isto*.

³⁴ *Isto*, 32.

nekim svojim podložnicima određene olakšice i obvezati ih samo na vojnu i oružničku službu na vlastelinstvu.³⁵ Izvjesni Marko bio je vlastelinski ribar, a njegovo selište pretvoreno je u alodij (*Marka ribara selo ima zemlje dni 13, to je prvo služilo ribarijom a sada je pod grad*);³⁶ Brnjko Brlić izrađivao je zdjele i drugo drveno posuđe za potrebe dvora i nije imao nikakva druga zaduženja (...a sada služi zdelami); Bartol ptičar bio je lovac na ptice za knežev dvor (*Bartol ptičar ima zemlje dni 14, luke stoga dva, od toga služi ptičariju*).³⁷

U Jesenici je tada bilo 10 mlinova (*malin, malinišće*), od čega 8 u suvlasništvu s udjelima od jedne polovine do jedne šestine. Tradiciju držanja suvlasničkih ili „redovničkih“ mlinova obnovit će i novo stanovništvo koje je naseljeno u Jesenici u XVIII. st.³⁸ U Jesenici je također bio knežev dvor, a spominje se i vlastelinska gostionica („taverna“ ili „oštarija“) u kojoj se prodavalo kneževino vino (*a taverna Jesenička, ta se proda, kako se kada more, a nigda gre na kup s trgovinom*).³⁹ Taverna se vjerojatno nalazila u središtu sela kod tadašnjeg drvenog mosta na rječici Jesenici, s obzirom na to da se s njom u vezi spominje „trgovina“, pristojba koja se plaćala od trgovačke robe kod prelaza preko mitnice. U Jesenici je postojala i crkva nepoznatog titulara, vjerojatno na mjestu današnje pravoslavne crkve sv. Ilije Proroka, a jesenički pop držao je 14 jutara obradive zemlje (*A crikvene zemlje, ku drži pop, dni 14 u Jesenici*).⁴⁰

Pliskovo je obuhvaćalo područje današnjih Blata i Begovca.⁴¹ Sastojalo se od 10,5 selišta na kojima je bilo popisano 7 kmetskih obitelji.⁴² U Pliskovu je količina

³⁵ Bromlej, 1960.: 135

³⁶ Hrvatski urbari, 1894.: 31.

³⁷ *Isto*, 31., 32.

³⁸ Tako Dragutin Hirc 1900. godine spominje „seoce Redovnički mlin“ kod Velikog vrela u Jesenici. (Hirc, Dragutin. *Lika i Plitvička jezera*. Zagreb, 1900., 134.

³⁹ Hrvatski urbari, 1894.: 34. Krčmarenje je spadalo u tzv. manja kraljevska prava (jura regalia), te su ga vlastela ponajviše davala u zakup.

⁴⁰ *Isto*.

⁴¹ Pliskovo je ikavska inačica arhaizma *pleso* kojim se označavalo „podvodno ili vodoplavno zemljište“, „barovito tlo“, „poloj“, u širem smislu „jezero“, „blato“, „močvara“ (Šimunović, 2008.: 293.). Današnje ime selu nadjenuli su štokavski doseljenici u XVII. st. Riječ je o poznatom periodičnom jezeru koje izbija iz estavele (Velika pećina u Begovcu), šupljine u kršu koja naizmjenično izbacuje i guta vodu („dava“ i „poteže“ natrag), to jest istodobno je i vrelo i ponor. Dragutin Hirc ovako opisuje jezero Blata: „Voda izadje svake jeseni, pa leži i do polovice kolovoza, no kadkad ode u lipnju i onda kose na okolo i dobivaju dobro sieno, kakova, kako mi reče seljak Grba Jovan, ni car ne ima. U jeseni padaju na jezero divlje guske i patke i obilan je lov, dakle kao i na Cirkničkom jezeru, koje je takodjer periodičko, kao i naša Blata.“ (Hirc, Dragutin. *Lika i Plitvička jezera*. 1900., 136.)

⁴² Cvitana Lovrenčića, Ficka Lovrenčića, Martina Tomašića, Blažine, Matka Novačića, Brnarđa Balšića i Mihovila sina Cvitkovog.

zemlje koja je pripadala jednom selištu bila različita, a tamošnji su kmetovi služili uglavnom *sinokošom*, što je i razumljivo s obzirom na karakter terena.

2. *Capella deserto*: razmjeri pustošenja i iseljavanja krajem XV. i u XVI. st.

Osmanski način ratovanja i sukcesivnog osvajanja teško će pogoditi hrvatske zemlje od kojih se one praktički više nikad neće potpuno oporaviti. Središnji hrvatski povijesni teritoriji u XVI. st. bili su izgubljeni, stanovništvo desetkivano i raseljeno, nastaju tada u svojim dugim trajanjima „hrvatske pustoši“, da se poslužimo izrazom Andrea Blanca.⁴³ Velike migracije izazvane osmanskim prodorima i osvajanjima bile su jedna od najvažnijih povijesnih posljedica ranoga novovjekovlja. Iseljavanja, doseljavanja i preseljavanja potrajala su u ovim krajevima nekoliko stoljeća, mijenjajući etničke odnose i sociokulturnu konfiguraciju. Godine nakon pada Bosne pod osmansku vlast 1463. označile su početak velikih nevolja za modruški kraj i njegovo stanovništvo. Osmanski odredi pograničnih lakih konjanika *akindžija* („trkači i palikuće“ kako su nazivani u hrvatskim i unutarjnoaustrijskim zemljama), od 1469. do 1483., svake su se godine po nekoliko puta zalijetali u Hrvatsku.⁴⁴ Od 1469. do 1526. zabilježeno je oko 45 osmanskih pljačkaških upada u Kranjsku, koji su najčešće dolazili preko modruškog područja.⁴⁵ Godina Krbavske bitke 1493. označila

⁴³ „Zapravo, treba razlikovati tri područja u krajevima koji se protežu između Une i Kranjske: dijelove koje čvrsto drži austrijska vojska i koji su ostali većinom netaknuti, obrađivani i napučeni – slovenske zemlje.; dijelove koje su zauzeli Turci i u njih doveli naseljenike – zapadna Bosna, čiji vršak dopire do gornjih tokova Korane i Gline; između tih dvaju područja nalazi se kraj iz kojeg je izbjeglo stanovništvo, bojno polje, poprište neprestanih borbi i razaranja, ukleti kraj koji pripada svima i svakome, *ničija zemlja* kako je zovu suvremeni hrvatski povjesničari, riječ koju najbolje prevodi engleski izraz *no man's land*.“ (Blanc, André. *Zapadna Hrvatska. Studija iz humane geografije*. Prosvjeta, Zagreb, 2003., 98.)

⁴⁴ Akindžije su bili osmanska pogranična laka konjica koja je vršila sustavne pljačkaške napade ili „zatrke“ u neprijateljsku zemlju radi iscrpljivanja biološke i materijalne snage protivnika. Fenomenološki odgovaraju tatarskom *jasiru*, ratovanju radi plijena u robi, stoci i ljudima. Akindžijski korpus na bosanskoj granici većinom je popunjavao domaćim svijetom „novih muslimana“, koji su uključivanjem u osmansku pograničnu gazijsku tradiciju vidjeli mogućnost za stjecanje materijalnog dobitka i društvenog uspona. Nenad Močanin je u tom smislu istakao: „Do sredine XVI. stoljeća broj onih koji su prešli na islam u Bosni je dosegnuo polovicu stanovništva. Dijelom ga se može protumačiti interesom dosta brojnih skupina stanovništva za uključivanje u osmanski ratni stroj, kao i počecima razvoja gradova novog tipa.“ (Močanin, Nenad. „Hrvati pod vlašću Osmanskog Carstva do razdoblja reformi u Bosni i Hercegovini (1463.-1831.)“ u: Holjevac, Željko. – Močanin, Nenad. *Hrvatsko-slavonska Vojna krajina i Hrvati pod vlašću Osmanskog Carstva u ranome novom vijeku*. Leykam international, Zagreb, 2007., 126.)

⁴⁵ Usp. Simoniti, Vasko. *Turki so v deželi že. Turški vpadi na slovensko ozemlje v 15. in 16. stoletju*. Mohorjeva družba, Celje, 1990., 204.-206.

je i početak „raščinjavanja“ modruškog kraja, koji je te godine također strahovito opustošen. Potkapelska visoravan Saborskog kraja našla se tada na jednom od glavnih koridora osmanskih dubinskih prodora koji su vodili iz zapadne Bosne prema sjeverozapadu, jednim krakom kroz Ogulinsko-plašćansku dolinu prema Gorskom kotaru i Kranjskoj, a drugim, preko Male Kapele, kroz Glibodol i Dabar, u Gacku, Primorje, Vinodol i Istru. Osmanski upadi u Ogulinsko-plašćansku dolinu dolazili su i iz pravca Rakovice, na tzv. „kranjskom putu“, koji je išao preko Močila, Ljupča klanca i Paleža.⁴⁶

Posljedice osmanskih pustošenja bile su vidljive već 1486. prilikom sastavljanja modruškog urbara. Oko 28 % kmetskih selišta na vlastelinstvu bilo je napušteno.⁴⁷ Opustošenost nije na svim dijelovima modruškog vlastelinstva bila jednaka. U Zaborskom taj je postotak iznosio čak 54 %, a u Jesenici oko 19 %. Pad naseljenosti primorao je kneza Bernardina Frankapana na popuštanje kako bi zadržao ostalo stanovništvo. Dopustio je nekim podložnicima da uzimaju i po nekoliko selišta ili im je smanjivao neke dužnosti, što je bio slučaj, kao što smo vidjeli, i s podložnicima u Jesenici. Međutim, preseljenje modruških i krbavskih biskupa u Novi Vinodolski 1493. samo je potaklo masovno iseljavanje iz tog područja.

Staro hrvatsko stanovništvo Modruške županije tijekom osmanskih provala i ratova potiskivano je na sjever i zapad. Iseljavalo se u tri glavna pravca: 1.) u srednje Pokuplje i južnu Kranjsku; 2.) u Kras i sjevernu Istru; 3.) daleko na sjever u zapadnu Ugarsku, Donju Austriju i južnu Moravsku. Knezovi Frankapani svoje su podložnike s ugroženog modruškog vlastelinstva u prvoj polovini XVI. st. u većem broju preseljavali na posjede koje su držali u unutrašnjosti i za koje su smatrali da su nešto sigurniji. Radilo se o vlastelinstvima u srednjem Pokuplju (Bosiljevo, Novigrad na Dobri, Ozalj) i založnim vlastelinstvima koje su privremeno uživali u Kranjskoj, tj. Beloj krajini i Krasu. Riječ je dakle o unutarnjim i vanjskim migracijama. Od ostataka nekadašnjeg modruškog vlastelinstva formirat će oko 1577. novo vlastelinstvo sa sjedištem u Severinu na Kupi.⁴⁸ Doseljenici iz modruškog Zaborskog osnovali su u prvoj polovini XVI. st. *Zaborsko Selo* kod Netretića, tada na ozaljskom vlastelinstvu. Istoimeno prezime zabilježeno je u tom selu kao i u Mrzlom Polju na posjedu Švarča (1652., *Jure Zaborski*).⁴⁹ I susjedna sela Veliki i Mali Modruš Potok,

---

⁴⁶ Vezmar, Gojko. „Iz prošlosti kraja.“ u: *Plašćanska dolina i okolica u NOR-u*. Zbornik 7 Historijskog arhiva u Karlovcu, Karlovac, 1976., 25.

⁴⁷ U urbaru nije popisana ni modruška purgarija koja je nekoliko puta spaljivana. Usp. Adamček, Josip. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća*. Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1980. 63.

⁴⁸ Strohal, Rudolf. *Uz Lujzinsku cestu*. Rijeka, 1993., 88.

⁴⁹ Hrvatski urbari, 1894.: 374. U Zaborskom Selu i Donjim Stativama i danas postoji prezime

koja se prvi put pod tim imenima spominju 1562., također su osnovale modruške izbjeglice i preseljenici.⁵⁰ Stare jeseničke rodove Brliće, Jakovčiće, Jarnjeviće i Plešiće također zatječemo u ovom kraju, na bosiljevskom i rakovačkom vlastelinstvu.⁵¹ Modruški doseljenici donijeli su u pokupski kraj čakavski dijalekt koji je u kontaktu sa starosjedilačkom kajkavštinom (tzv. „Brajci“ i „Majdaci“) rezultirao prijelaznim, čakavsko-kajkavskim jezičnim oblicima toliko karakterističnim za govore dugoreškog kraja.⁵² S tom kolonizacijom postupno se prenosilo i hrvatsko ime u dotada slavonsko Pokuplje (Gorička županija), kao i glagoljaška tradicija koja će međutim kasnije iščeznuti.⁵³

Mnogo modruškog stanovništva iselilo se i preko Kupe u južnu Kranjsku, naselivši se na vlastelinstvima od Krasa i Notranjske na zapadu do Bele krajine i Dolenjske na istoku. Povoljna okolnost za te migracije bila je i činjenica da je rijeka Kupa 1527. postala tek „unutarnja granica“ između ugarskih zemalja Krune sv. Stjepana i Rimsko-njemačkog Carstva.⁵⁴ Među prvim hrvatskim doseljenicima u Kostelu na Kupi 1531. spominju se modruški rodovi Krizmanići, Jurkovići i Štefančići.⁵⁵ Lašići koji su 1486. zabilježeni u Jesenici, spominju se kao kmetovi 1690. u selima Veliki i Mali Nerajec i Brdarci na vlastelinstvu Gradac u Beloj krajini (*Matte Laschitsch, Michel Laschitsch, Iuan Laschitsch*).⁵⁶ O modruškim Tomšićima u Beloj krajini bit će još riječi. Zebići, pripadnici srednjeg plemstva i vazali grofova Frankapana koji su 1486. posjedovali zemlje u Plaškom,⁵⁷ trajno su se 1569. odselili u Kranjsku, gdje je Juraj Zebić dobio od grofa Jurja Zrinskog posjed zajedno s dvorom u Gornjim Vrhovcima kod Črnomlja.⁵⁸ Sela Ogulin i Drežnik u okolici Vinice u Beloj krajini,

Zaborski. U ovom kraju poznato je i prezime Modrušan.

⁵⁰ Strohal, 1993.:153., 156.

⁵¹ Hrvatski urbari, 1894.: 117., 176., 316., 326., 330., 332., 337., 347.

⁵² Usp. Perušić, Marinko. „Etnolingvistička građa iz Brajskog kraja u općini Duga Resa.“ u: *Čakavska rič*. Vol. XVII, No. 2, Split 1989., 33.-92.

⁵³ Početkom XVI. st. područje između planine Kapele (Gvozda) i rijeke Kupe nazivano je „Donja Hrvatska, a Slavonija je počinjala tek sjeverno od donje Kupe (prema kroničaru fra Ivanu Tomašiću u njegovu djelu *Kratka kronika Hrvatskog Kraljevstva*). Nakon prvog zasjedanja zajedničkog hrvatsko-slavonskog sabora u Zagrebu 1558., Hrvatska kao političko-geografski pojam počeo će se širiti i na savsko-dravsko međuriječje, u području nekadašnje Gornje Slavonije.

⁵⁴ Golec, Boris. *Nedovršena kroatizacija dijelova istočne Slovenije između 16. i 19. stoljeća. Tragom hrvatskog lingvonima i etnonima u Beloj krajini, Kostelu, Prekomurju i Prlekiji*. Meridijani, Koprivnica, 2018. 50

⁵⁵ Južnič, Stanislav. „Kostel med poskusi naselitve uskokov sredi 16. stoletja.“ u: *Zgodovinski časopisi*. Vol. 55., No. 1, Ljubljana, 2001., 42.

⁵⁶ Kos, Dušan. *Urbarji za Belo krajino in Žumberk. II. Viri za zgodovino Slovencev*. SAZU, Ljubljana, 1991., 542, 544

⁵⁷ Zebići, zaselak u Plaškom.

⁵⁸ Kos, II., 1991.: 356.

te Modruša i Hrvaški brod na Krki u Dolenjskoj, zorno svjedoče o smjerovima migracija hrvatskih seljaka s modruškog područja u XVI. stoljeću.

Seobe na zapad potakao je knez Krsto I. Frankapan (1482.-1527.), sin kneza Bernardina. On je 1510. za zasluge u ratu protiv Mlečana dobio od cara Maksimilijana posjed Novigrad (*Newhaws, Castel Nuovo*), odnosno Podgrad na Krasu i 1511. grad Postojnu. Na te je novostečene posjede počeo dovoditi seljake s ugroženih imanja njegova još živog oca Bernardina. U više valova između 1510. i 1514. naselio je modruške i ličke izbjeglice u Brgud, Žejane, Velike i Male Mune na Opatijskom krasu, koji u taj dio Istre donose srednjočakavski ikavsko-ekavski dijalekt. I selo Modrušani kod Žminja u Pazinskoj grofoviji također podsjeća na taj migracijski pravac. Neki od modruških doseljenika dospijevaju i u obalne istarske gradove pod mletačkom vlašću, pa čak i u Veneciju, o čemu svjedoče sačuvane oporuke u gradskim notarskim spisima.⁵⁹

Neke migracije kretale su se i mnogo dalje na sjever, u zapadnu Ugarsku (Gradišće), čak do Donje Austrije i okolice Beča, te manjim dijelom do južne Moravske. Važnu ulogu u tim velikim migracijama imali su tzv. „lokatori“, vlastelinski ljudi koji su za nagradu organizirano dovodili koloniste iz Hrvatske. Prema obilježjima čakavskog govora ikavsko-ekavskog tipa koji su donijeli Modrušani iz stare domovine, reklo bi se da ih se najviše doselilo u Mošonjsku i Šopronsku županiju u sjevernom i srednjem Gradišću (gradišćanske podskupine *Haci, Poljanci, Dolinci*).

Ratna pustošenja i intenzivno iseljavanje do sredine XVI. st. gotovo su sasvim ispraznili modruško područje. Prema podacima iz urbara 1558. Potkapelje je gotovo potpuno opustjelo. Na frankapanskim posjedima oko Jesenice, Plaškog, Modruša, Vitunja i Tounja nije bilo više ni jednog jedinog kmeta. Samo se u Ogulinu zadržalo još 37 građana, a u okolici (Grabrk i Suglice) još je bilo 27 kmetskih selišta.⁶⁰ Za crkve u selima Ogulinskog polja kaže se 1558. da su razorene, a za Plaški se izričito navodi: *castrum Plazz est totale desertum*.⁶¹ Stanje pustoši vladalo je i u Gorskom kotaru. Opustošenost Potkapelja zapanjila je jednog talijanskog putnika koji je nešto kasnije, u XVII. st., bio zadužen da pažljivo promotri tvrđave u Hrvatskoj. U zaglavljju svog izvještaja napisao je: *Capella, deserto*.⁶²

---

⁵⁹ Usp. Čoralić, Lovokra. „Prekojadranska iseljavanja Modrušana od XIV. do XVI. stoljeća (s posebnim osvrtom na zajednicu modruških iseljenika u Mlecima)“. u: *Modruški zbornik*. Vol. 3, No. 3, Ogulin, 2009., 103.-120.

⁶⁰ Kaser, Karl. *Slobodan seljak i vojnik. Rana krajiška društva (1545.-1754.)*. I, Naprijed, Zagreb, 1997.: 34.-35

⁶¹ Usp. Laszowski, Emil. „Popis i procjena dobara kneza Stjepana Frankopana-Ozaljskog god. 1558.“ u: *Starine JAZU*. Zagreb, 1902., 177.-211.

⁶² Blanc, 2003.: 100.

3. Kaštel Jesenica i prvi obrambeni pojas na Hrvatskoj krajini (XVI. st.)

Renesansni kaštel u Jesenici sagradio je vjerojatno knez Bernardin Frankapan početkom XVI. st. (u modruškom urbaru iz 1486. još se ne spominje) radi zaštite prijelaza preko rječice Jesenice i strateškog nadzora osmanskog kretanja prema Modrušu i Kranjskoj.⁶³ U isto vrijeme podignuo je i kaštel u Ogulinu, gdje je premješteno središte naseljenosti iz Modruša nakon njegova razaranja 1493. godine. Nije isključeno da je knez Bernardin dao u Jesenici preurediti svoj bivši alodijalni dvor u fortifikacijski objekt („šlos“). Kamen za izgradnju kaštela vjerojatno je dovožen iz Kraja i Male Lisine, gdje se konture starog kamenoloma mogu još i danas razaznati.⁶⁴ U povijesnim izvorima prvi se put spominje 1544. u nagodbenom ugovoru o nasljeđivanju između Stjepana IV. Frankapana Ozaljskog, Bernardinova unuka, i Nikole IV. Zrinskog. Bila je to manja utvrda u obliku nepravilna četverokuta, dimenzija 45 m x 30 m, smještena na nekadašnjem riječnom poluotoku.⁶⁵ Sastojala se od bedema s dvije okrugle kule i jednom kulom potkovičasta tlocrta.⁶⁶ Ulaz u kaštel nalazio se na istočnom bedemu nedaleko od sjeveroistočne kule.⁶⁷ Njegov položaj sa sjeverne, zapadne i južne strane bio je branjen koritom rječice Jesenice, a s istočne strane dubokim obrambenim jarkom.⁶⁸ Kaštelom je dominiralo veliko dvorište, koje je s tri strane bilo omeđeno bedemima, a s četvrte, sjeverne strane dugačkom i uskom zgradom palasa (glavna stambena zgrada, u pravilu dvokatna).⁶⁹

Kaštel je sasvim kratko bio u posjedu Zrinskih, a Stjepan IV. je pak, zbog protivljenja ostalih Frankapana, bezuspješno nastojao razvrgnuti ugovor o nasljedstvu. Ni Zrinski, zbog sve manjih prihoda sa svojih opustošenih posjeda, nisu bili u stanju dalje financirati obranu kaštela pa su ga prepustili kralju Ferdinandu I. Kaštel je sredinom XVI. st. (oko 1554.) prepušten kraljevskim posadama i prelazi pod zapovjedništvo senjskog kapetana. Jesenica tako postaje dio lanca kraljevih obrambenih utvrda tzv. *Vojne krajine* koji nastaje duž granice s Osmanskim Carstvom.⁷⁰ Kada

⁶³ Kruhek, Milan. *Krajiške utvrde i obrana Hrvatskog kraljevstva tijekom 16. stoljeća*. Institut za suvremenu povijest, Zagreb, 1995., 172.

⁶⁴ Knežević, Rade. *Lička Jesenica*, Rijeka, 2015., 51.

⁶⁵ Regan, Krešimir. – Dugački, Vlada. „Lička Jasenica.“ u: *Leksikon utvrda Hrvatske. Srednji i rani novi vijek*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2024., 347.

⁶⁶ *Isto*.

⁶⁷ *Isto*.

⁶⁸ *Isto*.

⁶⁹ *Isto*.

⁷⁰ Kaštel Jesenica će od oko 1554. pa do 1860., s velikim prekidom između 1592. i 1688., pripadati Vojnoj krajini. U kaštelu je od 1765. bio smješten kapetanov stan, a nakon 1819. služio je kao skladište žita. Od 1835. kaštel je bio zapušten, a 1860. popravljen i prenamijenjen u pučku školu koja je u njemu djelovala sve do 1924., kad je škola premještena u novu zgradu podignutu preko

je obrana Vojne krajine 1563. vezana za vojni sustav unutarnjoaustrijskih pokrajina (Hrvatska krajina za Kranjsku i Korušku), vojna uporišta stavljena su preko sustava kapetanija pod neposredno zapovjedništvo vrhovnih kapetana, a od 1579. i generala iz novopodignute utvrde Karlovac na prirodnom mostobranu na rijeci Kupi (*Karlstädter Generalat*). Kaštel se, prema izvješću vrhovnog kapetana Ivana Lenkovića iz 1563., nalazio na prvoj ili vanjskoj obrambenoj liniji, kao i utvrde Drežnik na lijevom i Dabar na desnom krilu te linije.⁷¹ Kontrolirao je uz to i važnu komunikaciju između kapetanijskih središta u Ogulinu i Otočcu koja se odvijala preko Male Kapele. Zanimljivo je da je hrvatski polihistor Pavao Ritter Vitezović, u svom protonacionalnom epu „Dva stoljeća uplakane Hrvatske“ (*Plorantis Croatiae saecula duo*) iz 1703. godine, utvrdu Jesenicu povezao s mjestom pogibije hrvatskog bana Petra Berislavića.⁷²

Jesenička utvrda nalazila se na teritorijalnom spoju više kapetanija koje su se do 1592. izmjenjivale u nadležnostima nad tom perifernom fortifikacijom. Najprije se spominje 1556. u sastavu Velike senjske kapetanije, da bi do 1563. prešla pod odgovornost Bihacke kapetanije, a 1576. ponovo bila pod senjskim kapetanom. U toj kapetaniji 1577. čini jednu od osam utvrda, ujedno i najistočniju.⁷³ Već sljedeće, 1578. godine ponovo se bilježi u Bihackoj kapetaniji kao jedna od devet njezinih

---

puta. U Drugom svjetskom ratu objekt je anakrono korišten u vojne svrhe, poslužio je kao bunker i četnički štab, a u partizanskom napadu na Ličku Jesenicu u siječnju 1943. teško je oštećen i zapaljen. Poslije rata prepušten je propadanju, a mještani su odvozili kameni materijal. Danas od kaštela nema ni temelja, raspoznaju se tek tragovi u konfiguraciji terena. (usp. Regan-Dugački, 2024.: 347.; Škiljan, 2012.: 159.)

⁷¹ Stanić, Damir. *Pograničavanje. Bihać i Bihacka kapetanija 1527.-1592.* Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 2024., 61.

⁷² *Berislav bješe po zaslugi kao i nazivu roda:
Sada na nebu nosi ko mučenik zelenu palmu.
Jadna Jesenica dušmanu mjesto je otkrila sama,
Gdje toliki junak poražen mogao pasti.*

(Vitezović, Pavao Ritter. *Plorantis Croatiae saecula duo.* Zagreb, 1703., 160-165)

Hrvatski ban Petar Berislavić poginuo je 1520. kod Korenice na Plješevici („Vražji vrtač“) progoneći jedan osmanski pljačkaški odred, a ne na Kapeli kod Jesenice. Zrinka Blažević ovako objašnjava Vitezovićev izbor Jesenice: „Budući da se jasen u grčkoj mitologiji smatrao simbolom čvrstoće, nepobjedivosti i hrabrosti, objašnjavajući etimologiju toponima *Jesenice*, mjesta Berislavićeve pogibije, Vitezović, po svemu sudeći, evocira tu simboliku.“ Vitezović u epu spominje i jedan okršaj s Osmanlijama kod Jesenice 1585. (... *naš je narod te noći barbarsku poklao rulju*), ali u svojoj Kronici u natuknici uz 1585. Vitezović taj poraz osmanske vojske kod Ličke Jesenice ne spominje. (Blažević, Zrinka. *Dva stoljeća uplakane Hrvatske. Plorantis Croatiae saecula duo.* Matica hrvatska, Zagreb, 2019., 225., 251.)

⁷³ Pod Veliku senjsku kapetaniju, pored Senja (Nehaj), potpadale su utvrde: Ledenice, Bag, Brinje, Brlog, Otočac, Prozor, Dabar i Jesenica. (Stanić, 2024.: 259.)

utvrda i to najzapadnija.⁷⁴ Oko 1580. nakratko je u sastavu Slunjske kapetanije, a nakon toga opet u Velikoj senjskoj kapetaniji. Posada u Jesenici najviše se opskrbljivala iz Ogulina, gdje je kapetanijsko sjedište formirano oko 1563. godine.⁷⁵ Susjedni kaštel Plaški (Stari Plaški ili Gradina, 635 m/nm), koji je po dimenzijama bio znatno veći od Jesenice i u vizualnom kontaktu s njom, cijelo je vrijeme pripadao Ogulinskoj kapetaniji.⁷⁶ Prema Zorislavu Horvatu, Plaški je pripadao tzv. pseudokaštelima ovalnih tlocrta.⁷⁷ Zbog velike udaljenosti od kapetanijskih središta u Senju, Bihaću i Ogulinu, ali i da bi se izbjegle nedefinirane odgovornosti na ovom području, s vremenom je uspostavljena i neformalna „potkapetanija“. Bivši ogulinski kapetan i kaštelan u Otočcu Andrija Tadiolović sklopio je 1581. s karlovačkim generalom Adreasom Auerspergom poseban ugovor kojim se obvezao da će se brinuti o obrani kaštela u Dabru, Jesenici i Plaškom (*Täbar, Jesseniz und Blaskhy*), te održavati straže na Kneji i Petrovcu u Slunjskoj kapetaniji.⁷⁸ Za tu je dužnost primao godišnje 4.278 forinti iz krajiške ratne blagajne, a oružje i streljivo nabavljao je iz karlovačkog arsenala.⁷⁹ Nakon smrti Andrije Tadiolovića 1586. brigu o obrani tih kaštela preuzeo je njegov sin Nikola.⁸⁰

Kaštel Jesenica već je 1551. bio oštećen i bez posade. Hans Ungnad 1554. tražio je 500 forinti za manje građevinske popravke na kaštelu u Jesenici, Plaškom i Ogulinu, „smatrajući te tri utvrde važnijima od ostalih za obranu područja između

⁷⁴ Bihać, Ripač, Sokol, Brekovića, Toplički Turanj, Drežnik, Tržac i Jesenica. U njima se 1578. nalazilo ukupno 599 plaćenih vojnika: haramija (299), njemačkih vojnika (200), husara (50) i arkebuzira (50). Stanić, 2024.: 165.

⁷⁵ Holjevac, 2012.: 31.

⁷⁶ Kaštel je također podignut u vrijeme kneza Bernardina Frankapana krajem XV. ili početkom XVI. st. U središtu utvrde nalazila se branič-kula, koja je bila masivno zidana višekatna građevina kružnoga tlocrta. (Regan – Dugački, 2024.: 497.)

⁷⁷ Horvat, Zorislav. „Pseudokašteli kraja 15. i prve polovine 16. stoljeća u obrani od Turaka.“ u: *Ascendere historiam. Zbornik u čast Milana Kruheka*. Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2014., 377.

⁷⁸ Horvat, Zorislav. – Kruhek, Milan. „Stari gradovi i utvrđenja u obrani Karlovca u XVI. i XVII. stoljeću.“ u: *Karlovac 1579.-1979.* (ur. Đuro Zatezalo), Karlovac, 1979., 65.

⁷⁹ *Spomenici Hrvatske krajine*. I. (sakupio i uredio Radoslav Lopašić), Zagreb, 1884., 112.-113. Tadiolovići su bili hrvatska plemićka obitelj podrijetlom iz okolice Bihaća. U rodstvu su bili s plemićima Kobasićima iz Brekoviće. Obnašali su dužnosti ogulinskih kapetana (Antun i Andrija Tadiolović) i senjskih potkapetana. (usp. Stanić, 2024.: 346.)

⁸⁰ „U Gradcu 1586. novembra 16. Sklopljen ugovor radi držanja i obrane gradova Dabra i Plaškog sa Nikolom Tadiolovićem, sinom Andrije nakon smrti ovoga. Nikola štitit će gradove i mjesta i paziti na klance, kuda Turci prolaze. Kad nastane veća pogibelj, skočit će mu u pomoć Karlovačka vojska. Zarobljenike imat će Tadiolović otpremati generalu u Karlovac, a za plaću dobivat će iz krajiške ratne blagajne godimice 4.278 forinti, te oružje i municiju iz hrvatske krajiške oružane.“ (Spomenici Hrvatske krajine I., 1884.: 141.)

Bihaća i kranjske granice“.⁸¹ U nastavku izvješća ističe da „ako se ne popravi kaštel u Jesenicama, tamo neće biti moguće dalje držati straže, a u tom bi slučaju bilo bolje porušiti ga pa sva sredstva iskoristiti za obnovu Modruša i Ogulina.“⁸² Kaštel ipak nije bio napušten tako da u spomenutom Lenkovićevu opisu utvrda iz 1563. piše da je Jesenica utvrda u kraljevskoj vlasti u kojoj je smještena posada od 40 vojnika-haramija. Lenković tada predlaže da bi posadu trebalo pojačati za još najmanje toliko vojnika.⁸³ U kaštelu su povjerenici tom prilikom našli samo tri dobre i dvije raspuknute puške „kukače“.⁸⁴ Broj plaćenih vojnika u Jesenici je do 1578. povećan samo na 50 haramija na čelu s vojvodom.⁸⁵ Haramije su bili rod lakog naoružanog pješastva, nalik martolozima na osmanskoj strani. Služili su za mjesečnu plaću koja je iznosila oko 3 do 3,5 rajnska guldena.⁸⁶ Fenomen je bio osmansko-turskog podrijetla (tur. *harami*, razbojnik, hajduk) i svojevrsan je odgovor osmanskom načinu pograničnog ratovanja koji je imao karakter pljačkaške gerile. Haramije su popunjavani iz redova domaćeg stanovništva i prebjeglih uskoka. Poznato je da je nešto uglavnom nekadašnjih slobodnih seljaka s modruškog vlastelinstva („knapi“) prešlo u vojnu službu kao haramije.⁸⁷ Vojnička posada u Jesenici jedno je vrijeme dobivala oružje i streljivo iz Senja, a provijant je dobavljan iz Bele krajine, s vlastelinstava Metlika, Črnomelj i Gradac, odakle je žito i brašno prevoženo do Ogulina, a odatle raspoređivano po okolnim garnizonima.⁸⁸

---

⁸¹ Kruhek, 1995.: 174.

⁸² *Isto*, 175.

⁸³ *Isto*, 206.

⁸⁴ *Isto*. Kukača (*hackenbüchse*) je bila tip tzv. bedemske puške koja je kukom bila pričvršćena za statičnu podlogu, najčešće bedemski zid. U izvješću ima i zapažanja iz prirode, pa se npr. govori i o poniranju rječice Jesenice i njezinu ponovnom izviranju kod Ogulina, što su povjerenici očito dočuli od stanovništva na terenu i vojne posade u kaštelu. (*Isto*)

⁸⁵ Stanić, 2024.: 165.

⁸⁶ *Isto*.

⁸⁷ To bi se moglo pretpostaviti i za Novačiče iz Pliskova koji će se u XVII. st. pojaviti kao haramije među tvrđavskim stanovništvom u Ogulinu, Oštarijama, Otočcu i Prozoru. Najviše starih modruških rodova održalo se među krajiškim posadama u Ogulinu i Tounju. (usp. Salopek, Hrvoje. *Ogulinsko-modruški rodovi. Podrijetlo, razvoj, rasprostranjenost, seobe i prezimena stanovništva ogulinskog kraja*. Matica hrvatska Ogulin, Hrvatska matica iseljenika, Hrvatsko rodoslovno društvo „Pavao Ritter Vitezović“, Zagreb, 2007., 46.) Maglovite lokalne legende koje govore kako „Saborsko nije nikad potpuno opustilo“ te o „zbjegovima i skrivanju naroda od Turaka po pećinama, šumama, uvalama i „žlibinama“ vjerojatno imaju svoje uporište u tom fenomenu kontinuiteta starih rodova u Ogulinskom kraju.

⁸⁸ Kruhek, 1995.: 286.

Jesenička je posada danju i noću držala straže (*čardake*)⁸⁹ na putovima prema Dabru, Drežniku i Slunju.⁹⁰ Za stražarenje u šumama između Jesenice i Slunja bilo je 1556. raspoređeno 50 haramija ili martologa.⁹¹ Važan položaj imala je i straža na prijevoju Mala Kapela (805 m/nm), a taj će strateški položaj zadržati do XVIII. st. (*Wachthaus* ispod *Verha Capella*).⁹² Jesenička posada čuvala je i prolaze prema Plaškom i Ogulinu kod Uvale i Juruge u podnožju Plaške Glave. Kako se kaštel nalazio u dolini okružen brdima i bio bez vidika, prilaze su nadzirale straže s okolnih strateških uzvišenja na saborskoj visoravni. Čardaci su se vjerojatno nalazili na Malom Sivniku, Boriku, Stražištu i Alanu.⁹³ Iz ovog razdoblja vjerojatno potječe i toponim *Senj* u Saborskom, koji zasigurno ima neke veze s položajem na granici.⁹⁴ O neprijateljskom kretanju javljale su isturene straže i vrlo rasprostranjena obavještajna služba. Važan element obavještajne službe bio je i sustav pošta. U jeseničkom kaštelu bila je smještena poštanska postaja u kojoj su do 1556. bila stacionirana dva poštanska konjanika koja su primala mjesečnu plaću u iznosu od 4 rajnska guldena.⁹⁵ Radilo se o tekličima koji su preuzimali pristigle obavijesti od straža i uhoda na granici i prenosili ih dalje.⁹⁶

⁸⁹ Čardaci (tur. *çardak*, „kuća na četiri svoda“) su bile straže i osmatračnice podizane na istaknutim položajima, drvene građevine podignute na četiri ili više stubova. Prizemlje čardaka moglo je biti i podzidano, a gornji je dio uvijek bio od drvene građe. U čardacima je obično stražarilo 6 do 8 vojnika – „čardaklija“.

⁹⁰ Kruhek, 1995.,: 206.

⁹¹ Klaužer, Vedran. *Ustrojstvo i djelovanje Senjske kapetanije od njezina osnutka do organizacije Vojne krajine po vrhovnom zapovjedniku Ivanu Lenkoviću*. Doktorska disertacija, Fakultet Hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu, 2015., 123.

⁹² U opisu Jesenice iz 1775. stoji i ova napomena: *Vrlo je lako neprijatelja zadržati od prodora preko planine Kapele pomoću stražarnice koja se na ovoj sekciji vidi iznad Jesenice, pri čemu je ondje dovoljno imati jedan bedem i razoriti ostale pješačke staze, kako one na Kapeli tako i one iza Jesenice i Saborskog*. (Holjevac, 2012., 55.)

⁹³ Tur. *halan*, ogoljele gorske glavice i uzvišenja koje su služile za stražarenje i osmatranje.

⁹⁴ Na prvi pogled reklo bi se da je toponim Senj možda odjek daleke prošlosti iz XVI. st. kad su Senjani ovdje držali svoje predstraže i ophodnje. Međutim toponim je mogao nastati i od apelativa „senjal“, u značenju „znak“, „biljeg“, odnosno „granična oznaka“ (senjati – „označavati“, „obilježavati“ usp. Skok, Petar. *Etimologijski rječnik Hrvatskoga ili srpskoga jezika*. III., 1973. 221.). Sličnih toponima u kontekstu međaša nalazimo i u drugim dijelovima pograničja u ranom novom vijeku (Senj kod Motovuna na staroj mletačko-habsburškoj granici u Istri, zaselak Senj kod Zemunika na mletačko-osmanskoj granici u zadarskom zaleđu, oronim Senjan u obrovačkom Kruševu na staroj Tromedi kod Novigradskog mora, selo Senjsko kod Vrbovskog na nekadašnjoj granici Provincijalne i Vojne Hrvatske).

⁹⁵ Stanić, 2024.: 273.

⁹⁶ Ogulinski kapetan Andrija Tadiolović u svibnju 1560. izvijestio je: *Svim i svakomu dajem na znanje, pred kih pride ov moj list, kako mi pride ovu uru pošta i straža iz Jesenic, ka mi povida istim zakonom, da je vidil Paval Ključarić tursku veliku konjičku vojsku jučera jutro pri Buniću, ča je na 18. maja. Zato sam otill vam po zemlji dati od grada do grada na znanje, da se budete znali čuvati ter*

4. U pojasu *ničije zemlje* (XVII. st.)

Bosanski namjesnik Hasan-paša Predojević nakon desetodnevne opsade zauzeo je 19. lipnja 1592. godine Bihać („ključ Hrvatske“), čime je prestala postojati i Bihaćka kapetanija. Taj slom izravno se odrazio i na Saborski kraj koji je sada postao otvoren ekspanzirani teritorij naspram osmanske pogranične zone. Nakon pada Bihaća širile su se vijesti da će paša provaljivati dalje, podčiniti uskoke na Žumberku i napasti Karlovac.⁹⁷ U nastupu panike i malodušja malobrojna krajiška posada povukla se iz Jesenice.⁹⁸ U tvrda Plaški također je 1592. napuštena. Osmanlije su 15. veljače 1592. osvojile i potom razorile Plaški.⁹⁹ Osmanlije su se tada zadovoljile samo rušenjem napuštenih kaštela u Jesenici i Plaškom, te pljačkaškim prodorima do Ogulina.¹⁰⁰ Time je 1592. Karlovački generalat izgubio efektivnu kontrolu nad Saborskim krajem, koji će sljedećih gotovo stotinu godina biti u pojasu tzv. „ničije zemlje“, prave pustoši (*desertum*) koja se prostirala između krajiških utvrda u Ogulinu na habsburškoj i Drežnika na osmanskoj strani granice, u novoformiranom Bihaćkom sandžaku. Bilo je to stalno poprište borbi i zasjeda, pustošenja i pljačke, tzv. „malog rata“ na granici. Od manjih bitaka i okršaja na granici treba istaći: 17. prosinca 1583. godine kod Rakovice došlo je do bitke u kojoj pogiba bihaćki kapetan Daniel Obritschan.¹⁰¹ Ogulinski kapetan Gašpar Frankapan poduzeo je 1634. i 1635. pljačkaške pohode u okolicu Bihaća, robeći i paleći Izačić i Zavalje.¹⁰² Gašpar

---

svaki sobu promišljati ki kamo zna. Ne ino, Bog s vami. Pisano v Ogulinu u nedilju uru prija, ča je na 19. maja 1560. (Bojničić, Ivan. *Vjesnik Kraljevskog Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arhiva*. Zagreb, 1914., 73.)

⁹⁷ Stanić, 2024.: 141.

⁹⁸ Još 1591. u Otočcu se u funkciji kaštelana spominje Nikola Tadiolović, koji je još samo formalno bio zapovjednik jeseničkog kaštela.

⁹⁹ *1592. 15. dan svečna meseca. Turci grada Plaškoga zid porobiše, v nutar vlizoše, grad porobiše i požgaše.* Vitezović Ritter, Pavao. *Kronika aliti spomen vsega svieta vikov*. ArTresor naklada, Zagreb, 2015., Kornika, 372., 373.

¹⁰⁰ „Za tih turskih provala poharana je čitava ogulinska okolica na daleko i široko i na stotine kuća popaljeno, a u dugotrajnim krvavim bojama poklaše Turci mnogo ljudi ili odvedoše sa sobom u sužanjstvo. Nekojima između zarobljenika uspjelo je izbaviti se iz turskog ropstva. Tako je godine 1593. utekao iz turskog sužanjstva Juraj Turković iz Ogulina, u koje bješe dospio, pošto je uhvaćen u Modrušu od martoloza, te je pripovijedao da se Turci spremaju svuda na veliku vojnu. Iste te godine u mjesecu svibnju četovali su Turci opet kod Ogulina. Došlo je naime 100 turskih konjanika pod zapovjedništvom Murat-age, poglavice bihaćkoga, i postavili se u šumi dvije ure daleko od Ogulina. Naši vojnici zapremili klanac kod Modruša, ali su Turci ipak izmakli. U svoju naime prednju četvu postavili su Turci nekoliko ranjenih kršćana i šestoricu svojih, i dok su se naši vojnici s ovima zabavili, uzmaknuli su ostali, a uhvaćena su samo četiri Turčina sa trideset konja.“ (Magdić, Mile. *Topografija i povijest Ogulina*. Zagreb, 1926., 33.)

¹⁰¹ Stanić, 2024.: 205.

¹⁰² Mažuran, Ivo. *Hrvati i Osmansko Carstvo*. Golden marketing, Zagreb, 1998., 229.

Frankopan ponovo je 1642. upao na osmanski teritorij i razorio utvrdu Stari Perušić kod Vrhovina. Potkraj studenog 1649. grof Petar Zrinski s 800 vojnika krenuo je prema Bihaću, poharao Izačić, gdje su njegovi vojnici pohvatali više od 2.000 grla stoke. Na povratku je u Rakovici „kod crkve“ razbio potjeru „Turaka Krupljana“, pri čemu pogiba njihov zapovjednik Delim-aga Badnjević.¹⁰³ Otočki kapetan Andrija Gusić bio je teško poražen u četovanju na osmanski teritorij 1655., kada pogiba 200 Otočana, a u srpnju iste godine, vjerojatno kao odmazda za prethodno pretrpljeni poraz kapetana Gusića, Petar Zrinski je s ogulinskim i senjskim krajišnicima potukao osmanske čete kod Visibabe (Babin Potok) blizu utvrde Stari Perušić, probio se potom do Korenice, koju je popalio i opljačkao, i na povratku poveo 12 vlaških obitelji „Usoraca“ sa 140 članova, koji su naseljeni u Plaški.¹⁰⁴ Sukobi iz malog rata na granici prerasli su u pravi otvoreni rat između dvaju carstava, tzv. „Prvi turski rat“ (1663.-1664.), čiji je vrhunac u Hrvatskoj bila velika bitka kod Jurjevih stijena na prilazima Otočcu 16. listopada 1663. godine, u kojoj su Osmanlije pretrpjele težak poraz, a bosanski namjesnik Ali-paša Čengić bio je zarobljen. Bila je to svojevrsna najava osmanskog sloma u Lici koji će se dogoditi 20-ak godina kasnije.

Žitvanskim mirom 1606. priznat je teritorijalni *status quo* između Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva. Približnu granicu koja je tada uspostavljena Milan Kruhek ovako opisuje: „... Granica je dalje tekla tokom Korane prema jugu sve do Slunja. Slunj je s manjim područjem u luku ostao na hrvatskoj strani i postao glavna granična utvrda nasuprot turskim utverdama u Furjanu i Drežniku. Granična stražarska kula bila je podignuta i na Plitvicama, ponad Gradinskog jezera. Kraj Plitvica granica je tekla južno prema Korenici, i to tako da je Mrsinj-grad ostao na turskoj strani, a podno njegova položaja na brdu skretala je ravno prema zapadu, te je mimo Prozora preko Homoljačkog polja tekla dalje prema Gackoj dolini“.¹⁰⁵ Senjske i otočke krajiške predstraže jedno su vrijeme držale malu stražarsku kulu koja je bila podignuta na ostacima starog pustinjačkog samostana, vjerojatno pavlinskog (Kričin-grad), na zapadnoj obali Gradinskog jezera na Plitvicama.¹⁰⁶ Nasuprot su im sta-

¹⁰³ 1649. *Petar Zrinski robi okolu Izačića i Klokota; udri na njega Delibaša Badnjević pri crikvi rakovačkoj, ali i on bi razbit i glavu izgubi, a Zrinski s velikim plinom i s vnoгим robjem zdravo se povernu. Poginu Turak 200, v životu dopeljani 104.* (Vitezović, *Kronika*. 2015.: 410.-411.)

¹⁰⁴ Horvat, Rudolf. *Lika i Krbava. Povijesne slike, crvice i bilješke*. I, Izdanje Matice hrvatske, Zagreb, 1941., 33.

¹⁰⁵ Kruhek, Milan. *Povijesne granice Hrvatskog kraljevstva*. Hrvatski institut za povijest, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 2004., 12.

¹⁰⁶ Vrlo je moguće da se straža „na prijelazu Plitvica“ iz 1556. koju je tada činilo 50 haramija, nalazila na toj lokaciji. Naime, bihački kapetan bio je tada dužan namjestiti straže od pola Vrhovina, na putove i prolaze prema Mrsinju, Korani i Petrovu gvozdu, te na putove i staze prema Bihaću

jale osmanske predstraže kod Rakovice (Dizdarevica), na Medveđaku (Pogledalac), Prozoru (Pogledalo) i Trnavcu (Kulina).

Pravno gledajući, institucija „ničije zemlje“ (*terra nullius*) potekla je iz rimskog prava, a označavala je područje na kojem nijedna država nije obavljala vlast.¹⁰⁷ Međutim, islamsko vjersko pravo (šerijat), na kojem se temeljio državno-pravni poređak Osmanskog Carstva, nije poznavalo instituciju „ničije zemlje“. Približno analogne ustanove mogle su joj biti *intiha-i serhadd* (posljednja točka na serhatu, tj. granici) i *darü l-cihad* (područje džihada, tj. svetog rata), a odnosili su se na one pogranične prostore koji su samo formalno bili u muslimanskim rukama ili u kojima je vlast još uvijek bila nesigurna, drugim riječima provizorna.¹⁰⁸ Ta će percepcija vjerojatno i utjecati na odluke bosanskih namjesnika, Sarhoš Ibrahim-paše Memibegovića i Mehmed-paše Vuče, da 1630-ih krenu sa zaposjedanjem i utvrđivanjem niza napuštenih i ruiniranih gradova u dugom pojasu „ničije zemlje“ od morske podvelebitske obale do Pounja. Iskorišćujući primirje i zauzetost hrvatskih krajiških četa u Tridesetogodišnjem ratu (1618.-1648.), ta će akcija naročito biti uspješna na području između rijeka Korane i Gline, gdje Osmanlije do 1640. zaposjedaju i utvrđuju obje Kladuše, Cetin, Furjan, Šturlić i Pećigrad. S druge strane Male Kapele 1636. zauzimaju i obnavljaju utvrdu Perušić kod Vrhovina, na „vratima Gacke“ (tzv. Stari ili Pusti Perušić u Rudopolju), koja je do tada bila na ničijoj zemlji. Prema izvješću iz 1637., Osmanlije su namjeravale zaposjesti i napuštene kaštele Dabar, Jesenicu i Plaški koje se nalaze „prema morskim brdima i ogulinskoj granici.“¹⁰⁹ To je moglo imati pogubne posljedice po obranu Hrvatske krajine, ali osmanska je strana od toga ubrzo odustala, vjerojatno zbog sasvim izvjesnih logističkih problema koje bi taj pothvat iziskivao. Moglo bi se reći da je široki pojas gustih šuma djelovao

---

i Ripču. (Stanić, 2024.: 267.) Na Jozefinskom katastarskom premjeru iz 1775. ta je lokacija označena kao *Alten Posten Gallovacz*. O Krčin-gradu i pitanju srednjovjekovnog samostana pogledati u: Horvat, Zorislav. „O nekim samostanskim sklopovima i crkvama u Krbavskoj biskupiji.“ u: *Prošlost obvezuje. Povijesni korijeni Gospičko-senjske biskupije*. (ur. Emanuel Hoško), Teologija u Rijeci, Riječki teološki časopis, Rijeka, 2004., 177.-180.

¹⁰⁷ Pojam „ničija zemlja“ usko je bio povezan i s pravnom kategorijom „ničije stvari“ (*res nullius*). Za hrvatske juriste u ranom novom vijeku to su bili „razbacani udovi“ i „rasuti dijelovi“ (*disiecta membra*) Hrvatske kraljevine, bez obzira na to jesu li se nalazili pod osmankom efektivnom kontrolom ili u pojasu ničije zemlje. Taj se pojam podjednako odnosio i na ona hrvatska područja na habsburškom teritoriju kao što je bila Vojna krajina, koja su bila izvlaštena iz nadležnosti vlasti hrvatskih staleža (bana, sabora i županija).

¹⁰⁸ Usp. Kołodziejczyk, Dariusz. „Between universalistic claims and reality: Ottoman frontiers in their modern period.“ u: Christine Woodhead (ur.) *The Ottoman World*. Routledge, London and New York, 2013., 205.-219.

¹⁰⁹ *Dabar, Jessenicza, Plaschko, dise ötde schlösser rainen schon gegen der Mörgepürg und gegen der Ogulinschen gränizen*. (Spomenici Hrvatske krajine. II, 1885.: 188.)

poput prirodne barijere. Osmanskoj vojsci bili su ograničeni prolazi na uske i nesigurne koridore, a trebalo je dodatno i prokrčiti prolaze kroz šume („kroz siču“) kako bi utvrde bile opskrbljene. Osmanlije nikad nisu zavladale potkapelskim krajem, ali na njihovu neposrednu blizinu i danas podsjeća lokalna onomastika koja je osmansko-turskog postanja (toponimi Begovac, Juruge; oronimi Aćimovac, Alan, Tavan, Titra; hidronim Sartuk).

5. Počeci obnove naseljenosti: vlaška kolonizacija Potkapelja (XVII. st.)

Početke demografske obnove u ovom kraju predstavljaju seobe vlaških prebjega s osmanskog teritorija, pretežno iz koreničkog kraja u Lici, koji su tijekom XVII. st. planski naseljavani najviše u Plaški i okolici. U historiografiji se uobičajila tvrdnja da je XVII. st. bilo „stoljeće ravnoteže“. Osmanlije su nakon Žitvanskog mira 1606. formalno odustali od daljnjih osvajanja i počeli s preustrojem svog *serhata* koji je sve više poprimao defanzivni karakter oličen u novom sustavu krajiških kapetanija. Kako je to primijetio Fedor Moaćanin, razdoblje dubinskih osmanskih prodora je završilo, a „sada iz Turske provaljuju tek mali odredi u pravilu bez osvajačkih namjera, već gotovo isključivo zbog sitne pljačke.“¹¹⁰ Habsburška strana je relativno smirivanje prilika na granici iskoristila za obnovu poprilično oštećenih i zapuštenih krajiških utvrda. Pad Bihačke kapetanije i razaranja utvrđenja u Jesenici, Plaškom i Modrušu pokazali su velike slabosti obrambenog sustava na ovom području.¹¹¹ Tijekom konsolidacije obrambenog pojasa, krajiški zapovjednici – karlovački generali, ogulinski i senjski kapetani – sve su se više počeli oslanjati na uskočko-vlaški faktor koji je pristizao s osmanskog teritorija još od vremena Dugog rata (1599.-1600. naseljavanje Gomirja, Vrbovskog i Donjih Moravica). Još je 1596. nadvojvoda Ferdinand II, potonji car, obećao vlaškim prebjezima „uskočke slobode“ po uzoru na povlastice uskočkih Vlaha na Žumberku iz 1535. godine. Smisao je bio da se napuče pusti predijeli Karlovačkog generalata i uspostavi sustav neplaćenih krajišnika koji su trebali živjeti od prihoda sa svojih zemljišnih posjeda, a ne više samo od plaće i pljačke, sve

¹¹⁰ Moaćanin, Fedor. „Vojna krajina do kantonskog uređenja 1787.“ u: Dragutin pavličević (ur.) *Vojna krajina. Povijesni pregled-historiografija-rasprave*. Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1984., 43.

¹¹¹ „Najslabija tačka u tom sistemu bila je ogulinsko-gomirska oblast, preko koje su Turci lako prodirali u unutrašnjoaustrijske zemlje. Ogulinska tvrđava, jedino jače utvrđenje u ovoj oblasti, nije mogla da zaustavi turske akindžije, jer su je oni obilazili i, krećući se pustim krajevima, nesmetano dolazili do prelaza na Kupi. Verovatno je ova okolnost doprinela da vojne vlasti u Karlovačkom generalatu promene odnos prema problemu nenaseljenosti pograničnih oblasti o čijoj su odbrani morali da se staraju.“ (Dabić, S. Vojin. *Vojna krajina. Karlovački generalat (1530-1746)*. Izdanje Svetog arhijerejskog sinova Srpske pravoslavne crkve, Beograd, 2000., 74.)

prema modelu „slobodan seljak – vojnik“ (*freier bauer und soldat*).¹¹² Vojna krajina se iz sustava utvrđenih uporišta počela tako pomalo preobražavati u posebno područje, koje je preko vojne uprave (generalat, kapetanije) bilo neposredno podčinjeno vladaru i *de facto* sve više bilo izdvojeno iz sklopa Hrvatske Kraljevine. Istovremeno su se i neke hrvatske izbjeglice počele vraćati iz Kranjske i naseljavati po feudalnim posjedima na desnoj obali rijeke Kupe, a pojedinci su prelazili i u tvrđavna naselja u Ogulinu i Tounju, i time pridonosili obnovi njihove naseljenosti. Tako su se nakon 1600. kod Ogulina susrele dvije migracijske struje – jugoistočna „uskočko-vlaška“ i sjeverozapadna „hrvatsko-kranjska“. Vlaški doseljenici sukobljavali su se s hrvatskim starosjediocima i povratnicima iz Kranjske, ponajprije zbog zemlje (njive, pašnjaci, pojilišta), a nerijetko su sukobi izbijali i zbog kulturnih i mentalitetskih razlika koje su postojale između prodornih stočara i ustrajnih zemljoradnika. Zbog toga se jedan dio nezadovoljnih Vlaha odselio 1615. iz Gomirja čak u Slavonsku krajinu. Dolaskom vlaških prebjega na ovo područje izmijenio se ne samo etničko-vjerski odnos nego i socioekonomska struktura naselja.

Sve izraženija sistemska kriza u Osmanskom Carstvu, gubitak vlaških povlastica i pretvaranje Vlaha u tzv. „filuridžijsku raju“, natjerali su vlaške zajednice na osmanskoj krajini da potraže alternativu na drugoj strani. Uza sve egzistencijalne teškoće i neizvjesnosti koje je donosio život na konfliktnoj granici, ona je uvijek pružala i oportunističke mogućnosti izbora. Slabo naseljena Ogulinsko-plašćanska dolina postala je tada privlačno područje za useljavanje vlaških prebjega iz Like i srednjeg Pounja (Cazinska krajina). Vlaški prebjezi dobro su poznavali ovaj kraj još iz vremena martoloških četovanja i upada. Plašćanska dolina ponovo je naseljena u nekoliko većih kolonizacijskih valova (1609.-1611., 1655.-1658. i 1685.) iako je bilo mnogo i kapilarnih, pojedinačnih doseljavanja. Prvu veću skupinu 1609.-1611. činili su vlaški prebjezi iz okolice Ribnika u Lici koji su se bili pobunili protiv ličkog sandžak-bega Halil-bega Memibegovića. Naselili su se oko Modruša, u Carevu Polju, Munjavi i Vajinom vrhu (24 obitelji), a k njima se 1611. doselilo još 50 obitelji.¹¹³ Skupina tzv. „Vlaha Usoraca“ (*Valachi Uzorhovenses ex Turcia*) iz područja Korenice u dva navrata, 1655. i 1658., prelazi u Plaški. U prvoj seobi u Plaški je došlo 12 obitelji sa 140 članova.¹¹⁴ Radilo se o nekadašnjoj vlaškoj aglomeraciji iz bosanske Usore (maglajski i tešanjski Vlasi), a starinom su bili iz Banjana i Nikšića u istočnoj Hercegovini.¹¹⁵ Osmanlije su ih nakon osvajanja Bihaća 1592. naselile dijelom u

¹¹² Kaser, I., 1997.: 17.-20.

¹¹³ Dabić, 2000.: 79.

¹¹⁴ *Isto*, 81.

¹¹⁵ Usp. Handžić, Adem. „O kretanju stanovništva u regionu srednjeg toka Bosne (međuprostor Maglaj-Doboj-Tešanj) od druge polovine XV. do kraja XVI. st.“ u: *Migracije i Bosna i Hercegovina*.

srednje Pounje (Petrovo Selo), a dijelom u Krbavu, najviše Korenicu.¹¹⁶ Drugi dio Vlaha Usoraca prebjegao je 1658. u širu okolicu Otočca (Vilić-selo, Doljani, Škare, Glavace, Vrhovine). To je i razlog zašto se kasnije s obje strane Male Kapele susreću ista prezimena (npr. Grbići, Jakšići, Kneževići, Ogrizovići, Vidakovići, Vukelići). Većina Vlaha Jeseničana potomci su tih usorskih naseljenika. U Plaškom i okolici bilo je 1671. već 218 neplaćenih vlaških krajišnika.¹¹⁷ Svi ti prebjeci bili su u vlaškim statusima i pravoslavne vjeroispovijesti. Pojam „Vlah“ ponajprije je izražavao društveni položaj i način života, ali će u ovom kraju postati i istoznačnica za pravoslavnog kršćanina. Uskočko ime pak suzilo se samo na Senjane i Žumberčane.¹¹⁸

Vlaški prebjeci podižu i oživljavaju pusta sela oko Ogulina, Modruša i Plaškog, pritom stara imena naselja prilagođavaju svom štokavskom izgovoru i shvaćanju, pa tako nastaju: Gomirje – *Gojmerje*, Carevo Polje – *Polje*, Trojvrh i Vajin vrh – *Zavrh*, Međeđak – *Medvija*, Plaški – *Plasi*, Staro Selo – *Selšići*, Blata – *Pliskovo*, Jasenica – *Jesenica*, a možda su imali upliva i u nastanak imena Saborsko – *Zaborsko*. U Plaškom nije došlo do sporova oko zemlje između Hrvata i Vlaha kao što je to bio slučaj u Vitunju i Glibodolu. Prema navodu ogulinskog kapetana Ivana Adama Purgstalla, Ogulinci i Oštarcu su prije naseljavanja Vlaha u Plaški, znači prije 1655., obrađivali zemlju čak do iza Plavče Drage (*Plautscha draga*), i to pored velike opasnosti od „Turaka“ koja im je tamo prijetila.¹¹⁹ Izgleda da su se Hrvati odricali udaljenih posjeda na nesigurnom području, ali zato nisu bili spremni vlaškim doseljenicima prepustiti zemljišta u blizini svojih naselja.

Tijekom Bečkog rata (1683.-1699.) karlovački general Ivan Josip Herberstein doveo je iz Korenice 1685. novu skupinu vlaških preseljenika koju je činilo 70-ak obitelji. Najprije su bili smješteni kod Plaškog, da bi krajem iste godine preselili u

Sarajevo, 1990., 57.-66.

¹¹⁶ Vlasi Usorci su prema izvještaju generala Vuka Frankapana Tržačkog iz 1640. u Korenici podigli kulu koja štiti njihovo naselje od 130 kuća. Kula se sastojala od tri kata i u njoj su držali svoju obranu i vrijedne stvari. (Spomenici Hrvatske krajine II., 1885.: 234.) Spomenuta kula odnosi se na koreničku Gradinu. Isturene straže prema neprijateljskom području držali su na Pogledalu i Trnavcu.

¹¹⁷ Dabić, 2000.: 81.

¹¹⁸ „Prema kraju stoljeća (XVI. op.a.) naziv uskok se lokalizira i upotrebljava u pravilu samo za Senjane i Žumberčane. „Vlah“ je naziv, koji u prvom redu ukazuje na društveni položaj, koji su preseljenici bili zauzimali u Turskoj, i koji oni s više ili manje uspjeha nastoje zadržati a po mogućnosti i poboljšati. Taj naziv daju izvori već žumberačkim uskocima, a s vremenom on je prevladao za sve preseljenike te vrste. Nazivi, koji jasno određuju etničku pripadnost, javljaju se dosta rijetko i ne za sve grupe.“ (Moačanin, Fedor. „Ostaci ostataka“ Hrvatske u borbi za opstanak.“ u: *Historija naroda Jugoslavije*. II., 1959., 408.)

¹¹⁹ Spomenici Hrvatske krajine II, 1885.: 406.

opustošenu utvrdu Jesenicu (*Jesseniza hinter Plaski, bey einem schlüssel sich nidergelassen*).¹²⁰ Kaštel je tom prilikom djelomično bio obnovljen, a 1688. podignute su palisade (ograde oko utvrde od međusobno povezanih drvenih, pri vrhu zašiljenih balvana i kolaca), koje su poprečno zatvarale pristup poluotoku od jedne do druge obale.¹²¹ Bilo je to prvo stanovništvo u Jesenici nakon gotovo sto godina nenaseljenosti. U ovom će se selu Vlasi Koreničani zadržati oko četiri i pol godine, i pokazat će se da im je to bio tek privremeni zbjeg. Inače, karlovački general Josip Rabatta kasnije će sebi pripisivati zasluge za dovođenje i naseljavanje Koreničana u Jesenicu.¹²²

6. Bečki rat i novo povijesno razdoblje: ponovno naseljavanje Jesenice i Saborskog (1705.-1711.)

Bečki ili Veliki bečki rat (1683.-1699.) značio je preokret u povijesti hrvatskih zemljama, označio je početak habsburške rekonkviste, a time i hrvatskog teritorijalnog širenja na nekadašnja izgubljena područja u *Turskoj Hrvatskoj*.¹²³ U ljeto 1690. većina koreničkih Vlaha odlučila se na povratak u Liku koja je prethodne godine bila oslobođena. Njihove starješine, knezovi Jovan Drakulić i Milin Lalić predvođeci 60 obitelji, zatražili su i dobili 17. kolovoza 1690. godine tzv. „konfirmacijsko pismo“ od povjerenika karlovačkog generala, kapetana Jurja Križanića, kojim im je dopušteno da ponovo nasele područje Korenice.¹²⁴ Ovaj događaj pokazat će se prijelomnim za povijest Saborskog kraja, koji je time ponovo opustio, ali je oslobođen prostor za nove doseljenike iz Plaškog i nešto udaljenijeg ogulinskog i brinjskog područja, koji će se ovdje trajno naseliti u godinama koje slijede. Sklapanjem mira u Srijemskim Karlovcima 1699. i novim razgraničenjem s Osmanskim Carstvom, stvoreni su povoljniji opći uvjeti za život i počelo je novo povijesno razdoblje na ovom području. Naseljavanje se odvijalo sporo i postupno. U popisima „venturina“ i neplaćenih vojnih posada (*mannschaft*) u Hrvatskoj i Primorskoj krajini iz 1699.-

---

¹²⁰ *Isto*, 409.

¹²¹ Regan-Dugački, 2024.: 347.

¹²² O tome više u: Lazanin, Sanja. *Slika Drugoga i pismo o Sebi. Grof Josip Rabatta (1661.-1731.) o Hrvatskoj i sebi*. Srednja Europa, Zagreb, 2014., 132.-133.

¹²³ Pojam „Turska Hrvatska“ (*Croatia Turcica*), sve se više pojavljuje od početka XVIII. st. u habsburškim kartografskim i drugim izvorima u kojima se čuvala uspomena na raniju pripadnost tog područja Hrvatskoj. Sanja Lazanin u tom kontekstu primjećuje: „Pozivanjem na njegovu povijesnu pripadnost Hrvatskoj kao i određenim „aktiviranjem“ naziva *Turska Hrvatska*, Habsburgovci su nastojali legitimirati svoje aspiracije i nastojanja oko Bihaća i „otvaranja vrata Bosne“. (Lazanin, 2014.: 120.)

¹²⁴ Spomenici Hrvatske krajine. II., 1885.: 416.-417.

1701., Jesenica i Saborsko se ne spominju, što znači da je prvih godina XVIII. st. Saborski kraj još uvijek bio nenaseljen.¹²⁵

Nova granica s Osmanskim Carstvom, ovaj put kao demarkacijska linija, povučena je 10-ak kilometara zračne linije istočno i jugoistočno od Saborskog. Granična linija prelazila je Rakovičko polje, kod izvora potoka *Grabovac* postavljena je 23. „humka“ (granična oznaka), odatle je išla na *Šarčodol*¹²⁶, gdje je bila podignuta 26. granična humka, a potom do hrasta „s dvjema rašljama“, gdje je postavljena 27. humka. Granica se pružala dalje preko *Runavice*,¹²⁷ pa sve do *Mlinskog prelaza* na rijeci Korani.¹²⁸ Granica je odatle povučena na brdo *Pogledalac*¹²⁹ gdje je postavljena prva granična humka za ovaj sektor.¹³⁰ Potom je išla grebenom Pogledalca i *Koprivite kose*¹³¹ dalje na vrhove planine Plješivice. Time su Saborski kraj i Plitvička jezera ostali na habsburškoj odnosno hrvatskoj strani granice. Glavne straže (čardaci) na ovom sektoru bile su podignute, prema stanju iz katastra 1775., kod *Mihaljevićeva Selišća* nedaleko od Oštarskih Stanova, kod vrla potoka Rakovice i *Čardačišta* u Rakovici, na *Grdića guvnu* kod Grabovca, u *Orihovom Selišću* (Selište Drežničko) i *Prisoviću* u današnjem Poljanku, te *Plitvici* na ušću istoimenog potoka kod Sastavaka, gdje nastaje Korana.¹³² U nastavku čardake su držali otočki krajišnici kod „stare pošte“ *Galovac* na zapadnoj obali Gradinskog jezera, *Radosovcu* u Jezercu i *Priboju* (Prijeboj).¹³³ Do ovih čardaka, gdje će straže držati i novonaseljeni krajišnici iz Jesenice i Saborskog, trebalo je prokrciti i probiti putove kroz šumske predijele.

Kako je Jesenica nakon 1690. ponovo opustjela, predstavnici vlaške zajednice iz Plaškog zatražili su 13. prosinca 1705. godine dozvolu od karlovačkog generala Hanibala Emanuela Porzije da se s 30 obitelji nasele i preuzmu odgovornost za obranu tamošnjeg zapuštenog kaštela. U Plaškom se, naime, već osjećao nedostatak obradi-

¹²⁵ U popisima se navode „venturini“, odnosno krajiške neplaćene posade u kapetanijama Karlovačkog generalata. Samo se za Tounjce ne kaže da su venturini, nego ih se izričito naziva „pravim Hrvatima“ (*zolaüter Croathen zeī*). Hrvatski državni arhiv u Zagrebu, fond Karlovački generalat, uvezani spisi, knj. 2, fol. 115-116.

¹²⁶ Šarčodol, uvala jugoistočno od izvora potoka Grabovca. (Kovačević, Ešref. *Granice Bosanskog pašaluka prema Austriji i Mletačkoj Republici po odredbama Karlovačkog mira*. Svjetlost, Sarajevo, 1973., 102.)

¹²⁷ Današnja Ruja u Irinovcu.

¹²⁸ Prijelaz (gaz) na Korani kod Redovničkog mlina u Čatrnji.

¹²⁹ Medvedak.

¹³⁰ Kovačević, 1973.: 103.

¹³¹ Vjerojatno današnji Radusovac iznad Prijeboja gdje je kod tadašnje „Stare ceste“ ili „Željavskog puta“ bila postavljena druga humka na ovom sektoru. (usp. Kovačević, 1973.: 103.)

¹³² www.maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-karlovac/?layers/146&bbox (pristupano 30. 12. 2025.)

¹³³ *Isto*.

va tla. Ondje je 1699. bilo popisano 110 kuća s 1.330 stanovnika, čime je plaščanska zajednica spadala među tri najveće krajiške općine u Ogulinskoj kapetaniji.¹³⁴ Do 1705. južno od Plaške Glave, u Blata i Begovac, već se samoinicijativno naselilo nekoliko plaščanskih obitelji.¹³⁵ Njihov zahtjev je brzo i povoljno riješen jer je karlovačkom generalu vladar već ranije naredio da mora *pusti grad Jesenicu zovechi z dobrimi kraicznimy junachi opet naseliti kako ie y pervo do skoro vrimena naselen bio*.¹³⁶ Predajući im, kako se navodi u izvoru *nim y ostankom nihovim recheni grad Jeseniczu*, kao i njezin atar, general Porzia tražio je od plaščanskih Vlaha da *imaju navadnu strasu tuliko nutri u gradu sada, kuliko y vani (kada potribno bude) vasdar dersati y u svemu kako ie gori imenovano virno i posteno Nih cesarevi svitlosti slusiti*.¹³⁷ Naseljavanje ovog prostora bilo je iznimno važno vojnim vlastima zbog uređenja i nadziranja nove granične linije. Osobito je važno bilo osigurati komunikaciju Ogulin – Otočac preko prijevoja Mala Kapela, koja je u prvoj polovini XVIII. st., kao i pravac preko prijevoja Razvala, jednako vrijedila za prometnu kralježnicu Generalata.¹³⁸

Za porkulaba jeseničkog kaštela bit će postavljen novi doseljenik iz Plaškog, Vučić Ogrizović. Među 30 obitelji koje su se preselile u Jesenicu uglavnom je najviše bilo onih iz većih plaščanskih obiteljskih zadruga koje su se tom prilikom podijelile, bili su to: Grbe, Jovetići, Klipe, Kovačevići, Medakovići, Ogrizovići, Paskasi, Vezmari i Vukelići.¹³⁹ Zbog nedovoljno zemlje u Jesenicu preseljavaju i Čikare, Čalići, Dokmanovići, Dragići, Kneževići, Kurteši, Malbaše, Milakovići, Momčilovići, Mudrići, Ninkovići, Pavlice, Večerinovići, Vidakovići. Opsenice i Šolaje vjerojatno pripadaju onim malobrojnim vlaškim obiteljima koje se 1690. nisu vratile u Korenicu.¹⁴⁰ Šolaje među prvima naseljavaju Saborsko (Borik), što će ostati upamćeno i u lokalnoj tradiciji.¹⁴¹ Nešto kasnije u Jesenicu se doseljavaju Jurkovići iz Brloga, Cvjetičanini i

¹³⁴ Dabić, 2000.: 81.

¹³⁵ *Isto*.

¹³⁶ *Isto*.

¹³⁷ *Isto*.

¹³⁸ General Josip Rabatta posebno je isticao problem loše cestovne infrastrukture. Tako 1708. kaže da „kroz Plaški prolazi cesta koja povezuje Otočac, Jesenicu s Modrušom i Ogulinom. Od Modruša put je vodio preko Brinja prema Senju, stoga je bilo izuzetno važno osigurati tu kralježnicu Generalata od pljački i prepada“. Usp. Lazanin: 2014.: 123.-124. 175.

¹³⁹ Dabić, 2000.: 81.

¹⁴⁰ Dvije kuće Šolaja spominju se doduše 1699. među popisanim krajiškim Vlasima u Otoku kod Ogulina, ali ipak smatramo da su Šolaje u Saborskom doseljenici iz Korenice. (Dabić, 2000.: 76) Šolaje koje su se 1690. vratile u Korenicu, naselile su se u Gradinu Koreničku i Šeganovac, a kasnije će preći i u Prijeboj.

¹⁴¹ „Šolaje su isto krčili po Boriku, ali su oni zaposjeli dobar dio prave zemlje pa nisu osjetili škrtost Borika. To im je omogućilo njihovo ranije doseljavanje, jer su oni prije došli nego komšije, Dumenčići i Štrci.“ (Krizmanić, 1995.: 19.)

Lužaići iz Dabra, Price iz Korenice i Dudukovići iz Krnjaka na Kordunu.¹⁴²

Samo Saborsko počelo se sukcesivno podizati narednih godina. Prvi val doseljavanja ogulinsko-modruških rodova događao se između 1706. i 1708., istodobno kad i u Rakovici, radilo se o dvama usporednim i istovjetnim procesima. Proces njihova naseljavanja međutim ne može se detaljnije pratiti u izvorima. Ono nije bilo organizirano kao u Jesenici, radilo se o samostalnom i spontanom doseljavanju pojedinih obiteljskih grupa, što i objašnjava činjenicu nedostatka konkretnih izvora. Budući da u Saborskom nije bilo fortifikacijskih objekata, makar i ruševnih, nije ni bila potrebna neka posebna dozvola vojnih vlasti. Ne treba, međutim, odbaciti ni pretpostavku da su vojne vlasti prešutno odobravale te kapilarne i sukcesivne migracije, naime poželjno je bilo da katolički krajišnici kao pouzdaniji element, nasele prvi granični pojas prema „Turcima“, kao što se to događalo i kod Rakovice i Slunja. Prvi, ujedno i najbrojniji doseljenici bili su hrvatski krajišnici iz Ogulinske kapetanije (Ogulin, Modruš, Oštarije), a činile su ih obitelji: Franjković, Grdić, Krizmanić, Sabljak, Špehar, Štefanac i Vuković. Razlog je bio isti kao i kod naseljavanja Plaščana u Jesenicu, zemljišna oskudica odnosno agrarna prenaseljenost poticali su potragu za novim obradivim površinama i pašnjacima u širokom pojasu dojučerašnje „ničije zemlje“. Neki od ovih ogulinskih doseljenika zauzeli su zemljišta istodobno u Saborskom i Rakovici, s time da su se nastanili u Saborskom, a u Rakovici i Selišću zadržali zemlju i podigli stanove gdje su povremeno boravili. Zato je isprava ogulinskog kapetana grofa Ivana Adama Purgstalla od 3. studenog 1708. godine izdana doseljenim Rakovičanima važan povijesni izvor i za razumijevanje procesa naseljavanja Saborskog. Tom je ispravom ogulinski kapetan priznao hrvatskim i vlaškim doseljenicima u Rakovici (zapravo na rakovičkom širem području)¹⁴³ i potvrdio slobodno uživanje već zaposjednute zemlje: *Budući se k nam podložniki kapitanije naše Ogulinske kuliko Vlaški, tuliko Hrvacki sini prijavili, a to oni, koji su u Rakovicah što zemalj zatekli, proseći nas, da bismo im kakovu kripost na one zemlje, ko je što zatekal dali, da se nebi koj drugi iz kraja meda nje tiskal.*¹⁴⁴ Taj podatak govori u prilog tezi o samostalnom i spontanom naseljavanju Rakovice, kao uostalom i Saborskog (*ko je što zatekal*). Kapetan Purgstall oslobađa doseljenike od bilo kakvih poreza (*da je svak*

¹⁴² Vidaković, Vujo. *Potkapelje: Lika*. Biblioteka „Hronike sela“, Kulturno-prosvetna zajednica Srbije, Beograd, 2000.: 44.

¹⁴³ „Rakovica je tada i novo selo i šire područje oko sela.“ (usp. Kruhek, Milan. „Rakovica – mjesto i općina.“ u: *Rakovica srce od Hrvata. Povijest općine Rakovica*. Općinsko poglavarstvo Rakovice, Zagreb, 2003., 27.)

¹⁴⁴ Spomenici Hrvatske krajine, III., 1889.: 246.

*u svom falacu miran i da nisu dužni nikomu ništar od onoga davati, niti da ih nigdor ni malo ni veliko priko pene od 50 dukata bantuvat nima. Jenom ričjom, u mirnom posesu da ostati imaju, kako i druga Krajina do velike cesarske komešije).*¹⁴⁵ Pritom se računa s njihovom vojnom službom na tom dijelu granice, zbog čega kapetan u ispravi naglašava, da dobivenu zemlju ne mogu nikako otuđiti, jer ime se zemlja daje samo za „carsku službu“, dakle vojnu službu (... *ako bi takovu zemlju aliti zatočbinu svoju koj od gori napisanih Rakovičanov sam od svoje dobre volje ostavil, da je predati niti prikazati nikomur prez našega znanja i privoljenja nemore, budući da krajične zemlje ne za sumu niti blago nikakovo, nego za službu cesarsku davati mogu*).¹⁴⁶ Iz isprave je vidljivo i da se ne radi o velikim posjedima u Rakovici (... *da je toga svega kako na glavu rekuć po malo došlo*).¹⁴⁷

O samoinicijativnom karakteru naseljavanja Saborskog početkom XVIII. st. u prilog govori i činjenica doseljavanja krajiških obitelji iz prekokapelskih krajeva u Primorskoj krajini, najviše iz Jezerana i Stajnice. Radilo se o obiteljima: Bićanić, Dumenčić, Sertić, Vuković (jezeranski ogranak) i Žagrović. Potraga za novom obradivom zemljom i pašnjacima, i kod njih je bio glavni motiv migracije. Stajnički porkulab Miho Sertić i jezeranski knez Ivan Sertić izvještavali su 1715. jedno vojno povjerenstvo, da se „tamošnje ljudstvo tuži na skupoću soli, na malu mjeru i slabu zemlju.“¹⁴⁸ Brinjski rodovi početkom XVIII. st. naročito intenzivno iseljavaju u Kr-bavu, najviše na Udbinu i u Podlapac, ali ove su seobe, predvođene popom Markom Mesićem, već imale organizirani karakter.¹⁴⁹ Brinjsko-jezeranski doseljenici ostali su ograničeni samo na Saborsko, u Rakovici nisu zauzeli zemljišta.

Ogulinski i brinjski katolički doseljenici grupirali su se u Saborskom oko ruševne „stare crikve“, podižući krčenjem zemljišta nove zaseoke tzv. „donjeg sela“: Borik, Brdine, Varoš, Tuk, Grič i Kloštar. Nešto nakon 1709. u Saborsko za zapovjednika dolazi grof Karl Marx Depozi (de Pozzi), dotadašnji kapetan husarske konjice u Karlovcu (*hauptman Depozi als commendanten zu Saborie*).¹⁵⁰ Prema svemu sudeći, na početku XVIII. st. Saborsko se nije nalazilo pod jurisdikcijom ogulinskog kapetana. Ondje se naime doseljavaju i krajišnici iz drugih kapetanija. Ne treba isključiti ni mogućnost da su na takvo stanje utjecali i antagonistički odnosi koji su tada postojali

---

¹⁴⁵ *Isto.*

¹⁴⁶ *Isto.* Usp. Kruhek, 2003.: 27.

¹⁴⁷ Spomenici Hrvatske krajine. III., 1889.: 247.

¹⁴⁸ *Isto.* 307.

¹⁴⁹ Pavičić, Stjepan. *Seobe i naselja u Lici*. Zbornik za narodni život i običaje JAZU, knj. 41., 1962., 220.-225.

¹⁵⁰ Spomenici Hrvatske krajine. III., 1889.: 260.

---

li između karlovačkog generala Rabatte i ogulinskog kapetana Purgstalla.¹⁵¹ Jesenica i Rakovica su, naprotiv, od početka bile u sastavu Ogulinske kapetanije.

Ima i jasnih naznaka koje govore da se naseljavanje Saborskog nije odvijalo sasvim izvan kontrole vojnih vlasti. Jedan primjer organizirane kolonizacije bilo je naseljavanje nekoliko kmetskih obitelji koje su dolazile iz habsburške unutrašnjosti, s feudalnih imanja u Gorskom kotaru i Pokuplju. Radilo se o obiteljima Conjar s vlastelinstva Brod-Moravice, Kovačić i Štrk iz Severina na Kupi, Antolić iz Bosiljeva, te Galović i Spudić s feudalnog posjeda Švarča kojim su od 1671. gospodarili karlovački vojni zapovjednici. Naseljavaju ih krajiški kapetani kao ljude marljive u zemljoradnji i vješte u seoskim obrtima, za razliku od krajišnika koji su se zbog vojne službe pomalo i odvikli od rada i motike. Vjerojatno je već kapetan Depozi oko 1710. prvi naselio neke od tih obitelji u Saborsko. Bili su to zavisni seljaci na koje se nisu odnosile krajiške povlastice, već su bili „dužni izvršavati sve obveze prema svome kapetanu na koje ih obavezuje urbar i stari običaji.“¹⁵² Živjeli su u selu izmiješano s krajišnicima, ali nisu imali vojnu obvezu. Nalazili su se pod vojnom jurisdikcijom i njihov položaj odgovarao je statusu „kapetanskih kmetova“.¹⁵³ Takvih kapetanskih kmetova nije bilo u vlaškim selima.

Upada u oči i činjenica konfesionalne distribucije novopodignutih naselja. Još 1702. jedno povjerenstvo u Hrvatskoj krajini naglasilo je da je potrebno razdvojiti Vlahe i Hrvate i dodijeliti im posebno zemljište (*die Walachen von denen Croathen zusepariren, und jeden besondern Gründe anzuweisen*).¹⁵⁴ U pravilu novoosnovana katolička sela na ovom području zauzimaju prvolinijsku poziciju prema granici. Rakovica se, primjerice, nalazila na samoj osmanskoj granici. Tako senjski kanonik i otočki župnik Ivan Dominik Vukasović 1777. za Rakovicu kaže da je krajiški čardak (*Gränitz Cherdak*), odakle je potrebno samo nekoliko koraka da se dođe u Tursku.¹⁵⁵ U zaleđu katoličkih sela pružao se pojas vlaških pravoslavnih sela. Kod Rakovice to su Gornja i Donja Močila, Mudrić Selo i Broćanac, a kod Saborskog, naravno, Jesenica, Begovac i Blata. Slično je bilo i na slunjskom području. Kao što je već istaknuto, katolički krajišnici odnosno Hrvati, s prešutnim su odobrenjem vlasti naselili područje uz samu novu granicu jer se u njih imalo više povjerenja i smatrani su lojalnijim elementom. Pravoslavni su Vlasi zbog nediscipline i čestih prekograničnih kontakata, ali i zbog kulturoloških stereotipa, u očima stranih časni-

¹⁵¹ O sukobu generala Rabatte i kapetana Purgstalla više pogledati u: Lazanin, 2014.: 147.-152.

¹⁵² Dabić, 2000.: 274.

¹⁵³ *Isto*.

¹⁵⁴ Lazanin, 2014.: 187.

¹⁵⁵ Vukasović, Ivan Dominik. *Zemljopisni i povijesni opis Karlovačkog generalata u Kraljevini Hrvatskoj (1777.)*. (priredio: Željko Holjevac), Državni arhiv u Gospiću, 2005., 137.

ka bili prilično nepouzdana.¹⁵⁶ Tako, primjerice, u jednom izvještaju iz 1709. general Rabatta za Plaščane kaže da su „narod bez časti i stvarne revnosti u obavljanju vojne službe.“¹⁵⁷ Vlasi Plaščani bili su, naime, na lošem glasu kao „turske uhode“ koje odlaze na osmanski teritorij između ostalog i zbog trgovine i šverca, odnosno prodavali su ukradenu stoku u „Turskoj“, odnosno Bosni.¹⁵⁸

Drugi važan izvor za najraniju povijest novog Saborskog u XVIII. st. je dekret karlovačkog generala Josipa Rabatte od 20. kolovoza 1711. godine kojim povjerava knezovima Mihalju Sabljaku i Stipanu Kukiću naseljavanje 200 hrvatskih i vlaških obitelji u Rakovičko polje. Tom je prilikom general Rabatta odredio i granice sela Rakovice, pa je tako u dogovoru s kapetanom Depozijem određena i granica prema Saborskom.¹⁵⁹ Granica prema Saborskom povučena je od *Rakovičkog mlina* na Korani,¹⁶⁰ preko *Selišća*¹⁶¹ i *Orihove kose*¹⁶² do *Plitvičkog Osoja*,¹⁶³ a potom preko *Korita*¹⁶⁴ na *Peskovitu lokvu*¹⁶⁵ i *Hrastovu kosu*,¹⁶⁶ pa dalje sve do *vrila Mrežnice*.¹⁶⁷ Spomenutu granicu potvrdit će Rabatta i 1722. godine.¹⁶⁸ Za našu temu zanimljivo je da se u tom opisu seoskih međa spominje i toponim *Lazi Vukovića*, što znači da se u lokalnoj mikrotoponimiji već tada pojavljuju nazivi koji potječu od novodoljenog stanovništva u Saborskom.¹⁶⁹ U dokumentu o razgraničenju sela iz 1711. posebno se ističe da „planina i okolno područje ostaju zajednički“ (*das gebürg und*

¹⁵⁶ Općenito o regionalnim i etničkim stereotipima, te pitanju „drugosti“ na tadašnjoj Vojnoj krajini iscrpno u Lazanin, 2014.: 170.-214.

¹⁵⁷ Lazanin, 2014.: 185.

¹⁵⁸ *Isto*, 185.-186.

¹⁵⁹ Prema Saborskom general Rabatta odredio je ovu granicu: (...) *wie die Korana flüsset, vigore der mit herrn hauptman Depozi als commendanten zu Saborie (Saborsko) gehalten abrednung gemachten schluss bis san die Rakovizer mühl iehnseiths Orihove kosse, Seliche bis Plitvitscho Oszouie, Plitvitschkim Oszouiem ienseith Korita biss Peskovita loqua oberh Harastoue kosse, alwo ess sich findet frey vnd von niemandt gehindert, sesshaft machen khönnen und mögen, jedoch dass das gebürg und noch vaidt mit denen ybrigen in communi blebie.* (Spomenici Hrvatske krajine, III., 1889.: 260.)

¹⁶⁰ Stari redovnički mlin kod Špoljarića.

¹⁶¹ Selište Drežničko.

¹⁶² Velika Lisina?

¹⁶³ Trovrh?

¹⁶⁴ Korita Rakovička.

¹⁶⁵ Peskulja, lokva u predjelu Korčinke na Pištenici (nekad glavno pojilište za stoku koja je bila na ispaši na ovom području).

¹⁶⁶ Kosa Kosanovića na Pištenici?

¹⁶⁷ Izvor tzv. istočne Mrežnice kod sela Mrežnica, ispod Popović vrha na Strmici.

¹⁶⁸ „(...) Od Rakovičkog mlina preko Presoja pa preko Crne Kose i vrha Pištanice na Jelov Klanac“. Brajdić, Drago. *Rakovački rodovi. Tragom prošlosti Rakovice ii njezinih stanovnika*. Zagreb, 2014., 10.

¹⁶⁹ „... preko Presoja pa preko Crne Kose i vrha Pištanice na Jelov Klanac, a od tuda na srednji put Zvirnjaka pa preko Latasovoga Stana do puta Lazi Vukovića s kojim se zatvara.“ (*Isto*.)

noch vaidt denen ybrigen in communi blebie),¹⁷⁰ pri čemu se očito mislilo na pravo drvarenja u Rakovačkoj Uvali i Pištenici koje je podjednako pripadalo stanovnicima Rakovice i Saborskog. Kao što se iz priloženog može zaključiti, saborskom je ataru pripadalo prostrano područje od Borika do Poljanka na rijeci Korani. Premda tada još sasvim pusti, prostori Belih Potoka (Kuselj), buduće Čorkove Uvale i Sertić Poljane, Poljanka i Korane, potpadali su pod Saborsko. Katastarska granica na drugoj strani prema Jesenici pružala se od Vodene drage na Pištenici, išla dalje između Kraja (pripada Jesenici) i Malog Sivnika (pripada Saborskom), do Borova vrha, te se u nastavku pružala preko Velikog vrela i Opaljenika do Jurjeve drage na Maloj Kape- li. Južnu katastarsku među Saborskog, ujedno i granicu prema Otočkoj kapetaniji (Rudopolje, Babin Potok), činili su kapelski masivi Velikog Javornika i Visibabe, gdje se uzdiže i najviši vrh ove planine, Seliški vrh (1.279 m/nm).

U tom najranijem razdoblju iz XVIII. st., osim useljavanja bilo je i iseljavanja, prvenstveno zbog nerodice i gladi. Naročito su 1715. bila zabilježena velika iseljavanja iz Ogulinske kapetanije u Srijem i južnu Ugarsku. Porkulab u Jesenici, Vučić Ogrizović izvijestio je početkom travnja 1715. godine posebno povjerenstvo koje je istraživalo uzrok iseljavanja krajišnika iz Karlovačkog generalata, da je iz Jesenice zbog gladi u Srijem otišlo 6 obitelji s ukupno 18 vojnika. Radilo se o domaćinstvima: Trivuna Grbića, Maleše Medakovića, Milina Dokmanovića, Ivana Medakovića, Velisava Ninkovića i Vida Čalića. Njihove zemlje u selu ostale su puste, a samo je Ninkovićevu zemlju ogulinski kapetan Purgstall obećao porkulabu Ogrizoviću.¹⁷¹ U Saborskom takva iseljavanja nisu zabilježena, ali znamo da su se pojedine obitelji, poput Sabljaka i Franjkovića, rano iselile u Rakovicu i Orihovo Selišće.

7. Vojna krajina i oblikovanje seoskih prostora (XVIII. st.)

Oblikovanje seoskih prostora na ovom području odvijalo se u nekoliko etapa tijekom XVIII. stoljeća. Prva je bila etapa naseljavanja i krčenja terena. Iza nje slijedila je etapa intenzivnijeg razvoja agrikulturnih struktura i s njom povezane antropizacije okoliša, koje su poticane intervencijama vojne uprave i državne (kameralističke) regulative. Ona će na ovom području u punom smislu biti realizirana provedbom prve numeracije krajiških domaćinstava i Jozefinskom katastarskom premjerom iz 1775.-1776. godine (*Josephinische Aufnahme*). Konačno, izgradnja lokalnih cesta, organizacija i razvoj kolnog i tranzitnog prometa oko 1776. te početak redovitog poštanskog prometa 1786. također će ostaviti traga u socioekonomskim strukturama naselja i izgledu seoskih krajolika.

¹⁷⁰ Spomenici Hrvatske krajine III., 1889.: 260.

¹⁷¹ *Isto*, 308.

Transformacija teritorijalne organizacije i seoskih krajolika bila je uvjetovana ponajprije interesima vojnokrajiške uprave koja u XVIII. st. više nije toliko stavljala naglasak na izgradnju i održavanje fortifikacijskog sustava na granici prema Osman-skom Carstvu kao u prvo doba Vojne krajine u XVI. st., već je težila da iz nje izvuče što više ljudstva za europska ratišta pa je počela s tim u vezi provoditi i reforme. Saborski je kraj do 1746. pripadao porkulabiji sa sjedištem u Jesenici, u sastavu Ogu-linske kapetanije. Ta kapetanija bila je teritorijalno veoma izdužena, pružala se duž cijelog pojasa Potkapelja, od Bjelolasice na sjeverozapadu do rijeke Korane na jugo-istoku. Vojnom regulacijom sredinom XVIII. st. krenulo se prema punoj militariza-ciji koja je imala za cilj obuhvatiti gotovo sve muškarce u vojnu službu, i od krajiške milicije stvoriti redovnu, discipliniranu i uniformiranu vojsku. Cilj je također bio i da krajišnici svojim radom izdržavaju svoje obitelji i Krajinu (*U svom ruvu o svom kruvu*). Drugim riječima, centralne vlasti htjele su od Vojne krajine načiniti izvor kvalitetne i jeftine vojske – „vojarnu pod otvorenim nebom“. Sudjelovanje i pogibije saborčanskih i jeseničkih krajišnika u ratovima diljem Europe, tzv. „ausmarševima“, u nasljednim dinastičkim ratovima XVIII. st. i napoleonskim ratovima početkom XIX., još je neistražena i malo poznata tema.¹⁷² Carica Marija Terezija 1754. izda-la je tzv. „Krajiška prava“ (*Militar Gränitz Rechten*), kojima je sasvim izjednačeno ustrojstvo Vojne krajine na cijelom teritoriju i kojima su ukinuti posljednji ostaci krajiške samouprave. Zemljišni posjedi proglašeni su vojnim lenima u vlasništvu dr-žave, a krajišnici njihovim nasljednim korisnicima. Taj će zakon biti pravna osnova za cjeloviti popis zemljišta, kuća i kućevlasnika, te detaljno kartografitiranje seoskih prostora u Karlovačkom generalatu 1775. (Jozefinski katastar). Tada su i obitelji kapetanskih kmetova u Saborskom izjednačene u društvenom položaju s ostalim krajišnicima/graničarima.

Takozvanom Hildburgausenovom reformom vojnog i upravnog uređenja iz 1746. u Karlovačkom generalatu ustrojen je sustav pukovnija/regimenata. Tada je ustrojena i Ogulinska pukovnija br. 3 (*Oguliner Regiment*), koja je obuhvaćala po-dručje ukinute Ogulinske, Tounjske i Tržičke kapetanije, sa stožernim središtem u Ogulinu.¹⁷³ Sastojala se od 16 satnija ili kompanija kao lokalnih vojno-upravnih jedinica. Prema popisu ogulinskih pješačkih satnija iz 1754., Moravice, Vrbovsko i dio Saborskog (gornje selo?) nalazili su se u sastavu satnije br. 13, a dio Plaškog, Jesenica i drugi dio Saborskog (donje selo?) pripadali su satniji br. 14.¹⁷⁴ Bio je to neobičan sustav teritorijalno nepovezanih vojno-upravnih jedinica. Dio Saborskog

¹⁷² Usp. Holjevac, 2012.: 111.-193. (poglavlje *Ogulinci, poljubljani sinici: ratni pohodi Ogulinske pukovnije*)

¹⁷³ Holjevac, 2012.: 39.

¹⁷⁴ O ustrojstvu satnija u Ogulinskoj pukovnici više u: Holjevac, 2012.: 41.-42.

našao se tako u sastavu satnije s Vrbovskim i Moravicama, koji su se nalazili na sasvim drugom kraju pukovnije na oko 70 km udaljenosti. Do nove reorganizacije dolazi već 1765., kada Ogulinsku pukovniciju čini 16 „novih-starih“ satnija. Kako ističe Željko Holjevac: „Nove satnije razlikovale su se od dosadašnjih utoliko što više nisu obuhvaćale dijelove pojedinih naselja nego čitave krajeve s barem nekoliko prostorno povezanih naselja.“¹⁷⁵ Tada je ustrojena posebna Jesenička satnija br. 7, koja je obuhvaćala sela: Jesenicu, Begovac, Blata i Saborsko. Časnički kvartir ili *šta-cija* jeseničkog kapetana nalazila se u starom kaštelu, u narodu poznatom kao Šlos, po kojem je i nazvan središnji dio sela Ličke Jesenice. Jedan drveni časnički stan (časnička straža?) podignut je u Blatima.¹⁷⁶

Franjo Julije Fras zapisao je za Jesenicu: „Ovaj (je) kraj dugo godina bio pust, tako da je pri naseljavanju 1680. grad sa čitavom okolicom zatečen obrastao žbunjem koje se moralo raskrčiti.“¹⁷⁷ Isto je bilo i u Saborskom. Na intenzivno krčenje u prošlosti podsjećaju mnogi toponimi u ovom kraju (Alan, Biljenice, Bilježi, Krč, Krčevina, Laz, Opaljenik, Palež, Paljevine, Panjići).¹⁷⁸ U Saborskom su, kao što je već bilo rečeno, najprije podignuti zaseoci tzv. „donjeg sela“: Borik, Brdine, Varoš, Tuk, Grič i Kloštar. Radilo se o raspršenom tipu naselja koje se spontano razvijalo od početka XVIII. st. Takva rastrkana naseljenost za vojnu vlast bila je ozbiljan problem jer nije odgovarala vojnim i obrambenim potrebama.¹⁷⁹ U uvjetima raspršene naseljenosti nije se mogla uspostaviti učinkovita kontrola po selima, što je moglo imati za posljedicu nedostatak reda i discipline kod krajišnika. Poseban problem bilo je razbojništvo („hajdučija“) jer su planina, šuma i blizina granice bile najčešća mjesta okupljanja razbojnika, odmetnika i vojnih bjegunaca.¹⁸⁰ Vlasti su u Vojnoj krajini nastojale regulirati kretanje stanovništva, posebno su bili strogi propisi o prelaženju granice, tzv. „kordonski režim“. Treba ipak istaknuti da pokušaji vojnokrajiške uprave da na ovom području razvije tip regulirane i koncentrirane naseljenosti uglavnom nisu ostvareni, tip raspršene naseljenosti ostat će trajna odlika seoskih prostora u Potkapelju i Lici.¹⁸¹

¹⁷⁵ *Isto*, 63.

¹⁷⁶ U zaseoku Vrcelji, neposredno kod današnjeg željezničkog kolodvora Blata.

¹⁷⁷ Fras, Franjo Julije. *Cjelovita topografija Karlovačke vojne krajine. Mjestopis iz godine 1835*. Ličke župe, Gospić, 1988., 208.

¹⁷⁸ Toponimi koji nisu nužno povezani s krčenjem, ali označavaju veće čistine u šumi: Lisina, Planica, Plasa, Poljana.

¹⁷⁹ Kaser, II. 1997.: 58.

¹⁸⁰ Problem hajdučije bio je izražen i duboko u XIX. st. Na području Ličke Jesenice djelovao je 1870-ih domaći hajduk Avram Vidaković Abo, koji je ubijen oko 1880. „Avram je bio poznat kao hajduk Abo. Po njemu je jedna gusto pošumljena kraška dolina na južnim padinama planine Pištenik dobila ime Abina draga, u kojoj je godinama bilo njegovo skrovište.“ (Vidaković, 2000.: 41.)

¹⁸¹ Rogić, Veljko. *Regionalna geografija Jugoslavije*. Školska knjiga, Zagreb, 1982., 145.

Na mjestu stare srednjovjekovne crkve u Saborskom podignuta je 1726. nova crkva, a potom i župa sv. Ivana Nepomuka.¹⁸² Izbor zaštitnika župe bio je pun simboličke. Sveti Ivan Nepomuk smatran je „svecem habsburških zemalja“ i bio je simbol katoličke obnove, naročito u krajevima oslobođenim od Osmanlija.¹⁸³ Crkva stilski pripada starijem tipu seoskih crkava „na preslicu“, karakterističnom za prostore Senjske i Modruško-krbavske biskupije. Senjski biskup Ivan Antun Benzoni je 24. siječnja 1735., u prisutnosti arhiđakona i generalnog vikara Jurja Wolfganga Čolića i mnogih drugih, u Saborskom blagoslovio zvono u čast sv. Ivana Nepomuka.¹⁸⁴ Uz crkvu je podignuto i seosko groblje („cimiter“). Među prvim župnicima ili „plovanima“ bio je pop glagoljaš Pavao Draženović, rodom iz Brinja, koji se spominje 1735. godine.¹⁸⁵ Plovanija (župni stan) nalazila se na lokaciji „kvartira“ kod tzv. „Popovog šanca“, ali ostaje pitanje kada je to postala, jer je taj objekt korišten i u vojne svrhe (časnički stan). Prema biskupskim izvješćima, Saborsko je bilo među najsiromašnijim župama u biskupiji.¹⁸⁶ Nije se mogla pripojiti nijednoj drugoj župi, jer joj je najbliža bila udaljena 6 sati hoda.¹⁸⁷ U vrijeme popa Draženovića, župnikov godišnji dohodak iznosio je, uz malu štolarinu, samo 57 forinti i 14 novčića.¹⁸⁸ Pod župu Saborsko su do 1786. potpadale Rakovica i Orihovo Selišće (danas Selište Drežničko), kamo su vrlo rano odselili i neki Saborčani. Rakovica se od Saborskog nalazila na sedam sati hoda po brdovitom i šumovitom terenu. Ondje je pop isprva držao „mašu“ pod vedrim nebom. Od 1750. Rakovica je vikarijat župe Saborsko, dakle imala je svojeg upravitelja, ali ne još i svoju župu.¹⁸⁹ Prošavši kroz „Zaborsko“ 1735., biskup Benzoni hvali njegove žitelje „za pobožnost i mirni poredak.“¹⁹⁰ U nastavku vizitacijskog izvješća, biskup ističe da između Zaborskog i Modruša žive mnogobrojni „šizmatici“ koji drže najbolje zemlje, dok su slabije pripale katolicima, dodavši pritom, da kad ne bi bilo pravoslavnih u ovom kraju, da bi se moglo ovdje osnovati „šest odličnih župa“ (... *in hac sola parte 6 constitui possent praestantissimae*

¹⁸² Današnja kapela sv. Marije od Rozarija. Burić, Josip. *Biskupije Senjska i Modruška u XVIII. stoljeću*. Državni arhiv u Gospiću, Kršćanska sadašnjost, Gospić-Zagreb, 2002., 118.-119.

¹⁸³ Usp. Cvetnić, Sanja. „Habsburški politički utjecaji i ikonografija sv. Ivana Nepomuka u Hrvatskoj.“ u: *Hagiologija. Kultovi u kontekstu*. Leykam international, Zagreb, 2008., 161.- 179.

¹⁸⁴ Burić, 2002.: 209.

¹⁸⁵ Isto, 118. Od starijih župnika u Saborskom, uz spomenutog popa Pavu Draženovića, poznati su još pop Josip Kranjčević krajem XVIII. st. i pop Ivan Borić početkom XIX. st. (Holjevac, 2012.: 316., 317)

¹⁸⁶ Burić, 2002.: 33.

¹⁸⁷ Isto, 119.

¹⁸⁸ Isto, 118.

¹⁸⁹ Kruhek, 2003.: 38.

¹⁹⁰ Sladović, Manojlo. *Povesti biskupijah Senjske i Modruške ili Krbavske*. Trst, 1856., 334.

parochiae).¹⁹¹ Saborsko (*Zaborsko*) je 1735. imalo 28 kuća i 289 stanovnika.¹⁹² U prosjeku to je iznosilo 10,3 člana po domaćinstvu, što znači da se radilo pretežno o zadružnim ili proširenim obiteljima, odnosno o savezu braće i njihovih obitelji koji su zajedno živjeli na istom ognjištu.

Takozvano „gornje selo“ i njegovi zaseoci Senj, Hodakova varoš (Funtana)¹⁹³ i Panjići, nastaju nešto kasnije, vjerojatno tijekom 1740-ih, u vrijeme Hildburghauseovih reformi koje su pratile unutarnje migracije i preseljenja. Naročitu ulogu u formiranju gornjeg sela imali su bunjevački doseljenici iz Like. Iz Donjeg Pazarišta planski se tada u Saborsko naseljavaju mnogočlane zadruge Butoraca, Hodaka i Matovina (Balenovići).¹⁹⁴ Njihovo naseljavanje u Saborsko treba promatrati u kontekstu naseljavanja Korduna i lađevačkog kraja u okolici Slunja, kamo su se doselili bunjevački rodovi također s područja Pazarišta, Kosinja, Krasna i Vratnika u Lici.¹⁹⁵ Podijeljenost Saborskog na nešto starije donje „kranjsko“ i novije gornje „bunjevačko“ selo, odrazilo se i u ustroju satnija između 1746. i 1765., kada je jedan dio sela potpadao pod Plaški, a drugi pod Vrbovsko. Te će se razlike, međutim, s vremenom sve više smanjivati i gotovo sasvim izbljediti. Župa Saborsko je 1790., ovaj put bez Rakovice, imala ukupno 613 duša u 42 kuće.¹⁹⁶

¹⁹¹ *Isto*, 334.

¹⁹² Burić, 2002.: 119.

¹⁹³ Zaselak je dobio današnji naziv po fontani (funtana u bunjevačkom izgovoru), javnoj česmi sagrađenoj uz glavnu cestu 1883., koja je postala mjesto okupljanja i druženja mještana, naročito mladih.

¹⁹⁴ Na sličan način Bunjevci su se naselili i grupirali u Donjem Kosinju (Vukelić Selo), Vlaškom Kompolju i Brloškoj Dubravi (usp. Šarić, Marko. „Etnokulturna struktura i povijesna antroponimija Kosinjske doline na prijelazu iz XVII. u XVIII. stoljeće: prilog istraživanju povijesti migracija u Lici tijekom ranoga novog vijeka.“ u: *Migracijske i etničke teme*. Vol. 40, No. 1, Zagreb, 2024. 123.-126.)

¹⁹⁵ Oko 1740. Bunjevci Samardžije doseljavaju se u Donji Lađevac, Krpani i Vukušići u Gornji Popovac, Bionde, Krpani i Nekići u Videkić-selo, Krunići i Miškulini u Gornji Furjan, Vukelići u Sastavak, a Tomljenovići u Donji Furjan. U Lađevcu je podignuta najprije drvena, a potom zidana kapelica sv. Jurja, filijala župe Slunj, koju je 1743. posvetio senjski biskup Ivan Antun Benzoni (usp. Skender, Zdenko *Lađevac*. Župni ured Lađevac, 1985., 40.-45., 48.-49.). Za lađevački govor Toma Žalac je pribilježio: „U okolnim hrvatskim selima (misli se na Slunj op.a.) jače je izražen uobičajeni ikavsko-ekavski izgovor. Tako su npr. u Lađevcu i Furjanu čisti ikavci koji govore: *liska, lito, pisak, zdila, zvizda* i sl. Naprimjer: Sidi na kantrigu pa idi iz zdikice jukanaca (rizanaca). Ili: Zdikica plitka – juva ritka – nema žitka. S. Pavičić upozorava da su Lađevčani i Furjančani Bunjevci koji u riječima umjesto glasa *o* govore *u*: *kunj, un, una, unda, mutka* (štap)...“ (Žalac, Toma. *Rastoke. Na slapovima Slunjske*. Regionalni zavod za zaštitu kulture, Zagreb, 1990., 109.)

¹⁹⁶ Priopćio Franje Puškarić, „*Crkvena povijest Saborskog*“, na znanstveno-stručnom skupu „Općina Saborsko i okolica u prošlosti i sadašnjosti.“, 17. svibnja 2025.

7.1. Saborski kraj u Jozefinskom katastarskom premjeru 1775.-1776. i izgradnja cesta

Prvi katastarski premjer u Karlovačkom generalatu proveden je tijekom 1775. i 1776. godine. Car suvladar Josip II. još je 1762. izdao jednu naredbu o sustavnom premjeru čitave Monarhije, nakon čega su i vojni topografi počeli s pripremama za premjer krajiškog zemljišta.¹⁹⁷ Nadzor nad tim golemim poslom na području Karlovačkog generalata imao je general-bojnik i topograf Ludwig von Jeney (1719.-1797.).¹⁹⁸ Katastrom je trebalo ustanoviti vlasničke odnose u krajiškim selima i ujedno ih mapirati, odnosno izvršen je premjer i kartograflanje seoskih prostora koje nam pruža iznimno vrijedne topografske podatke.¹⁹⁹ Sustavno kartograflanje Ogulinske pukovnije izvršeno je u roku od dvije godine, 1775.-1777.²⁰⁰ Ne treba podsjećati na to da je to prvi slučaj premjera u povijesti koji nam daje pregled mikrostruktura jednog ruralnog prostora. Najveći broj katastarskih knjiga inače (*grundbücher*) sačuvao se upravo za Ogulinsku pukovniju.²⁰¹ Samoju izradi katastra prethodio je plan o numeriranju kuća iz 1775. godine. Prilikom prve numeracije naselja u Saborskom bilo je evidentirano ukupno 40 kućnih brojeva. Numeracija je počinjala od kućnog broja 1 u Hodakovoj varoši u gornjem selu, a završavala s kućnim brojem 40 obitelji Žagrović u Brdinama u donjem selu.²⁰² U prvom, gornjem

---

¹⁹⁷ Marković, Mirko. „Razvoj upoznavanja Plitvičkih jezera i okolnog zemljišta po starim geografskim kartama.“ u: Branimir Gusić – Mirko Marković. (ur.) *Plitvička jezera. Čovjek i priroda*. Nacionalni park Plitvička jezera, 1974., 254.-255.

¹⁹⁸ Marković, 1974.: 254.; Blanc, 2003.: 138.; usp. Čebotarev, Andrej. „Građa za proučavanje upravnog sustava krajiških pukovnija (1746.-1873.) s posebnim obzirom na Ogulinsku krajišku pukovniju br. 3.“ u: *Arhivski vjesnik*. god. 34-35, br. 35-36, Zagreb, 1991.-1992., 195.-212.

¹⁹⁹ Mapa nije sasvim precizna, mjerni podaci nisu se još zasnivali na triangulaciji, reljef je prikazan grubim crtkanjem, a nema još ni ucrtanih zemljišnih čestica. Objekti su naznačeni crvenom bojom, a posebno su obilježavani časnički stanovi (kvartiri) i crkve. Tek će se u katastarskim planovima u XIX. st. uvesti praksa da se kamenom zidane kuće označavaju crvenom, a drvene kuće i ostali gospodarski objekti žutom bojom. U Saborskom kraju u to vrijeme zidani objekti bili su u velikoj većini državni (erarski), dok su privatne kuće gotovo sve bile drvene.

²⁰⁰ Čebotarev, 1991.-1992.: 204.

²⁰¹ *Isto*.

²⁰² Podatke obradila Sue Oreilly, dostupni su na portalu saborsko.net urednika Ivana Matovine, publiciste zavičajne povijesti Saborskog kraja: „Saborsko 1871. kućni brojevi i prezimena, te 1. numeracija kuća“, www.saborsko.net/index.php/arhiva-clanaka/3607-saborsko-1871-po-katastru pristupano 7.12.2025.; Hodak (k.br. 1, 2?, 3, 4), Tomšić (k.br. 5), Krizmanić (k.br. 6), Conjar (k.br. 7), Matovina (k.br. 8, 9), Malkoč (k.br. 10), Sertić (k.br. 11), Hodak (k.br. 12), Galović (k.br. 13), Kovačić (k.br. 14), Antolić (k.br. 15), Krizmanić (k.br. 16), Grdić (k.br. 17., 18.), Sertić (k.br. 19, 20, 21, 22), Špehar (k.br. 23, 24, 25), Vuković (k.br. 26), Štefanac (k.br. 27, 28), Vuković (k.br. 29), Dumencić (k.br. 30), Šolaja (k.br. 31, 32), Malkoč (k.br. 33, 34), Štrk (k.br. 35), Vuković (k.br. 38, 39) i Žagrović (k.br. 40).

dijelu sela, gledajući po kućnim brojevima, bilo je 12 kuća, a u drugom, donjem selu 28 kuća. Dok je donje selo bilo raspršenog tipa, gornje je selo već poprimilo obilježje izduženog naselja. Naime, ondje je većina kuća bila poredana duž obje strane ceste. Teško je danas objasniti koliko su na nastanak takvog tipa naselja utjecala obilježja reljefa, a koliko naredbe krajiških časnika koji su od sredine XVIII. st. slijedili smjernice centralnih vlasti o načinu naseljavanja i koncentriranja naseobina. Najbrojniji rodovi u selu bili su Vukovići, Hodaci, Sertići i Matovine. Po domaćinstvima, tj. kućnim zadrugama to je izgledalo ovako: Hodaka i Sertića bilo je po 5 kuća, Vukovića u 4 kuće, Malkoča i Špehara po 3 kuće, Krizmanića, Matovina, Šolaja i Štefanaca po 2 kuće, a po jedna Antolića, Conjara, Dumenčića, Galovića, Kovačića, Štrka, Tomšića i Žagrovića. Na katastarskoj mapi u Saborskom (*dorf Saborski*) crvenom je bojom ubilježen 61 objekt (bez crkve i „kvartira“), ali gledajući one koji su crtama obilježeni, ispada da ih ima točno 40, što se slaže i s podacima iz prve numeracije.²⁰³ To samo znači da je u Saborskom tada službeno bilo 40 kućnih zadruga koje su raspolagale s 61 objektom, pri čemu je nemoguće točno utvrditi što su bili gospodarski objekti, a što veće zadruge čiji su članovi živjeli u po dvije pa i tri kuće na okupu (tzv. „kućari“, „komorice“, „vajati“).²⁰⁴ Na ovom primjeru možemo naslutiti vrlo raširenu pojavu tzv. „poluzadružnih“ odnosa tajno izdvojenih obitelji, prakse koja se pojavila još od najranijih vremena terezijanske regulacije. Drugo što upada u oči su „stanovi“ (*sztan*), provizorne stočarske naseobine zadruga izvan sela. Prema stanju iz 1775., dva takva stana ubilježena su na sjevernom podnožju brda Skrade (*Szkrada*),²⁰⁵ a jedan južno od uzvišenja Alan (*Pales*).²⁰⁶ Jedan stan nalazio se pak duboko u Jurjevoj dragi.²⁰⁷ Također znamo za *Jurkovića stan*, koji se nalazio na Maloj Kapeli u dolcu ispod Jasenka, a takvih stanova bilo je kasnije i na Torištu i Ljetištima na Ljupči.

Jesenica i okolna sela zadržali su karakter raspršenih naselja. Radilo se o srodničkim zaseocima („komšilucima“), uglavnom patronimskih naziva. U Jesenici to su bili: Vukelić Poljana, Kneževići, Zavođe, Dragići, Momčilovići, Malbaše, Šlos, Potkapela, Čikare, Paskaši, Vidakovići-Gmajna, Grbe, Potpolje i Vukelići. Begovac su činila dva manja zaseoka Vrcelji Begovački i Vezmari, a Blata: Ogrizovići, Grbe,

²⁰³ www.maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-karlovac/?layers/146&bbox (pristupano 30. 12. 2025.)

²⁰⁴ Kućari, komorice, vajati, kao i kijeri, klijeti pa i pojate, stambeni su objekti kod većih zadružnih obitelji u kojima su živjeli bračni parovi, ali i cijele obitelji. Zadruge su izvan sela imale i svoje stočarske stanove.

²⁰⁵ U predjelu Štefanske Lisine.

²⁰⁶ U predjelu Krivi dol.

²⁰⁷ Duliba pod Javornikom?

Vrcelji i Kurteši. U zaseoku Šlos formiralo se središte sela. Ondje se nalazio časnički kvartir smješten u obnovljenom jeseničkom kaštelu, a nedaleko odatle podignuta je i crkva s parohijskim domom. Pravoslavna crkva sv. Ilije Proroka sagrađena je 1751. na starom crkvištu gdje se nekoć u predosmansko doba nalazila crkva koja je, kao što smo vidjeli, zabilježena u modruškom urbaru. Parohija je obuhvaćala sela Jesenicu, Begovac, Blata i Saborsko, bila je u sastavu Gornjokarlovačke eparhije i protoprezbiterijata plaščanskog. Prema domovnom protokolu iz 1768., parohija je brojila 58 domova, zapravo kućnih zadruga, od toga 33 u samoj Jesenici, 24 u Blatima i Begovcu, te jedna kuća u Saborskom.²⁰⁸ Do 1800. broj kućanstava u parohiji se udvostručio, porastao je na 117 domova s ukupno 1.368 duša, da bi u vrijeme francuske uprave 1811. u parohiji samo muškaraca bilo 705 (dakle realno nešto više od 1.400 duša).²⁰⁹ Taj skok u broju kućanstava dogodio se nakon što je jeseničkoj parohiji bilo priključeno selo Jezero.

I u Jesenici se susrećemo s nerazmjerom u podacima između numeracije kućanstava i objekata označenih crvenom bojom na katastarskoj mapi. Tako je na karti, bez crkve i časničkih kvartira u Jesenici i Blatima, označeno crvenom bojom 105 objekata, dok je broj kućnih zadruga, pa bio on i fiktivan, iznosio 62, znači nešto više u odnosu na domovni protokol iz 1768. Iz karte proizlazi da su primjerice veliku zadrugu Vukelića u Poljani tada možda činile i 4 kuće na okupu.²¹⁰ U svakom slučaju zaselak Vukelić Poljana već je bio formiran. Isto je bilo i s Dragićima. Vrcelja u Begovcu bila je jedna zadruga od 5 kuća na okupu, a isto tako je bilo i s Vrceljima u Blatima.²¹¹

Jesenica i okolica bogati su izvorima i vodotocima, što je vidljivo i iz Jozefinskog katastra. Na rječici Jesenici, od Velikog i Malog Vrela do ponora u Potpolju, i desnoj pritoci Točak, nalazilo se čak 18 mlinova.²¹² Posebno su zanimljivi mlinovi na izvoristima. Jedan takav mlin ubilježen je kod samog Velikog Vrela (*Vrillo Jeszenicza*), a do njega i jedna kuća.²¹³ Saborčani su žito mljeli u Jesenici, a od kraja XVIII. st. odlazi se i na Koranu.²¹⁴ Radilo se većinom o suvlasničkim mlinovima („redovnički

²⁰⁸ Grbić, Manojlo. *Karlovačko vladicianstvo. Prilog k istoriji srpske pravoslavne crkve*. Knjiga prva, Karlovac, 1891., 100. Prilikom numeracije Saborskog 1775. u selu su zabilježene dvije pravoslavne obitelji Šolaja.

²⁰⁹ Grbić, 1891.: 155.; Roksandić, Drago. *Vojna Hrvatska: La Croatie Militaire. Krajiško društvo u Francuskom Cartvu (1809-1813)*. sv. I, Školska knjiga – Stvarnost, Zagreb, 1988., 40.

²¹⁰ www.maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-karlovac/?layers/146&bbox (pristupano 30. 12. 2025.)

²¹¹ *Isto*.

²¹² S vrila Točak vodom su se opskrbljivali i stanovnici Saborskog.

²¹³ Kao što je već bilo rečeno, Dragutin Hirc spominje kod Velikog Vrela „seoce Redovnički mlin“.

²¹⁴ „Žito se mljelo u Jesenici, Malom Vrilo i u Korani. Nešto manje mljelo se u Sartuku i Plitvici.

mlinovi“) koji imaju dugu tradiciju u ovim krajevima. Takve zajedničke mlinove na Korani imali su u XIX. st. stanovnici Sertić Poljane, Poljanka, Matovinske Lisine, Rastovače, Korane, Selišta i Korita.²¹⁵

Graničarske vojne vlasti su od 1770-ih počele graditi ceste za kolni promet (makadamski putovi) i postupno nabavljati željezom okovana kola. Do tada se transport robe obavljao konjima na samaru. Generalkomanda je 1776. naručila u Kuterevu izgradnju 38 graničarskih kola, a 1778. još 330 kola.²¹⁶ Glavna transversalna cesta Karlovac – Senj (*Jozefina*), građena od 1775. do 1779., obilazila je Saborski kraj ostavljajući ga prilično po strani. Kroz Saborski kraj prolazila je zato kordunska spojna cesta koja je počinjala u Jezeranama, išla preko Stajnice, Glibodola, Male Kapele, Jesenice, Saborskog, Poljanka i spajala se kod Drežnik Grada s kordunskom cestom iz pravca Slunja. Cesta se pružala u dužini od 22.400 hvati (oko 40 km).²¹⁷ Ta komunikacija značajno će utjecati na daljnji razvoj Saborskog. U Jesenici se spajala sa starom cestom koja je preko Uvale vodila za Plaški i Ogulin, dok će paralelni pravac preko Jurge i Kunića biti kasnije napušten.²¹⁸ U Jesenici je podignut drveni most preko istoimene rječice, koji će 1876. zamijeniti današnji Kameni most.²¹⁹ U Vrletnim Dragama na Kapeli ova se cesta spajala sa spojim putem koji je išao iz Otočca i Sinca. Vojne su vlasti 1786. planirale na kapelske prijevoje Razvalu i

---

Konj je na samaru nosio dva vagana, svaki po šezdeset, svega sto dvadeset litara, a na magarcu se tovarilo dvije kvarte, to je svaka imala četrdeset litara, bilo je svega magi na leđima osamdeset. Žito se mjerilo samo na litre. Varičak = 15 litara, kvarta = 40 litara i vagan = 60 litara. Ipak je tovar ovisio o težini žita, pa je količina u litrama varirala, jer svako žito nije jednako teško.“ (Krizmanić, 1995.: 24.)

²¹⁵ „Za izgradnju mlinova svaki je dao svoj prilog u građi ili radom u radnoj snazi. Tako su postali „redovnici“. Imali su pravo besplatno mljeti u mlinu, ali kako je u mlinu bio i mlinar, to mu se za meljavu, ujesen iza žetve, plaćao ujam, i to po duži, tj. po broju članova porodice svakog redovnika. Kao mlinarina davao se kukuruz, proso, ječam i žito.“ Čulinović-Konstantinović, Vesna. „Život i običaji stanovnika Plitvica.“ u: Branimir Gusić – Mirko Marković (ur.). *Plitvička jezera. Čovjek i priroda*. Nacionalni park Plitvička jezera, 1974.: 185.

²¹⁶ „Generalkomanda je u ožujku 1776. kolarima u Kuterevu odobrila da izrade i okuju 38 novih krajiških kola po propisanom uzorku... Navedeni nalog za izradu krajiških kola nadopunjen je nalogom po kojem su Kuterevci i Krasnari dobivali dva dukata za svaka dogotovljena kola.“ Bach, Franz. *Povijest Otočke pukovnije. O nastanku ovog kraja, njegovim žiteljima i njihovim sudbinama*. Hrvatski institut za povijest, Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke, Zagreb-Otočac, 2010. 126.

²¹⁷ Kussan, Paul. *Kratka povijest Treće ogulinske narodne graničarske pješadijske regimente*. SKD Prosvjeta, Zagreb, 2010., 145.

²¹⁸ Vidaković, 2000.: 47.

²¹⁹ Prema predaji most su gradili klesari iz Dalmacije. Kameni most u Ličkoj Jesenici proglašen je nepokretnim kulturnim dobrom Republike Hrvatske. Usp. Islamović, Faruk. „Krška ponornica rijeka Jesenica.“ u: *Meridijani. Časopis za zemljopis, povijest, ekologiju i putovanje*. br. 210/2020., 61.

Malu Kapelu premjestiti glavne carinske postaje.²²⁰ Ipak, to se na kraju neće dogoditi. Nakon Svištovskog mira 1791. i novog razgraničenja, tridesetnice se od 1795. ponovo uspostavljaju na državnoj granici prema Osmanskom Carstvu i Mletačkoj Republici.

8. „Novoselija“ nakon Svištovskog mira 1791.

Procesi lokalnih migracija i pomicanja naseljenosti ulaze u završnu fazu u desetljećima nakon Svištovskog mira 1791. i novog razgraničenja s Osmanskim Carstvom kada je granica minimalno pomaknuta na istok za još 8 do 10 km. Od tada Saborčani postupno podižu naselja na svojim zemljištima u neposrednoj blizini bivše stare granice na Korani, te sudjeluju u naseljavanju novostečevine, tzv. „novoselije“ oko Drežnik Grada, Vaganca i Smoljanca na sjevernim rubovima Plitvičkih jezera. Vojne vlasti ovaj su put kontrolirale i planski organizirale naseljavanje „gornjeg Korduna“. Saborčanske rodove raspoređuju duž nekadašnje granice i nastanjuju u čardacima kod Poljanka i Selišta. U naseljavanju drežničkog „kotara“ 1793. ovako su planirali rasporediti obitelji: u Ljeskovac, 50; Grabovac, 66; Drežnik, 66; Sadilovac, 32; Vaganac, 66; Rešetar, 50.²²¹ Na cijelom drežničkom području bilo je na raspolaganju 21.400 jutara zemlje.²²² U neposrednom zaleđu novog graničnog pojasa, nešto spontanije odvijalo se naseljavanje stočarskih stanova, „torina“, koji su zadržali karakter razbijenog tipa i srodničke aglomeracije, s tzv. „med'kućama“, tj. prostorima između nastamba potomaka jedne loze.²²³ Te mikromigracije i inverzna kretanja obitelji nalikovali su onima s početka XVIII. st., a bili su posljedica množenja (i dioba) zadružnih obitelji i traganja za boljim uvjetima egzistencije. Sertić Poljanu naselili su Sertići iz Saborskog, gdje su podigli dva zaseoka „Gornjani“ i „Doljani“, prema staroj tradiciji grupiranja naselja prema rodu.²²⁴ Matovine i Vukovići u Poljanku organizirali su se u zasebne srodničke zaseoke, Matovinsku Lisinu i Vukoviće, a u samom Poljanku naselili su se Bićanići iz Saborskog i Špoljarići koji su se doselili iz Kosinja.²²⁵ Dvije obitelji Čorak iz Donjih Vrhovina iskrčile su dio

---

²²⁰ „Barun de Vins je u Karlovcu 12. listopada 1786. prosljedio previšnju odluku o premještanju ureda za naplatu maltarine i tridesetine s morske obale te turske i dalmatinske granice na obje Kapele (Veliku i Malu). Nadalje, zapovjedio je izgradnju stanova u Babinu Potoku, Doljanima i Dabru za privremeni smještaj osoblja za naplatu maltarine i tridesetnice.“ (Bach, 2010.: 81.)

²²¹ Kaser, II., 1997.: 60.

²²² *Isto.*

²²³ Čulinović-Konstantivnović, 1974.: 177.

²²⁴ *Isto.*, 179.

²²⁵ *Isto.*: 176.; usp. Bogović, Josip. *Spomenica župa Drežnik Grada, Vaganca i Korenice*. Drežnik Grad, 1983., 56., 68.-70.

šume u Uvali i podigle svoje rodovsko naselje Čorkovu Uvalu. Na isti način nastaju tada i ostali patronimski zaseoci u Plitvičkom kraju: Rodića Poljana, Bigina Poljana, Mirića Štropina, Borića Selište, Končarev Kraj, Čuića Krčevina, Drakulić Rijeka. Podizanjem Čorkove Uvale završeno je naseljavanje Potkapelja.²²⁶

Nakon „francuskog intermezza“ 1809.-1813. i nove reorganizacije Vojne krajine, zbog novonastale prostorne i demografske povezanosti, Saborsko je 1819. priključeno novoformiranoj Drežničkoj satniji br. 7, dok je stara Jesenička satnija raspuštena, a Jesenica pripojena Plaščanskoj satniji br. 8.²²⁷ U Saborskom je tada podignut *Offiziersposten* – časničko mjesto ili straža – koja je imala ulogu vojnog redarstva (serežani). Časnički stan (kvartir) vjerojatno se nalazio na mjestu kasnijeg župnog stana, dugo vremena uz crkvu jedinog zidanog objekta u Saborskom. Prema Frasu, 1835. Saborsko je bilo: *časnička straža, gorsko katoličko župno selo sa 49 kuća i 602 stanovnika, od kojih 572 pripadaju katoličkoj vjeri, a preostali grkonesjedinjenoj.*²²⁸ U prosjeku zadrugu je tada u selu činilo 12,3 članova. Za Jesenicu Frasu bilježi: *Jesenica, časnička straža, grkonesjedinjeno parohijsko selo sa 65 kuća i 687 stanovnika, od kojih su 11 katolici, a preostali grkonesjedinjeni. I ovdje je općinski žitni magazin i razrušeni grad s kulom, koji leži na maloj uzvišici okružen vodom, bez vidika, jer su naokolo brda.*²²⁹ Begovac je bilo *malo selo s 12 kuća i 130 grkonesjedinjenih stanovnika*, a Blata, *na malom jezeru, isto tako grkonesjedinjeno selo s 21 kućom i 222 stanovnika.*²³⁰ Prema tome, Saborski kraj je oko 1835. imao ukupno 167 kuća, odnosno zadruga i 1.641 stanovnika.

9. Pregled gospodarskih prilika

Značajke planinskog tla i klime djelovale su i na gospodarske prilike. Saborski kraj svoju je egzistenciju održavao ponajprije na stočarstvu, potom zemljoradnji, a s razvojem šumarske službe u Vojnoj krajini i orijentacijom na šumarstvo. Prevladavalo je sitno stočarstvo (ovce i koze), ali ono je zaostajalo za drugim dijelovima Karlovačkog generalata ili kako je to Ivan Dominik Vukasović 1777. primijetio: *Cijela Ogulinska pukovnija, s iznimkom Plaščanskoga, Brinjskoga, Ogulinskoga i Oštarijskoga polja, sastoji se od mnogih brda i brežuljaka, a zrak je savršeno zdrav. Ona ima dovoljno šuma i voda, iako su ostale tri pukovnije u Generalatu, kako u stoci tako i u svim drugim*

²²⁶ Vidaković, 2000.: 44.

²²⁷ Holjevac, 2012.: 84.

²²⁸ Frasu, 1988.: 207.

²²⁹ *Isto*, 208.

²³⁰ *Isto*, 209.

*proizvodima, svakako ispred nje.*²³¹ Ovlašteni kroničar za Ogulinsku pukovnicu Paul Kussan o toj je temi zapisao: „Uzgoj stoke ovdje je na najnižem stupnju, premda ovdašnji uvjeti zbog brdovitog položaja i poroznog tla više pogoduju uzgoju stoke nego poljoprivredi. Stoka je sitna i slaba. Rano se počinje koristiti za rad i također prerano za oplodnju. Isto se tako dovoljno ne brine o dobivanju dobre rase, te se stoka ne štedi i ne zbrinjava kako bi trebala. Isti je slučaj i s konjima i govedima. Bolje je s uzgojem ovaca za koje se krajišnici brinu više nego za ostalu stoku, a odgovara im ovdašnja suha klima te su od najbolje vrste. Uzgajaju se i koze koje se uglavnom drže zajedno s ovcama i s njima idu na pašu.“²³² Stočni fond u Ogulinskoj pukovnici 1801. iznosio je: ovce (60,8 %), koze (11 %), krave (9,5 %), volovi (9,3 %), konji (6,2 %), svinje (1,7 %), bikovi (1,7 %).²³³ Prema statistici iz iste godine, u pukovnici su po glavi stanovnika dolazila 4,2 jutra produktivnog zemljišta.²³⁴ Od žitarica najviše su se uzgajali ječam, proso i zob, a od vrtlarskih kultura najbolje je uspijevaio kupus. Tek s kultiviranjem kukuruza i krumpira, koje je počelo nakon Sedmogodišnjeg rata, i to na intervenciju i pritisak vojnih vlasti 1768.-1769., stječu se nešto povoljniji uvjeti za proizvodnju agrarnih viškova. Od tada se u sklopu okućnica podižu novi gospodarski objekti: *kukuruzane* (kukuruznice), čardaci ili koševi u kojima se pohranjivao i sušio kukuruz, te *trapovi*, podzemna spremišta za krumpir kako bi se očuvali od hladnoće.

Jedno od najvećih prirodnih bogatstava Saborskog kraja bile su i ostale šume. U prostranim i gustim šumama Male Kapele, Pištenice i Ljupče dominirala je bukova i jelova šuma, a na višim nadmorskim visinama smrekova (klek).²³⁵ Razdoblje nekontrolirane sječe šume završava 1765. s proglašenjem prvog Šumskog reda za Karlovački generalat (*Waldordnung*), koji je uveo vrlo strog režim čuvanja i korištenja šuma.²³⁶ Šumski red sastojao se od 34 osnovne točke o zaštiti i gospodarenju šumom,

²³¹ Vukasović, 2005.: 137.

²³² Kussan, 2010.: 133.

²³³ Holjevac, 2012.: 267.

²³⁴ *Isto*, 255.

²³⁵ Prilikom prvog premjera šuma 1765., u kontinentalnom dijelu Karlovačkog generalata bilo je u prosjeku na jednom jutru 187 stabala – 97 bukava, 53 jele, 25 smreka, 2 hrasta i 12 stabala ostalih vrsta drveća. (Dabić, 2000.: 171.)

²³⁶ „Pošto od spomenutih šuma neima korist samo previšnji erar nego i svi graničari i Militar-podanici, a pošto se pako po potonjima u raznim prigodama drveće, koje se lako isječe ali dugo treba dok opet naraste pustoši, rasipa i buši, te se je bojati da će se ubuduće šume sasvim izobličiti, to smo obnašli za shodno izdati primjeren šumski red, kojega su se dužni držati oblasti i podanici pod prijetnjom najstrože exemplarne kazne.“ Kosović, Bogoslav. *Prvi šumarski stručni opis i nacrt šuma na Velebitu i Velikoj Kapeli od Dalmatinske međe do Mrkoplja i Ogulina*. Hrvatsko šumarsko društvo, Zagreb, 2015., 76.

i dodatnih 27 točaka s detaljnim instrukcijama za šumare (*Waldbereitete*).²³⁷ Šume koje su do tada bile u kolektivnom vlasništvu lokalnih krajiških zajednica, podijeljene su na državne (erarske), zajedničke seoske (općinske) i privatne šume. Primjerice Javornik, Titra, Crna Uvala, Sertić Poljana i Plitvički Klanac bile su početkom XIX. st. državne šume u Drežničkoj satniji u čijem je sastavu bilo Saborsko, a Mala Kapela, Krasnica i Ljupča u Plašćanskoj satniji pod koju je pripadala Jesenica.²³⁸ Prema Frasu, 1835. u Drežničkoj satniji bilo je 8.428 jutara državnih šuma (38,4%), a u Plašćanskoj satniji 2.152 jutra (15,8 %).²³⁹ Šumskim redom (točke 9 i 10) ograničeno je i pravo korištenja šuma za ispašu stoke i podizanja stanova (torova) u kojima su držane ovce i koze.²⁴⁰ S razvojem šumarstva pojavila se potreba i za službom šumarskih nadzornika – državnih i općinskih lugara (*Gemeindewaldhüter*).²⁴¹ U Ogulinskoj pukovnici 1804. bilo je 40 takvih nižih šumarskih nadzornika (lugara).²⁴² Uz šumsku „erarsku službu“ egzistenciju će vezati mnoge obitelji u ovom kraju.

S razvojem šumarstva usklađivana je eksploatacija šuma i počeci drvne protoindustrije, to jest proizvodnja dasaka i stropnih greda, a kasnije u XIX. st. i „šimli“ (šindra) jelovih daščica za pokrivanje krovova.²⁴³ Na rječici Jesenici podižu se pilane na vodeni pogon. Prve takve pilane – „žage“ – na ogulinskom području sagrađene su upravo u Jesenici, i to prije donošenja Šumskog reda. Ondje se spominju pilane Kneževića i Vukelića koje su podignute još oko 1740. te pilana Momčilović iz

²³⁷ *Isto*, 71.-82.

²³⁸ Usp. Holjevac, 2012.: 273.

²³⁹ Fras, 1988.: 206., 207.

²⁴⁰ „9. Pošto se je u generalatu već više puta zabranilo držanje koza, koje su vrlo štetne po mladu šumu i pošto se je uvidjela potreba te zabrane, to se određuje, da se u roku od 6 godina sve koze u generalatu potamaniti imadu. Ovaj dulji rok je dan radi toga, što sada vlada glad, pa bi bilo teško graničarom, kada bi im se mlijeko na jedanput oduzelo. U tom zatiranju koza imadu oficiri prednjačiti prostom puku. No i u tom roku ne smiju koze više zalaziti u šumu, nego se imadu poput ovaca tjerati na pašnjake, a nitko se ne smije postupiti pod prijetnjom najstrože kazne kozama davati brst od starijeg zelenog drveća bilo od okresanih grana bilo od prevršivanja istoga. 10. Pošto staje za blago u šumama i blizu njih – zvane stanovi – služe ponajviše zato, da se množe iz njih s kozama lakše na pašu u šumu i za to, da se iz njih lakše tamani šuma, kao i za skrovište kojekakvim zlikovcima, ne smije se više nikomu dozvoliti, da takav stan sagrađi u šumama ili blizu njih, a osobito se ne smije dozvoliti gradnja takovih stanova kraj šuma na turskoj međi, koje služe kao obrambeni zid za Krajinu. Koliko je moguće imadu se i već postojeći stanovi iz potonjih šuma i njihove blizine odstraniti.“ (Kosović, 2015.: 77.)

²⁴¹ Vaniček, Franz. *Specialgeschichte der Militärgrenze*. II. Band, Wien, 1875., 610.

²⁴² Holjevac, 2012.: 274.

²⁴³ U XVIII. st. kuće su se još uvijek pokrivala slamom. O kulturi stanovanja u Ogulinskoj pukovnici Kussan je 1852. zabilježio: „Krajiške kuće sastoje se još uvijek najčešće iz jedne velike sobe koja služi za boravak i za spavanje, jedne kuhinje bez dimnjaka i sa zemljanim podom te jednom malom smočnicom. Na isti su način te staje sagrađene i oskudno opremljene.“ (Kussan, 2010.: 136.)

1760.²⁴⁴ Prvu takvu „žagu“ na plitvičkom području, na Kozjaku, početkom XIX. st. podigli su Perišići. Tu je pilanu kupio 1817. graničarski kapetan Mate Rukavina, kad je pošao u mirovinu.²⁴⁵ Oko 1800. u cijelom Karlovačkom generalatu postojalo je 19 takvih pilana, od toga 7 u Ogulinskoj pukovniji.²⁴⁶

Bogatstvo flore i faune uvjetovalo je da je i lov bio dopunska gospodarska grana. Posebno je bio unosan lov na kune, što je zabilježio još Vukasović 1777.: *Ono najvažnije što u ovoj pukovniji treba istaknuti svakako je lov na kune u kraju oko Jesenice, gdje ih se u jednoj godini može vidjeti više stotina.*²⁴⁷

10. Etnokulturne strukture Saborskog kraja

Svaka migracijska struja u Saborski kraj donijela je svoja tradicijska i jezična obilježja. Etnokulturno i dijalektno šarenilo na ovom malom prostoru bila je neposredna posljedica višestoljetnih migracija koje je prouzrokovala osmanska najezda i ratovi. I ovo područje je postalo stjecište osnovnih ranomodernih migracijskih struja, jugoistočne ili *vlaško-uskočko-bunjevačke* (transhumantni stočari) i sjeverozapadne ili *hrvatsko-kranjske* (starosjedioci i doseljenici/povratnici iz Kranjske, pretežno ratari).²⁴⁸ U neku ruku može se reći da narodna tradicija koja tumači postanak imena Saborsko od „sabiranja naroda sa raznih strana“ ima svoju povijesnu logiku.²⁴⁹

Stanovništvo Ogulinske kapetanije, a potom i Ogulinske pukovnije u XVIII. st., primarno se razlikovalo prema konfesionalnoj pripadnosti; dijelilo se na pravoslavce (*Vlasi*) i katolike (*Kranjci*). Oko 1770. približan omjer između pravoslavnih i katoličkih krajišnika u Jeseničkoj satniji iznosio je 60-40 %, dok su u cijeloj Ogulinskoj pukovniji katolici bili u blagoj većini. U okolnostima oštre konfesionalne podvojenosti, i kod pravoslavnih i kod katoličkih krajišnika, čvrsto će se vezati vjera i narodnost kao identitetski markeri i distinktivni znakovi pripadnosti. Posljedično to će u moderno doba, od XIX. st., uroditi srpsko-hrvatskim identitetskim dualizmom. Vojne su vlasti s jedne strane generirale vjerske podjele, naročito u prvoj polovini XVIII. st., ali su i u cilju stvaranja vojničke kohezije i discipline, suzbijale pojave međukonfesionalnih napetosti. Već je carica Marija Terezija u Krajiškim

---

²⁴⁴ Nežić, Petar. – Rožan, Josip. „Iskorišćavanje šuma“, Šumarski list, br. 7-9., Zagreb, 1987., 494.

²⁴⁵ Gušić, 1974.: 76.

²⁴⁶ Usp. Holjevac, 2012.: 277.-278.

²⁴⁷ Vukasović, 2005.: 137.

²⁴⁸ Usp. Šarić, 2024.: 92.

²⁴⁹ „Postanak imena Saborsko ili Saborski, tumači se na dva načina: jedan kaže da je do tog imena došlo zbog sabiranja pučanstva iz više krajeva u cjelinu; drugi pak način tumači, da je do tog imena došlo zbog toga što se tu sabirala vojska pred pohod na rat s Turcima.“ (Krizmanić, 1995.: 5.)

pravima 1754. zabranila svaki oblik omalovažavanja i sukobljavanja krajišnika na vjerskoj osnovi, a njezin nasljednik, car Josip II., Patentom o toleranciji iz 1781. (*Toleranzpatent*) priznao je pravoslavnim podanicima u Monarhiji jednakopravan položaj s dotada privilegiranim katoličkim podanicima. Za napredovanje pravoslava u vojnoj službi više nije bilo potrebno prelaziti na uniju ili rimokatolicizam kao ranije.²⁵⁰ Nakon vojne regulacije sredinom XVIII. st. austrijskim vojnim vlastima bilo je posebno stalo da regionalno i regimentski izjednačavaju sve oblike svijesti krajišnika.²⁵¹ Na ovom području katolički i pravoslavni krajišnici službeno su se vodili kao „Ogulinci“ (*Oguliner*), a na europskim ratištima nastupali su zajednički pod hrvatskim imenom („Croaten“, „horvatski vitezovi“, „Rvati“, „Hrvačani“).²⁵² Unatoč ovoj potencijalnoj uzajamnosti, na lokalnoj i pučkoj razini, vjerske su razlike ostale prevladavajuće i dugotrajne.

Etnik *Kranjci* kod pravoslavnih krajišnika bio je uopćen naziv za katolike, odnosno Hrvate na ovom području. Podjednako se odnosio na starosjedilačko i novodoseljeno/povratničko katoličko stanovništvo iz Kranjske. Na takvu percepciju i određivanje pripadnosti utjecala je nekadašnja tijesna vojno-obrambena povezanost Hrvatske krajine i vojvodstva Kranjske, kao i činjenica da su prilikom obnove i podizanja naselja u Karlovačkom generalatu početkom XVIII. st., pa tako i u Saborsko, u ista sela podjednako naseljavani starosjedilački hrvatski i kranjsko-hrvatski povratnički elementi.²⁵³ Kranjski etnik prijeći će i na bunjevačke doseljenike u Saborskom, premda su oni dolazili iz drugog kulturnog areala, što samo govori o snazi etnokonfesionalnih modela. Bunjevci su među ličkim katolicima bili tipski predstavnici dinarskih kulturnih osobina, patrijarhalnog života i novoštokavskog ikavskog idioma. Oni će u Saborskom kraju, kao i na susjednom drežničkom i zaljskom području, sačuvati tradiciju o svom posebnom podrijetlu.²⁵⁴ U Saborskom

²⁵⁰ Tako su zadruga Ogrizovića i Grba dale visoke austrijske časnike, a pritom su ostale u pravoslavlju: pukovnik Mihajlo Ogrizović, zapovjednik Ogulinske pukovnije od 1814. do 1818.; general Rade Grba (1849.-1918.).

²⁵¹ Roksandić, Drago. *Vojna Hrvatska. La Croatie Militaire. Krajiško društvo u Francuskom Carstvu (1809.-1813.)*. Knjiga II., Školska knjiga – Stvarnost, Zagreb, 1988., 122.

²⁵² *Isto.*

²⁵³ Šarić, Marko. „Predmoderne etnije u Lici i Krbavi prema popisu iz 1712./14.“ u: Željko Holjevac (ur.) *Identiteti Like: korijeni i razvitak. Knjiga I.* Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Područni centar Gospić, Zagreb-Gospić, 2009., 352.-356.

²⁵⁴ Na područje Drežnik Grada i Zavalja krajem XVIII. i početkom XIX. st. doselilo se mnogo bunjevačkih obitelji, uglavnom iz Pazarišta i Perušića. Na drežničkom području to su bili: Duići, Hodaci, Rosandići i Rukavine. Poznati drežnički župnik i sam bunjevačkog podrijetla, pop Joso Vukelić (1843.-1915.) zabilježio je u svojim pričama „Iz krajiških posiel“ neke reminiscencije svojih župljana na hercegovačko podrijetlo (Bogović, 1983.: 121.). O Bunjencima na Plitvicama pisao je i Dragutin Franić u knjizi *Plitvička jezera i njihova okolica*. Zagreb, 1910. Josip Lisac

to su bile u pravilu najbrojnije zadruge s mnogo zemlje u selu i stočarskih stanova u okolici, a držale su se pomalo i najprestižnijim rodovima.²⁵⁵

Etnik *Vlasi* bio je i ostao karakterističan za pravoslavne krajišnike još od početaka njihova naseljavanja u Karlovačkom generalatu. Ponegdje u Potkapelju, u kontaktnim dijalektalnim zonama oko Ogulina, bio je i sinonim za štokavca. Karlovački general Rabatta početkom XVIII. st. kraj oko Plaškog i Jesenice naziva „Donja Vlaška“, a oko Gomirja i Vrbovskog „Gornja Vlaška“.²⁵⁶ Plaški je u XVII. st. postao najveće vlaško naselje u Potkapelju, ali i šire. U muslimanskoj krajiškoj epici poznat je kao „veliko vlaško selo“ (*po Plaškome, po selu vlaškomme*), gdje *uzolačka* ili *bodulica Janja* „probira kitli Madžarice“ i poziva ih na prelo, ne bi li napakostila Mustaj-begu Ličkom i domamila ga u zasjedu.²⁵⁷ Plaški je postao i glavno srpskopravoslavno du-

---

ustvrdio je u svojim dijalektološkim istraživanjima da su govori „u zoni prema Kordunu (Poljanak, Smoljanac)“ izrazito novoštokavski ikavski, tj. pripadaju tzv. „zapadnom dijalektu.“ (Lisac, Josip. *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Golden marketing, Tehnička knjiga, Zagreb, 2003., 50.). Bunjevci u Zavaljskom kraju bili su naročito brojni u Baljevcu (Butorci, Lulići, Tomljanovići, Uremovići), Zavalju (Krpmotići, Peršići), Međudražju (Rukavine, Starčevići) i Skočaju, gdje ih je bilo i najviše (Baleni, Baričevići, Čaćići, Lulići, Perišići, Rogići, Tićci i Živkovići). Usp. Šarić, Marko. „Etnokulturna kretanja u srednjem Pounju u ranom novom vijeku s posebnim osvrtom na bivšu općinu Zavalje.“ u: *Podplješivički graničari. Zbornik radova: povijesni prikaz podplješivičkih sela*. Udruga bivše općine Zavalje., 2017., 51.

²⁵⁵ „Zajedničko im je bilo to, što su svi bili pomalo bahati i silni, busajući se tim što su Matovine. Sebe su smatrali svagdje glavnima, bilo to u prelu, u kolu, svadbi i bilo gdje, pa je između njih i Vukovića često dolazilo do svađe i tuče, jer su i Vukovići sebe smatrali glavnima. Bili su međusobni rivali.“ (Krizmanić, 1995.: 17.)

²⁵⁶ Lazanin, 2014.: 126.

²⁵⁷ *Prelo kupi budulica Janja,*

Po Uzócu butum prokletome,

Po Brlogu, pa po Brloginu,

Po Plaškome, po selu vlaškomme,

Sve probira kitli Madžarice,

Sve pod izbor šezdeset Madžarki,

Sviju Janja zbija do Uzoca,

Da igraju kolo u avliji,

Na sramotu Ličkom Mustaj-begu,

Hem u Lici svakojem ajanu.

(Mijatović, Anđelko. *Uskoci i krajišnici. Narodni junaci u pjesmi i povijesti*. Školska knjiga, Zagreb, 1974., 177.)

U nekim narodnim pjesmama Plaški se pojavljuje i pod imenom „Plačko selo“. Epski lik *uzolačke Janje* svakako stoji u nekoj vezi s Janjom Gorom, selom pokraj Plaškog (u nekim pjesama Janja se javlja kao sestra kršćanskog junaka Sibanjanin Janka). *Uzolac* se pak u pjesmama javlja kao gora, klanac i grad. Ubikacija je neizvjesna (možda nastalo od „uski dolac“, „uski klanac“?), a Mirjana Detelić pretpostavlja: „Na osnovu pomena Brloga i sela Plačkog, mogao bi biti negde oko Velike

hovno i kulturno središte za cijeli Karlovački generalat („Plaški grade, mali Carigrade“).²⁵⁸ Ondje se od 1721. nalazila rezidencija Karlovačko-senjsko-primorskog vladike, a od 1771. vladike sjedinjene Gornjokarlovačke eparhije. Kako 1777. bilježi Vukasović: *Plaščanski distrikt treba smatrati ne samo najljepšim nego i najimućnijim u cijeloj Ogulinskoj pukovnji. Zbog toga on ima i biskupa nesjedinjenoga grčkog obreda, a upravo je ondje odabrano njegovo sjedište te izgrađena prekrasna grčka crkva.*²⁵⁹ Spomenuta saborna crkva Vavedenja Presvete Bogorodice sagrađena je 1763. (počela se graditi 1755.). Gradnja ovog prestižnog hrama značila je ne samo vjersku nego i političku afirmaciju gornjokarlovačkih episkopa.²⁶⁰ Plaščanski vladike su u duhu stare srednjovjekovne ekleziologije i nasljeđa Pečke patrijaršije, a pod uplivom njezina sukcesora Karlovačke arhiepiskopije u Habsburškoj Monarhiji, pravoslavno istočno kršćanstvo povezivali s tradicijama srednjovjekovne srpske države i „svetorodne dinastije“ Nemanjića, poistovjećujući tako pravoslavljje sa srpskim imenom i nasljeđem („srpska crkva“, „srpska vjera“). Na taj način širili su srpski etnokonfesionalni identitet koji je supostojao s drugim oblicima identiteta kod pravoslavnih graničara – vlaškim, „rašanskim“ i od sredine XVIII. st. u određenoj mjeri hrvatskim. S pojavom srpske nacionalne ideologije u prvoj polovini XIX. st. prirodan je proces bio da se starije vlaško ime zamjeni srpskim, kako pod utjecajem tradicionalne klerikalne, tako i nove sekularne građanske elite.

10.1. Dijalekti i tradicije u prožimanjima

Ogulinsko-modruški i brinjsko-jezeranski rodovi donose ili, bolje rečeno, vraćaju u Saborski kraj čakavski ikavsko-ekavski govor. S doseljenjem bunjevačkih obitelji iz Like sredinom XVIII. st. u Saborsko ulazi i novoštokavski ikavski govor. Zajednički život čakavaca i štokavaca u selu doveo je do obostranih utjecaja i dijalektnih prožimanja. U govoru Saborskog do početka XIX. st. prevladali su štokavski utjecaji, tako da se taj govor u dijalektologiji smješta među novoštokavske ikavske govore šćakavskog podtipa.²⁶¹ U lokalnom govoru, naročito u donjem selu, očuvali su se tragovi

Kapele...“ (usp. Detelić, Mirjana. *Epski gradovi. Leksikon*. SANU, Beograd, 2007., 445.-446.)

²⁵⁸ Ne treba zanemariti ni geografske čimbenike koji su predodredili Plaški za vjersko središte pravoslavnih krajišnika u Karlovačkom generalatu. Plaški se nalazi otprilike po sredini između jadranske obale i Karlovca, na gravitacijskom spoju između Like, Korduna i Gorskog kotara i tamošnjih pravoslavnih zajednica. U središtu je simboličnog vojnokrajiškog pravoslavnog trokuta Medak – Gomirje – Komogovina.

²⁵⁹ Vukasović, 2005.: 132.-133.

²⁶⁰ Škiljan, 2012.: 152.

²⁶¹ Crnić-Novosel, Mirjana. – Marinković, Marina. „Govor Saborskoga u kontekstu susjednih štokavskih ikavskih govora.“ u: *Filologija*. No. 81, Zagreb, 2023., 12.

starog čakavskog idioma kao npr. ikavsko-ekavska zamjena praslavenskog glasa „jat“ (ǰ) prema pravilima Jakubinskog („belo mliko“, „lipo telo“, „misit` testo“), pojedini šćakavizmi („kolišće“, „selišće“), i arhaizmi (npr. „kadikoji“, „svačesa“, „vaik“). Moglo bi se reći da se s vremenom u donjem selu formirao štokavski govor s čakavskim supstratom, a u „bunjevačkom“ dijelu Saborskog štokavski govor s čakavskim superstratom ili nanosom.²⁶² U svakom slučaju govor Saborskog tipološki pripada širem krugu štokavskih govora čakavskog podrijetla kakve susrećemo kod hrvatskog stanovništva na području Slunja, Cetingrada i Rakovice.²⁶³

Vlaško-srpsko pravoslavno stanovništvo donijelo je u ove krajeve novoštokavski govor (i)jekavskog tipa, tzv. istočnohercegovački-krajiški dijalekt, koji je povijesno utemeljen na područjima istočno od Neretve, u Humu i oko Trebinja i Nikšića. Na tom je terenu najprije i došlo do novoštokavske akcentuacije i do ostalih tzv. štokavskih inovacija.²⁶⁴ Odselivši se još u XV. i XVI. st. s toga prostora, s vremenom su se pojavile neke nepodudarnosti s hercegovačkim izvorištem kao što je npr. nepostojanje dvosložnog jata, odnosno prevladao je jekavski nad ijekavskim izgovorom (npr. „bjeli cvjet“, „ljepo djete“, „sjeno“, „vjenac“), jekavski s pratećim jotacijama (npr. „koljevka“, „ljeto“, „njedra“, „njesam“, „gnjezdo“, „đe“, „ođe“, „ded“, „međed“, „neđelja“, „ćeo“, „poćerati“), sekundarni jat („krumpijer“, „ovije“, „mladije“, „treznije“, „dobrijem“).²⁶⁵ U kontaktu s ikavskim susjedima preuzeti su neki ikavski oblici i pokraćeni oblici infinitiva (npr. „dičak“, „dvista“, „sikira“, „letit`“, „živit`“), kao i pojedini arhaizmi koji nisu tipični za istočnohercegovački dijalekt kao npr. instrumental na -i („pred vrati“) i -ami („vami“, „nami“, „vrećami“). Kako primjećuje Milan Dragičević, u govorima ličkih jekavaca više se osjeća neposredan utjecaj bunjevačkih ikavskih govora, dok „kontakti s čakavskim govorima nisu u tom pogledu bili osobito plodonosni.“²⁶⁶ Sve u svemu, vlaško-srpski jekavski govori u Potkapelju i Lici pokazuju visok stupanj samosvojnosti u odnosu na okruženje. Posljedica je to jezične kompaktnosti pravoslavnih sela, dok su se u katoličkim selima dijalekti miješali.

²⁶² Josip Krizmanić je „po narodnu“ razlikovao tri tipa govora u selu („čul sam“, „ču` sam“, „čuja sam“), primijetivši da prva dva uzmiču pred trećim tipom govora koji je ustvari bunjevački. (Krizmanić, 1995.: 23.)

²⁶³ Usp. Žalac, 1990.: 108.

²⁶⁴ Lisac, 2003.:105.

²⁶⁵ Usp. Dragičević, Milan. „Govor ličkih jekavaca.“ u: *Srpski dijalektološki zbornik. Rasprave i građa.* br. XXXII, SANU, Institut za srpskohrvatski jezik, Beograd, 1986., 36.-38.; Bežen, Ante. „Lički jezični indentitet(i).“ u: Željko Holjevac (ur.). *Identitet Like: korijeni i razvitak. Knjiga I.* Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Područni centar Gospić, Zagreb-Gospić, 2009., 100.

²⁶⁶ Dragičević, 1986.: 229.-230.

Različite tradicijske i etnografske osobine ogledale su se i u materijalnoj kulturi. Za Potkapelje se općenito može reći da pripada perifernoj zoni dinarskog kulturnog areala, gdje su prisutni utjecaji i preplitanje susjednih kulturnih areala panonskog, jadranskog i istočnoalpskog.²⁶⁷ Dinarski (stočarski) kulturni utjecaji prepoznatljivi su u upotrebi i obradi ovčje vune u tekstilnom rukotvorstvu; u izradi vunениh pokrivača (biljci i šarenice), ženskih pregača i pastirskih torbica, zobuna i vunениh kožuna. Tu pripada i karakteristična lička „crvenkapa“, iako se u ovim krajevima nosila i specifična „hrvatka“, vrećasta kapa od crvenog sukna.²⁶⁸ Vojna krajina je sa svojim propisima također utjecala na promjene u tradicijskoj kulturi. Uvođenjem vojnih odora u graničarske pukovnije u XVIII. st. Ogulincima je bila namijenjena plava boja. Prsluci od plavog sukna koji su postali karakteristični za Potkapelje i južni Kordun nasljeđe je iz tog vremena.²⁶⁹ Jednoobraznost u odijevanju muškaraca u ovom kraju također se može pripisati graničarskom nasljeđu, ženska nošnja naprotiv pokazuje veću raznolikost od sela do sela. I konfesionalna podvojenost utjecala je na neke razlike u običajima i navikama, i to vrlo često u sitnim detaljima, poput običaja da Kranjice češljaju kosu prema zatiljku, a Vlahinje je češljaju na razdjeljak. Katolici su o Božiću sadili pšenicu (na Svetu Luciju), a pravoslavci su nalagali badnjak (hrastovo deblo) na kućna ognjišta i pred crkvom. Doseljenici iz Kranjske i Gorskog kotara donijeli su u ove krajeve običaj lova na puhove koji su korišteni i u prehrani, dok od Vlaha potječe običaj gatanja („ogledanja“) u janjeću plečku.

10. 2. Antroponimijsko nasljeđe

Historijska antroponimija također je veoma korisna disciplina u istraživanju etnokulturnih fenomena. Antroponimi – imena i prezimena, nadimci i priimci – u sebi nose pečat povijesti i tradicije, kulturnih utjecaja i veza, jezičnog razvoja i mentaliteta, vjerovanja i običaja, načina života i svjetonazora. U sebi sadrže pravi „rudnik“ podataka i materijala koji rasvjetljuju povijest „odozdo“. Gledajući u tom kontekstu, prezimena saborčanskih rodova naizgled karakteriziraju velike kulturne

²⁶⁷ Usp. Echel, Nerina. „Nošnja ogulinskog kraja.“ u: Višnja Lipošćak – Stjepan Sučić (ur.) *Ogulin. Povijesna i kulturna baština*. Matica hrvatska Ogulin, Poglavarstvo grada Ogulina, 2000., 171.; Gušić, Marijana. „Starinska nošnja i domaće tkanje u ambijentu Plitvica.“ u: Branimir Gušić – Mirko Marković (ur.) *Plitvička jezera. Čovjek i priroda*. Nacionalni park Plitvička jezera, 1974., 163.-174.; Ivanković, Ivica. „Etnografski zapisi o narodnim nošnjama Hrvata-katolika na Kordunu.“ u: *Etnološka tribina: godišnjak Hrvatskog etnološkog društva*. Vo. 33, NO. 26, Zagreb, 2003., 147.-152.

²⁶⁸ Takvu su kapu nosili serežani sve do razvojačenja Vojne krajine 1873. godine.

²⁶⁹ Usp. Nikolić, Desanka. *Odevanje graničara Vojne krajine u XVIII i XIX stoljeću*. SANU, Beograd, 1978. 82.-83.

razlike. U njima su podjednako zastupljena prezimena nastala od staroslavenskih pretkršćanskih antroponima (npr. Grdić, Hodak, Vuković), antroponimi vlaškog ili starobalkanskog nasljeđa (npr. Butorac, Šolaja), potom prezimena koja su bila njemačkog podrijetla (npr. Conjar, Špehar, Štrk), kao i ona koja podsjećaju na višestoljetnu osmansko-tursku prisutnost (npr. Čorak, Malkoč, Sertić). Ta prezimena na najbolji način oslikavaju svu složenost povijesnih zbivanja koja su se odvijala na ovom području imperijalnih razmeđa od kraja XV. do početka XIX. stoljeća. Prema općim obilježjima mogu se podijeliti u tri skupine: prvu čine starosjedilačka hrvatska prezimena od kojih neka vuku podrijetlo još od starih modruških rodova iz kasnog srednjeg vijeka; drugu skupinu čine „uskočko-bunjevačka“ prezimena koja donose prebjezi s osmanskog teritorija u XVI. i XVII. st., a treću, „kranjsku“, čine prezimena doseljenika iz Kranjske i Gorskog kotara s početka XVIII. st. Na temelju mnogih izvora, urbara, vojnih popisa i matičnih knjiga koje Katolička crkva uvodi 1563., moguće im je поближе utvrditi podrijetlo, smjerove kretanja i rasprostranjenost u ranom novom vijeku.

Franjkovići, Grdići, Krizmanići i Tomšići mogu se smatrati starosjediocima u ovim potkapelskim stranama. Njihova prezimena zabilježena su još 1486. u modruškom urbaru. Dvornik ili špan *Mavar Franković* navodi se u modruškom urbaru u selu Selšićima (danas Staro Selo, zaselak u Plaškom).²⁷⁰ U Plasima (Plaškom) navodi se i jedno tada već napušteno kmetsko selište Frankovića.²⁷¹ Tijekom osmanske najezde u XVI. st. rasuli su se na više strana. Rano ulaze u vojnu službu u Tounju, 1581. spominje se porkulab u Ključu Mihovil Franjković.²⁷² Franjkovići su prisutni i na bosiljevskom vlastelinstvu; prema urbaru iz 1650. bilo ih je u selu Dugače (Grgac Franjković), Bečevoj Gorici (Mihac Franjković), Potoku (Jure Franjković) i Orišju (Jure Franjković).²⁷³ Jedan ogranak preselio je i u Kranjsku. Na vlastelinstvu Metlika spominju se kao kmetovi 1610. u selu Babina Gora kod Drašiča (*Mychel Frankcho-uitsch*).²⁷⁴ U popisu vojnika Ogulinske kapetanije 1699. u Oštarijama zabilježeni su u četiri kuće (Mikula, Grgo, Mate, udovica Barbara).²⁷⁵ U Tounjskoj kapetaniji bilo ih je tada u Skradniku (2 kuće) i Tounju (1 kuća).²⁷⁶ Početkom XVIII. st. sudjeluju u naseljavanju Saborskog, a naknadno su se spustili i prema Korani. Prema stanju iz

²⁷⁰ *Dvornik Mavar Franković ima zemlje dni 90 s jednim selcem, koje bilo je Ljupče, sinokoše stoge 4; od toga služi konjem; na to ima listo od v. m. jošće malinišća dva.* (Hrvatski urbari, 1894.: 40.)

²⁷¹ *Jošće i Franjko Zebić drži jedno selo, ko je držal jedan trat Franković, pod koje zemlje dni 40, luke stoge 3, malinišće jedno.* (Isto, 47.)

²⁷² Salopek, 2007.: 312.

²⁷³ Hrvatski urbari, 1894.: 312., 335., 345., 347.

²⁷⁴ Kos, II., 1991.: 400.

²⁷⁵ Salopek, 2007.: 312.

²⁷⁶ *Isto*, 125.

1776., *Mihat Franković* (k.br. 13) držao je zemlju u Saborskom i Orihovom Selišću. Do kraja stoljeća sasvim su preselili u Orihovo Selišće i Koranu.²⁷⁷

Grđići se u modruškom urbaru 1486. spominju u dva kmetska domaćinstva u Seliščima, tj. Starom Selu u Plaškom i Vitunju kod današnjeg Ogulina.²⁷⁸ Prezime je nastalo od starog narodnog imena Grde, Grdan.²⁷⁹ Tijekom osmanskih ratova u XVI. st. naseljavaju se u ogulinsko tvrđavno naselje i ulaze u vojnu službu.²⁸⁰ Jedan Grdić (Ivan) spominje se 1551. i u popisu senjske vojne posade.²⁸¹ U ispravi karlovačkog generala Vuka Krste Frankapana iz 1630. spominje se ogulinski građanin Ive Grdić, a u izvješću o pobuni Ogulinaca iz 1640. navode se kao sudionici pobune Mijo i Mate Grdić.²⁸² Ogulinski Grđići u drugoj se polovini XVII. st. naseljavaju i u okolna sela u Zagorju Ogulinskom i Modrušu. U krajiškom popisu iz 1699. zabilježeno je 8 kuća Grđića u Ogulinskoj kapetaniji.²⁸³ Nešto prije 1708. sudjeluju u naseljavanju Rakovice i Saborskog. Grđići su se u Saborskom naselili u donjem selu (Tuk), a stanove su kasnije podigli i u Skradi.²⁸⁴ Prema popisu 1775., bilo ih je dvije kuće.

Krizmanići su stari modruški rod, prvi put spominju se 1486. u selu Zavrhu (današnji Trojvrh) u dva domaćinstva.²⁸⁵ Podrijetlo prezimena nije sasvim jasno. Dvojako se tumači; od pridjeva za imenicu krizma („onaj koji je pomazan svetim uljem“),²⁸⁶ ili od starog narodnog imena Krizman/Krsman, složenog imena od pridjeva križni/krsni. U svakom slučaju ime stoji u nekoj vezi s crkvenim obredom. Najvećim dijelom izbjegli su početkom XVI. st. u Kranjsku. Krizmanići se već 1531. spominju u Kostelu na Kupi.²⁸⁷ Sredinom XVII. st. susrećemo ih na bosiljevskom vlastelinstvu u selima Bosiljevo i Pribanjci (1678. *Martinus Krismanich, Helle-*

²⁷⁷ Postoji predaja o Gaji Franjkoviću, legendarnom gorostasu po kojem je navodno prozvana i poznata Gajina pećina kod Selišta. (Brajdić, 2019.: 5.-6.)

²⁷⁸ *Grđića Tomka selo ima zemlji dni 10, luke kosca jednoga, služilo je prvo zlati jedan a sada je pusto.* U Vitunju bilo je *Grđića selo.* (Hrvatski urbari, 1894.: 40., 68.)

²⁷⁹ Pridjev „grd“ uzet je za osobno ime (staroslavenski грѣдъ – ponosit, ohol, strašan).

²⁸⁰ Salopek, 2007.: 324.

²⁸¹ Spomenici Hrvatske krajine III., 1889.: 406.

²⁸² Salopek, 2007.: 324.

²⁸³ *Isto.*

²⁸⁴ „Grđići su se širili u Skradi. Krčenjem nisu dobili tako pun obradive zemlje, ali su stvorili povoljne uvjete za držanje osobito sitne stoke. Bili su jako dobri stočari. Neki su imali po dvjesto komada sitne stoke, a i to je bilo bogatstvo. Bili su izuzetno dobri lovci.“ (Krizmanić, 1995.: 19.)

²⁸⁵ Hrvatski urbari, 1894.: 39.

²⁸⁶ U glagoljaškim krajevima Modruše i Like za krizmu se uobičajio termin „berma“, nastalo od „firma“, krizma, potvrda.

²⁸⁷ Južnič., 1995.: 42.

na *Krissmanich*).²⁸⁸ U Bosiljevu je sredinom XVII. st. službovao i pop glagoljaš Jure Krizmanić. Neki od njih prelaze i u vojnu službu u Karlovačkom generalatu. Popis Ogulinske kapetanije 1699. bilježi ih u dvije kuće u Oštarijama (Vid i Mijo).²⁸⁹ Oko 1708. odatle s ostalim Ogulincima prelaze u Saborsko. Naselili su se u donje selo, a 1775. u Saborskom ih je bila jedna kuća.

Tomšići su također stari Modrušani. U urbaru 1486. zabilježeni su kmetovi Mihac Tomšić u selu Krakaru i Jure Tomšić u Gojmerju.²⁹⁰ Prezime je patronimsko, nastalo od imena Tomaš. Tomšići se pred osmanskom opasnošću također najvećim dijelom iseljavaju u Kranjsku, posebno u Belu krajinu (tzv. „kranjski Hrvati“). U urbaru za vlastelinstvo Metliku iz 1593. spominju se kmetovi Mihalj Tomšić (*Mybel Thomsych*) u selu Dragovanja Vas i Petar Tomšić (*Peter Thomsych*) u selu Dolenja Paka.²⁹¹ Bilo ih je i u Vinici koja je tada potpadala pod isto „gospodstvo“. Tomšići su se izgleda tek 1740-ih doselili u Saborsko, i to izravno iz Kranjske. Tada su ogulinski kapetani naselili po jednu obitelj u Saborsko i Oštarije. Naseljeni su u saborsko gornje selo. Prema evidenciji iz 1775. bila je po jedna kuća ili zadruga Tomšića u Saborskom i Oštarijama.²⁹²

Među starosjedilačke rodove koji potječu iz drugih dijelova Hrvatske, ubrajamo Bićaniće, Sabljake, Štefance, Vukoviće i Žagroviće. *Bićanići* su bili izbjeglice s bihačkog područja. Prezime je ktetičko, izvedeno iz imena mjesta ili kraja podrijetla. U tvrđavnom naselju Prozor kod Otočca 1540. zabilježen je jedan haramija s prezimenom *Bihćanić*.²⁹³ Na brinjsko tlo dolaze u XVII. st.²⁹⁴ Početkom XVIII. st. jedan brinjski ogranak Bićanića naseljava se u Dabar, a drugi u Saborsko. Podižu tada kuće u dabarskom i saborskom Varošu. U Orihovom Selišću 1776. zemlju je uživala zadruga Bićanića koja je ubilježena pod k. br. 26 u Saborskom.²⁹⁵ Bićanići iz Saborskog naselili su krajem XVIII. st. Poljanak i Smoljanac.

Za *Sabljake* se pretpostavlja da su podrijetlom iz cazinskog kraja, ali za tu tvrdnju nema potvrda u izvorima.²⁹⁶ Prvi se put spominju 1551. u popisu vojne posade

---

²⁸⁸ Burić, Antun. *Povijesna antroponimija Gorskog kotara u Hrvatskoj. Goranska prezimena kroz povijest*. Rijeka, 1979., 139.

²⁸⁹ Salopek, 2007.: 350.

²⁹⁰ *Mihac Tomšić ima zemlje dni 15 i sinokošu, služi zlati jedan ta je Jurka Hodkovića. (...) Jure Tomšić ima zemlje dni 15, malinišća peti del, služi zlat jedan a nigda povozom.* (Hrvatski urbari, 1894.: 66., 69.)

²⁹¹ Kos, II. 1991.: 332, 334.

²⁹² Usp. Salopek, 2007.: 440.-441.

²⁹³ Pavičić, 1962.: 144.

²⁹⁴ *Isto*, 235.

²⁹⁵ Brajdić, Drago. *Povijest Selišta Drežničkog*. 2019., 47.

²⁹⁶ Usp. Salopek, 2007.: 420.

u Brinju (Ivan Sabljak). Kasnije prelaze u ogulinsko tvrđavno naselje. U listini iz 1645. navodi se da je *Sabljakovo Selo* kod Brinja bilo pusto.²⁹⁷ U Ogulinu se spominju 1630. u ispravi generala Vuka Krste Frankapana (Grgur Sabljak).²⁹⁸ Prezime će u XVII. st. postati tipično za ogulinsko-modruški kraj. Popis krajišnika iz 1699. bilježi četiri kuće Sabljaka u Modrušu (Miko, Ivan, Ive stari, Filip) i jednu u Ogulinu (Grgac).²⁹⁹ Nešto prije 1708. naseljavaju se u Rakovicu i Saborsko. Kao rakovički knez spominje se 1711. Mihalj-Miko Sabljak iz Modruša koji je predvodio hrvatske obitelji na tom području. Izgleda da su se iz Saborskog sasvim rano preselili k rođacima u Rakovicu (Sabljakovo Selo) jer 1775. više nisu zabilježeni u selu.³⁰⁰

Štefancima prvi trag nalazimo među hrvatskim izbjeglicama u Kranjskoj (u modruškom urbaru spominju se prezimena s oblicima Štefac i Štefulinić). Za Štefančiče znademo da su starinom iz Kostela na Kupi.³⁰¹ U Selima pri Otovcu kod Črnomlja 1576. navode se kmetovi Andre i Venio Štefanac (*Steffanez*).³⁰² Dio Štefanaca se u XVII. st. vraća u Hrvatsku i naseljava u okolici Barilovića i Vrbovskog.³⁰³ Jedan ogranak iz Vrbovskog pridružit će se ogulinskoj vojnoj posadi. U popisu krajišnika 1699. u Modrušu zabilježena je jedna njihova zadruga (Jandre Štefanac).³⁰⁴ Pridružuju se ostalim Ogulincima u naseljavanju Saborskog. Nastanjuju se u donjem selu (Tuk), gdje razvijaju svoje rodovsko naselje. U popisu 1775. zabilježeni su ondje u dvije kuće. Jedan dio Štefanaca iz Saborskog preselio se i u Rakovicu (Brajdić selo), gdje ih je 1775. bilo također u dvije kuće. Štefanci iz Saborskog naselili su i Selište Drežničko.³⁰⁵ Kasnije u XIX. st. krčit će i naseliti donji dio Skrade, zvanu Dolska ili Štefanska Lisina.³⁰⁶

Vukovići su stari i razgranati rod. Postoje mnoge nesrodne rodovske zajednice ovog prezimena koje je motivirano nekoć vrlo raširen antroponomimom Vuk.³⁰⁷ Potkapski Vukovići spominju se još u XIV. st. u Dabru (1339.), a bilo ih je i u drugim

²⁹⁷ Spomenici Hrvatske krajine. II., 1885.: 270.

²⁹⁸ Salopek, 2007.: 421.

²⁹⁹ *Isto*.

³⁰⁰ U Saborskom postoji lokalitet Sabljakovo brdo. Opširnije o Sabljacima u Rakovici vidi u: Brajdić, Drago. *Rakovački rodovi. Tragom povijesti Rakovice i njezinih stanovnika*. Zagreb, 2014., 77.-108.

³⁰¹ Šarić, 2024.: 119.

³⁰² Kos, I., 1991.: 291.

³⁰³ Burić, 1979.: 239.

³⁰⁴ Salopek, 2007.: 438.

³⁰⁵ Brajdić, 2014.: 264.-265.

³⁰⁶ Krizmanić, 1995.: 21.

³⁰⁷ Osobno ime Vuk imalo je magijsko i apotropijsko značenje. Prema narodnom vjerovanju, novorođenom djetetu daje se ime Vuk, s uvjerenjem da će ga to ime zaštititi i održati, odnosno sačuvati od uroka, demona i vještica.

dijelovima Like, npr. u Hotuči.³⁰⁸ Za vrijeme najžešćih osmanskih napada prelaze u vojnu službu u Brinje, odakle će u XVII. st. naseliti Jezerane i Stajnicu, gdje su se razvili u jaki rod.³⁰⁹ Jedan ogranak Vukovića dospio je i u ogulinsku posadu. Ondje se prvi put spominju u ispravi generala Vuka Krste Frankapana iz 1630. (Bartol Vuković).³¹⁰ U popisu vojnika Ogulinske kapetanije 1699. zabilježeno je sedam kuća Vukovića u Ogulinu i dvije u Otoku.³¹¹ Prezime Vuković bilo je veoma rašireno i među vlaškim uskocima u Hrvatskoj krajini. Zabilježeni su i kao slobodni seljaci na bosiljevskom vlastelinstvu, u selima Orišje (1650. Mihalj Vuković) i Vukovoj Gorici (Grgur Vuković).³¹² U Saborsko se nešto prije 1708. doseljavaju „dvi grane“ Vukovića – ogulinska i jezeranska. Naseljavaju donje selo: Tuk, Varoš i Brdine. Prema lokalnoj tradiciji, Vukovići su uz Špehare „najstarije pleme koje se doselilo u Saborsko.“³¹³ Bilo ih je 1775. četiri kuće, a dio će se preseliti i u Orihovo Selišće. Vukovići će postati najbrojniji saborčanski rod i raširit će se po okolnim planinskim „stanovima“ iz kojih će nastati zaseoci Vuković-Kapela, Ravni Lug i Vukovići u Poljanku.

Žagrovićima je teško ući u povijesni trag. Otvoreno je pitanje radi li se o starom rodu podrijetlom iz srednjovjekovne kninske županije i/ili o kranjskim doseljenicima/povratnicima iz gornjeg Pokuplja.³¹⁴ Kako bilo, Žagrovići iz Sinca prelaze u Saborsko početkom XVIII. st. Naseljavaju se u donje selo (Brdine), a 1775. zabilježena je jedna njihova kuća.

³⁰⁸ Salopek, 2007.: 454.; Pavičić 1962.: 77., 97.

³⁰⁹ Pavičić, 1962.: 235.

³¹⁰ Salopek, 2007.: 107.

³¹¹ *Isto.*

³¹² Hrvatski urbari, 1894.: 327.; Burić, 1979.: 263.

³¹³ Usp. Krizmanić, 1995.: 9.; Vidaković, 2000.: 44.

³¹⁴ Selo Žagrović kod Knina podsjeća na postojanje rodovske zajednice toga imena u srednjem vijeku. Živko Bjelanović koji je istraživao toponomastiku sjeverne Dalmacije primjećuje: „To što danas nema u Buliću, Kašiću, Lisičiću, Parčićima, Perušiću, Popovićima, Proviću, Smilčiću ili Vukšiću ljudi s prezimenima kakvo je po obliku ovih toponomastika, kao što odgovarajućih prezimena nema u Biočiću, Bogatiću, Golubiću, Karaliću, Kovačiću, Miočiću, Orliću, Radoniću, Ružiću, Umiljanovićima ili Žagroviću s područja ostalih općina sjeverne Dalmacije, dokazuje da je većom snagom od uobičajenog ritma rađanja i umiranja smjena stanovništva, nastala turskim pustošenjem učinila svoje. Nije slučajno što su prezimena Bulić, Golubić, Orlić, Parčić, Prović, Ružić, Smokrović, Vukšić, Umiljenović, Žagrović itd. posijana najčešće na pravcima kojima su se na potezu istok-zapad popunjavale populacijske praznine izbjeglicama iz ugroženih područja.“ (Bjelanović, Živko. *Onomastičke teme*. Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2007., 57.) Stjepan Pavičić je prezime Žagrović tumačio kao izvedenicu od prezimena Žagar, vrlo raširenog u Gorskom kotaru, i zato ih je svrstao u skupinu doseljenika iz gornjeg Pokuplja (usp. Pavičić, 1962.: 180.). Međutim, i za njegovu tezu nedostaju izvori jer se prezime u obliku Žagrović nigdje ne spominje u Kranjskoj i Gorskom kotaru.

Takozvana kranjska prezimena ponajprije karakterizira njihovo njemačko jezično podrijetlo. To su većinom bili mali rodovi, s izuzetkom Conjara i Špehara, od kojih se neki do XX. st. neće održati u Saborskom. Prezime Conjar se u Kranjskoj prvo spominje u obliku *Zollner* (njem. „mitničar“, „carinik“). Spominju se 1531. godine u Kostelu na Kupi, gdje će kroatizirati svoje prezime u Colner, Colnar i konačno Conjar.³¹⁵ Tijekom XVII. st. sele se preko Kupe na brod-moravičko vlastelinstvo u Gorskome kotaru; 1650. spominje se *Jure Colnar* kod Broda na Kupi, a 1670. *Andreas Zolnar* u Bukovome Vrhu kod Skrada.³¹⁶ Odatle su kao komorski kmetovi preseljeni u Saborsko, u gornje selo. Prema popisu iz 1775. bila je jedna njihova kuća, tj. zadruga. Nakon što su 1746. izjednačeni u društvenome položaju s krajišnicima, preseljavaju se bliže granici. Krajem XVIII. st. nastanjuju se u Orihovome Selišću i Drežnik Gradu (Jure i Ivan Conjar).³¹⁷

Prezime *Štrk* nastalo je od njem. *stärke* („jak“, „snažan“). U urbaru za poljansko vlastelinstvo u Beloj krajini iz 1576. spominje se kmet *Gregor Sterchk* u selu Pregrad.³¹⁸ Odatle ih knezovi Frankapani preseljavaju južno od Kupe, u selo Osojnik na severinskom vlastelinstvu.³¹⁹ Kao komorski kmetovi naseljeni su u Saborsko oko 1710. u donje selo (Borik). Bilo ih je 1775. jedna kuća.³²⁰

Špehari najvjerojatnije potječu od hrvatskih izbjeglica u Kranjskoj i pripadaju skupini tzv. kranjskih Hrvata (kod Valvasora 1689. *Crainerische Crabaten*).³²¹ Svoj nadimak koji će im postati i trajno prezime, dobili su za boravka na tom području. Prezime je nastalo od njem. *späher* („uhoda“, „izvidnik“), što bi moglo značiti da su rano ušli u vojnu uhodarsku službu na granici. U urbaru vlastelinstva Poljane u Beloj krajini iz 1576. Špehari (*Spehar*) zapisani su u šest kuća u selu Špeharji (Michael, Jakob, Klement, dva Broza, tj. Ambroza i Toma). Neki od njih držali su mlinove na rijeci Kupi.³²² Tijekom XVII. st. jedan dio vraća se preko Kupe u Hrvatsku i naseljava na bosiljevskom vlastelinstvu. Zabilježeni su tako 1650. kao slobodni seljaci (*slobodnjaki*) Ive i Pave Špehar u selu Umol, gdje su pored ostalih obveza bili dužni i na pandursku službu (*Pišice vsaki ili na paripu mora, kamo mu se zapovi, pojti i na vrata gradska na predovanju hoditi dužan je*).³²³ Šime Špehar zabilježen je 1670. i u

³¹⁵ Južnič, 1995.: 42.

³¹⁶ Burić, 1979.: 78.

³¹⁷ Brajdić, 2019.: 51.

³¹⁸ Kos, I., 1991.: 266.

³¹⁹ Burić, 1979.: 242.

³²⁰ U Prijeboju su u XIX. st. živjeli Štrkalji, ali oni nisu u vezi sa Štrcima iz Saborskog.

³²¹ Golec, 2018.: 21.

³²² Kos, I., 1991.: 272., 284. Špeharji, selo na lijevoj obali Kupe, danas u općini Črnomelj (Slovenija).

³²³ Hrvatski urbari, 1894.: 327.

Osojniku.³²⁴ Kao bivši vlastelinski panduri (oružnici) prelaze u ogulinsku vojnu posadu, vjerojatno nakon konfiskacije Frankapanske imovine 1671., kada je dio bosiljevskog vlastelinstva pripao Ogulinskoj kapetaniji. U popisu ogulinskih graničara 1699. Špehari se navode u tri kuće (Paval, Toma, udovica Katarina).³²⁵ S ostalim Ogulincima oko 1708. naseljavaju Rakovicu i Saborsko. U Saborskom podižu kuće u donjem selu (Kloštar, Grič). Prema stanju iz 1775. bilo ih je tri kuće. U Saborskom su nazivani i „Špejari“.³²⁶ Posjedovali su zemlju i u Orihovom Selišću, gdje će se neki krajem XVIII. st. i za stalno naseliti. Neke obitelji naselit će se i u Rastovaču.³²⁷

Antolići potječu iz Bosiljeva (1684. *Joannes Antolich*).³²⁸ Kao komorski kmetovi naseljeni su u Saborsko, u donje selo, gdje je 1775. postojala jedna kuća Antolića. *Kovačići* su bili razgranati rod u Gorskom kotaru i gornjem Pokuplju, većinom povratnici iz Kranjske u XVII. st. Prema Ivanu Buriću, Kovač je gerovsko prezime, a Kovačića ima na severinskom i bosiljevskom području.³²⁹ Nalazimo ih u selima duž obje strane rijeke Kupe.³³⁰ U urbaru za vlastelinstvo Poljane u Beloj krajini 1576. zabilježeni su kmetovi Andre Kovačić i Toma Kovačić u selu Jelenja vas pri Predgradu (*Anndre Khouatschitsch, Thomas Khouatschitsch*).³³¹ Na Dolskom potoku pod gradom Poljane upisan je mlin koji je držao *Lenmmtsche Khouatschitsch*.³³² U urbaru „gospodstva“ Vinica iz 1674. spominje se Toma Kovačić u selu Vukovci na Kupi (*Wolffsdorff*).³³³ Na desnoj obali Kupe spominju se u urbaru za vlastelinstvo Bosiljevo 1650. u selu Dugače (Ivan Kovačić), Fratrovj vasi (Grgo Kovačić) i Žubrincima (Mihalj Kovačić).³³⁴ Na severinskom području to su 1670. bili Petar Kovačić iz *Joseunicze* i Blaž Kovačić iz Lesnice (danas Lesci na Kupi kod Lukovdola).³³⁵ Kao komorski kmetovi naseljeni su u Saborsko. Jedna njihova kuća zabilježena je 1775. u donjem selu.

Galovići i *Spudići* kmetske su obitelji doseljene s vlastelinstva Švarča kod Karlovca. Prezime Galović nastalo je od nadimka Gale („čovjek crne kose“). U urbaru

³²⁴ Burić, 1979.: 235.

³²⁵ Salopek, 2007.: 435.

³²⁶ Špejarovi lugovi.

³²⁷ Brajdić, 2019.: 116.

³²⁸ Antolića je bilo i u Klancu kod Severina na Kupi. U Bosiljevu je u isto vrijeme zabilježeno i prezime Antolčić. (usp. Burić, 1979.: 55.)

³²⁹ Burić, 1979.: 48.

³³⁰ Prezimena po zanimanjima i obrtima nasljeđivala su se još u srednjem vijeku. Prezimenska skupina Kovač vrlo je frekventna u mnogim europskim jezicima jer „često je bilo da je gotovo svako selo trebalo kovača.“ (Šimunović, 2008.: 171.)

³³¹ Kos, I., 1991.: 265.

³³² *Isto*, 285.

³³³ Kos, II., 1991.: 482.

³³⁴ Hrvatski urbari, 1894.: 355., 332., 349.

³³⁵ Burić, 1979.: 136.

za Švarču 1652. u selu Velika Švarča zabilježen je Ivan Galović, a u Galović-selu Paval Galović.³³⁶ Spudići su im bili susjedi na vlastelinstvu. Naime, u istom urbaru spominje se kmet Jandre Spudić u selu Bogovićevo.³³⁷ Ivan Spudić bio je pak 1642. podložnik na dvoru (kuriji) plemića Farkaša Malogrudića, u sudčiji Zavrh na ozaljskom vlastelinstvu.³³⁸ Galoviće i Spudiće su kao vrijedne zemljoradnike u Saborsko (donje selo) naselile vojne vlasti.

Posebnu skupinu antroponima u Saborskom čine „uskočko-bunjevačka“ prezimena koja su donijeli prebjegi, uglavnom s osmanskog područja, i koja su se proširila u hrvatskim i bunjevačkim naseljima u Primorskoj krajini. U tu skupinu idu Dumenčići, Sertići, Butorci, Hodaci, Matovine, Malkoči i Čorci.

Dumenčići su bili uskočkog podrijetla, točnije „venturinskog“. Vjerojatno potječu od mletačkih podanika s kvarnerskih otoka, moguće s otoka Raba, koji su prebjegli u Senj.³³⁹ Prezime je povezano s pomorskom tradicijom, nastalo od tur. *dumen* („kormilo“, „krma“) i *dumendžija* („kormilar“), od čega je nastalo prezime i u obliku Dumendžić.³⁴⁰ Nakon što su prema odredbama Madridskog mira 1618. uskoci raseljeni iz Senja, stižu u Brinjski kraj, najviše u Stajnicu. Iz Stajnice oko 1708. prelaze u Saborsko i naseljavaju se u donje selo (Borik).

Sertići su poznati uskočki rod koji će ostaviti značajan trag u povijesti Like. Primjer su hrvatske asimilacije u Primorskoj krajini.³⁴¹ U izvorima se prvi put spominju 1540. u popisu uskočke vojne posade u Senju. Bili su to Toma, Ivan i Juraj Sertić, koji su primali plaću od 30 rajnskih guldena.³⁴² U Golubiću kod Bihaća 1551. zabilježeni su Martin i Matija Sertić.³⁴³ Prezime je nastalo od nadimka koji opisuje ratnički karakter, tur. *sert*, („tvrđ“, „čvrst“, „žestok“) i *sertli* („ljutit“, „nabositi“, „oštar“).³⁴⁴ Kasnije prelaze u Brinje, gdje se spominju 1645. prilikom dijeljenja zemljišta između brinjskih Hrvata i doseljenih Vlaha iz Like.³⁴⁵ U tvrđavnom naselju Brinja 1701. bilo ih je pet kuća.³⁴⁶ Najviše se pak nastanjuju u Jezeranama i

³³⁶ Hrvatski urbari, 1894.: 374., 376.

³³⁷ *Isto*, 377.

³³⁸ Današnje Završje Netretičko, usp. Hrvatski urbari, 1894.: 271.

³³⁹ Dumenčić je rapsko prezime (selo Mundanije), ali pretpostavke koje ga povezuju s čuvenom rapskom patricijskom obitelji Dominis potpuno su neutemeljene i nerealne (usp. Strčić, Petar. „Rod/obitelj i prezime rapskih Dominisa.“ u: *Rijeka*. god. XVI., sv. 1, Rijeka, 2011., 1.-6.)

³⁴⁰ Škaljić, Abudlah. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Svjetlost, Sarajevo, 1989., 227.

³⁴¹ Šarić, 2009.: 379.

³⁴² Spomenici Hrvatske krajine, III., 1889.: 393.

³⁴³ Stanić, 2024.: 406.

³⁴⁴ Škaljić, 1989.: 561.

³⁴⁵ Pavičić, 1962.: 148.

³⁴⁶ *Isto*, 172.

Stajnici, gdje su obnašali funkcije vojnih i seoskih starješina (porkulabi i knezovi). S vremenom će steći i rang vojničkog plemstva (*adelische krichsleithe*). Krajem XVII. st. sudjeluju u velikom naseljavanju Like i Krbave. Najviše se iseljavaju na Udbinu i u Podlapac, a jedan ogranak iz Stajnice prelazi i u Saborsko. Naseljavaju donje selo. Prema podatku iz 1775. u Saborskom ih je bilo pet kuća. Na prijelazu iz XVIII. u XIX. st. dio se preselio u Poljanu, gdje su podigli dva zaseoka „Gornjani“ i „Doljani“ prema staroj tradiciji grupiranja naselja prema rodu.³⁴⁷

Butorci su starinom Bunjevci ili katolički Vlasi iz zapadne Hercegovine. Prezime je nastalo od vlaškog (rum.) *butor*, *butur* („šuplje drvo“, „šumski zloduh“).³⁴⁸ Pripadaju krmpotskoj grani primorsko-ličkih Bunjevaca. Sudjelovali su u prvoj bunjevačkoj seobi 1605. iz Krmpotskog sela (Medviđa) u Bukovici na habsburški teritorij. Naselili su se tada u Liču u Gorskom kotaru. Ondje je 1605. zabilježena kuća Mile Butorčića, a bilo ih je i u obližnjem Sungeru³⁴⁹. Dio ih se naknadno preselio u Krmpote (Sveti Jakov) kod Senja. Sudjeluju 1690. u naseljavanju Pazarišta koje je predvodio jablanački knez Lovre Milinković. U popisu 1712. u Pazarištu zapisan je sudac Martin Butorac i četiri zadruge Butoraca.³⁵⁰ Doselili su se u Saborsko oko 1740. iz Donjeg Pazarišta i naselili zaselak Senj u gornjem selu. U popisu 1776. Josip Butorac imao je zemlje u Saborskom i Orihovom Selišću.³⁵¹ Saborčanski Butorci će se početkom XIX. st. sasvim preseliti u današnje Selište Drežničko (ispod Lisine).³⁵² Na Butorce u Saborskom podsjećaju još samo njive Butorke u gornjem selu.

Hodaci su bunjevački rod primorsko-ličkog ogranka. Prezime je nastalo od narodnog ili ponarodenog „Hodimir“.³⁵³ U povijesnim izvorima XVI. i XVII. st. nalazimo mnogo primjera gdje Hodak dolazi kao osobno ime (npr. 1579. Vlah Hodak

³⁴⁷ Josip Krizmanić ovako je zabilježio lokalnu tradiciju: „Sertići su se protegli do rječice Plitvice. Tamo su iskrčili velike površine, osobito oko potoka Sartuk i dva manja izvora – zvani Gornja i Donja vodica. U početku su živjeli dvodomno, u Saborskom i Poljani, koja je poslije dobila ime Sertić Poljana. Takav život nije bio prikladan, pa su se dogovorili da neki od braće za stalno dosele u Poljanu.“ (Krizmanić, 1995.: 13.)

³⁴⁸ U rumunjskom jeziku ima nekoliko leksema s korijenom /but/ (npr. butur, buture, buturăga, butuț, butoară) koji su u svezi sa značenjem „šuplje drvo u šumi i zloduh koji u njemu obitava“. U Hrvatskom Primorju butorica je bila „maleno breme drva kao najniža jedinica kod kupovanja“. usp. Skok, Petar. *Etimologijski rječnik Hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Knjiga prva, Zagreb, 1971., 245.; Nosić, Milan. *Prezimana zapadne Hercegovine*. Hrvatsko filološko društvo, Rijeka, 1998.

³⁴⁹ Burić, 1979.: 75.

³⁵⁰ *Popis Like i Krbave 1712. godine. Obitelj, zemljišni posjed i etničnost u jugozapadnoj Hrvatskoj*. (prir. Karl Kaser, Hannes Grandits, Siegfried Gruber), SKD Prosvjeta, Zagreb, 2003., 343.-350.

³⁵¹ Brajdić, 2019.: 9.

³⁵² *Isto*, 126.-127.

³⁵³ Maletić, Franjo. – Šimunović, Petar. *Hrvatski prezimenik. Pučanstvo Republike Hrvatska na početku 21. stoljeća*. Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2008., 109.

Galić iz Boraje u trogirskom zaleđu; 1650. Vlah Hodak Munjasović u Popovom Selištu kod Gornjih Dubrava, na bosiljevskom vlastelinstvu).³⁵⁴ Hodak je i prastara ustanova izaslanika kojeg pleme ili katun šalje da razgleda i izvidi novo područje za naseljavanje (pješač vješta hoda, izvidnik, emisar, eksplorator).³⁵⁵ Prvi put s prezime-
nom spominju se 1608. u Posedarju, Medo Hodaković bio je prebjeg s osmanskog područja.³⁵⁶ Iz Bukovice i donjeg Pozrmanja jedna skupina Hodaka 1627. prelazi na habsburški teritorij u Primorje.³⁵⁷ Sudjeluju u naseljavanju Pazarišta 1690. koje je predvodio jablanački knez Lovre Milinković. Dio se Hodaka iz Primorja doselio i u seoce Luku između Otočca i Prozora.³⁵⁸ U popisu Like i Krbave iz 1712. u Pazarištu (Podastrana) popisane su dvije kuće Hodaka, Petra i Mate s ukupno 20 članova obitelji.³⁵⁹ Oko 1740. zadruga se u Donjem Pazarištu podijelile i mlađe obitelji odselile u Saborsko. U Saborskom ih je 1775. bilo ukupno već pet kuća koncentriranih u gornjem selu, u zaseoku koje je dobilo po njima ime Hodakova-varoš. Posjedovali su ponajbolju zemlju u selu.³⁶⁰ Vrlo rano kao stočari šire se i po okolici. Dio ih se naselio u Orihovom Selišću, gdje ih je 1776. bilo tri kuće.³⁶¹ Odatle će neki preseliti u Čatrnju i Rastovaču, a nakon Svištovskog mira 1791. i u Drežnik Grad, te su postali jedno od najraširenijih prezimena čitavog kraja.³⁶² Na plitvičkom području pojavljivali su se i u inačici „Odak“, a živjeli su u Rastovači.³⁶³

Za *Matovine* tradicija drži da su se prije prezivali Balenović, a novo prezime dobili su po obiteljskom nadimku svoga pretka Matovini Balenoviću iz Pazarišta.³⁶⁴ Na sličan način početkom XVIII. st. od Rukavina nastaju Bevandići, a od Krpana Matovinovići. Matovina se u popisu Like i Krbave 1712. pojavljuje i kao osobno ime

³⁵⁴ Spomenici Hrvatske krajine I.1884.: 83.; Hrvatski urbari, 1894.: 348.

³⁵⁵ Mažuranić I., 1922.: 397.

³⁵⁶ Jelić, Roman. „Stanovništvo kopnenog dijela zadarskog područja 1608. i 1695.“ u: *Zadarska revija*. God. 34, br. 6, Zadar, 1985. 567.

³⁵⁷ Pavičić, Stjepan. „Raseljavanje starosjedilaca i doseljavanje Bunjevaca u Senjski kraj.“ U: *Senjski zbornik*. 2, Senj, 1966. 157.-160.

³⁵⁸ Pavičić, 1962.: 181.

³⁵⁹ Popis Like i Krbave 2003.: 347., 348.

³⁶⁰ Krizmanić, 1995.: 21.

³⁶¹ Brajdić, 2019.

³⁶² Izgleda da su u naseljavanju Drežnik Grada podjednako sudjelovali Hodaci iz Saborskog i Selišta, kao i njihovi daleki rođaci iz Donjeg Pazarišta.

³⁶³ Čulinović-Konstantinović, 1974.: 176.

³⁶⁴ „Matovine su doselili iz Pazarišta, ali ne kao Matovine već kao Balenovići. Po nekom Mati, koji je bio visok više od dva metra, dobili su ime Matovina, jer oni uvijek upotrebljavaju riječi uvečanice, npr. Ante-Antina, Joso-Josarda, Janko-Jankina pa je tako Mate postao Matovina i tako su upisana sva njegova pokoljenja.“ (Krizmanić, 1995.: 10.)

među Bunjevcima.³⁶⁵ Balenovići su bili poznati i ugledni bunjevački rod krmpotske (primorsko-ličke) grane. Prvi njihov spomen odnosi se na *Ivana Balenovića sin Mihovilovog*, čije je ime uklesano na krstači iz XVI. st. u Kijanima kod Gračaca.³⁶⁶ Podrijetlom su iz skupine Krmpota koji su 1605. prebjegli s osmanskog područja i naselili se na posjede grofova Zrinskih u hreljinskom kotaru vinodolskog vlastelinstva. Tada ih je došlo pet obitelji (Vid, Juraj, Jakov, Marko, Tadija).³⁶⁷ Marko Balenović se 1605. trajno naselio u Liču, a ostali će se postupno preseliti u Primorje, na svetojakovsko područje između Senja i Ledenica (Krmpote).³⁶⁸ Uoči Bečkog rata istakao se u četovanju u Lici senjski krajišnik Juriša Balenović, kojeg spominje i Pavao Ritter Vitezović.³⁶⁹ Juriša će ući i u pjesmaricu fra Andrije Kačića Miošića *Razgovor ugodni naroda slovinskog* (1756.).³⁷⁰ Naselili su se 1690. u Pazarište kad i ostali primorski Bunjevci (Klanac, Balenija, Kruščica). U spomenutom popisu iz 1712. u Pazarištu popisane su četiri kuće Balenovića. Među njima bio je i izvjesni Mate Balenović *od let 32*, čija je kućna zadruga imala 15 članova (*Mate od let 32, braća Miho od 29, Stipe od 28, male muške djece 6, ženske čeljadi 6*).³⁷¹ Držali su posjede veličine 95 štrikova u Pazarištu i Žitniku.³⁷² Možemo li u tom Mati prepoznati legendarnog Matovinu, tek bi trebalo istražiti. Ako to analiza podataka iz matičnih knjiga potvrdi, značilo bi da se netko od Matovinih sinova oko 1740. odvojio od zadruge i s obitelji zaputio u Saborsko. Ako je tada još uopće bio živ, Mati-Matovini moglo je biti više od 60 godina. Matovine su naselili gornje selo, zaselak Senj, a 1775. ondje ih je bilo u dvije kućne zadruge. Moguće je da su upravo oni tada držali i jedan stočarski

³⁶⁵ U Lovincu je zapisan stanoviti Matovina Krpan i njegova zadruga od 14 članova. (Popis Like i Krbave, 2003.: 256.) U Ličkom Cerju kod Lovinca razvio se veliki rod Matovinić, ali oni ne stoje ni u kakvoj vezi s Matovinama u Saborskom.

³⁶⁶ Šarić, Marko. „Bunjevci u ranome novom vijeku. Postanak i razvitak jedne predmoderne etnije.“ u: *Živjeti na Krivom Putu. Etnološko-povijesna monografija o primorskim Bunjevcima*. FF Press, Zagreb, 2008. 37.

³⁶⁷ Pavičić, 1962., 158.

³⁶⁸ *Isto*, 161.; Burić, 1979.: 58.

³⁶⁹ Ritter Vitezović, 2015.,: 430, 431.

³⁷⁰ *Viteza je porodila majka,
Po oružju silnoga junaka,
Po imenu Balenović Jurja,
Kapetana od sinjega mora,
Koji ruse glave odsijecaše,
I pohvata turske ormanice.
Junak biše rata od Morije,
Tako kažu starci od krajine.*

(Kačić Miošić, fra Andrija. *Razgovor ugodni naroda slovinskog*. Zora, Zagreb, 1956., 266.)

³⁷¹ Popis Like i Krbave, 2003.: 249.

³⁷² *Isto*.

stan južnije, u Krivom dolu. U Orihovom Selišću 1776. jedna zadruga Matovina (Marko, Anton, Paval) imala je svoj stan, a druga zadruga (Ivan, Mate, Tomo) samo njive.³⁷³ Matovine kao tradicionalni stočari također pripadaju najekspanzivnijim saborčanskim rodovima. Krajem XVIII. st. u Poljanku podižu svoj rodovski zaselak Matovinsku Lisinu, a u XIX. st. naselit će se u Biljevini i Kuselju.³⁷⁴

Prezime *Malkoč* karakteristično je za Saborski kraj. Tradicija njihovo podrijetlo vezuje za zapadnu Bosnu, što se povijesno može smatrati utemeljenim.³⁷⁵ Ostaje nepoznato doseljavaju li se u Saborsko kao stari kršćani ili su to bili muslimani koji su, dobrovoljno ili kao zarobljenici, prešli na kršćanstvo. U Cazinskoj krajini postoji prezime Malkočević. Moglo se naravno raditi i o ličkim muslimanima od kojih većina Cazinjana i vuče podrijetlo.³⁷⁶ U svakom slučaju radilo se o pridošlicama s osmanskog teritorija i tipičan su primjer liminalnosti i transkulturalnosti kontaktne pogranične zone. Prezime je moglo nastati na dva načina: od muslimanskog osobnog imena Malkoč (tur. *malkoç* „junak“) ili od funkcije malkoča, zapovjednika akindžijskih odreda.³⁷⁷ U Saborsko se doseljavaju u prvom valu kolonizacije i nastanjuju se u donjem selu (Borik).³⁷⁸ Prema stanju iz 1775.-1776. bilo ih je tri kuće. Tada je zabilježeno da su dvije zadruge Malkoča iz Saborskog stanovale ili držale zemlju i u Orihovom Selišću kamo će se kasnije neki i za stalno preseliti, a odatle će neki prijeći i u Drežnik Grad.³⁷⁹

Čorci su na svoj način također specifičan saborčanski rod. Prezime je vjerojatnije nastalo od tur. *çorak* („neplodan“, „jalov“), *çoraklık* („neplodnost“), nego od „çor“ (tur. *kör*, „slijep na jedno ili oba oka“).³⁸⁰ Pripadali su uskočkoj skupini, ali su, poput Rupčića i Zdunića, podjednako ušli u hrvatska i bunjevačka naselja, tako da im je teško odrediti subetnicitet. U izvorima se spominju prilično kasno, tek

³⁷³ Brajdić, 2019.: 9.

³⁷⁴ Navodno je Jure Matovina prvi iz Saborskog odselio u Lisinu. (Krizmanić, 1995.: 17.)

³⁷⁵ Za Malkoče u Drežnik Gradu u XIX. st. izričito se navodi da su došli iz Bosne. (Bogović, 1983.: 54.) Lokalna narodna tradicija kroz svoju epsku ahistorijsku formu ovako prenosi legendu od podrijetlu Malkoča: „Za njih postoji jedna posebna priča. Oni su živjeli u okolici Cazina. Obrađivali su imanje turskog Malkoč-paše. Zbog toga imaju prezime Malkoč. Turci su sve Hrvate koji nisu pobjegli prevodili u islamsku vjeru. Došao je red na njih. Uz ostalo treba izvršiti sunet (obrezivanje kože na vrhu spolnog organa muškog djeteta) na svoj muškoj djeci, mlađoj od dvanaest godina. Tu su se neki roditelji jako uplašili. Uoči dana kad je spremljena svečanost za sunećenje, oni u toku noći krenu u bijeg i već sljedećeg jutra osvanu u Drežniku. Tako su spasili vjeru i mušku dječicu od muka.“ (Krizmanić, 1995.: 15.)

³⁷⁶ Na Krbavi kod Podlapca postoji bunar Malkoč.

³⁷⁷ Škaljić, 1989.: 444.

³⁷⁸ Legenda je dakle promašila vrijeme njihova naseljavanja u Saborsko gotovo za jedno stoljeće.

³⁷⁹ Brajdić, 2019.: 7.

³⁸⁰ Škaljić, 1989.: 195.

1701. u popisu hrvatskog tvrđavnog stanovništva u Otočcu i Prozoru, a 1712. među doseljenim Hrvatima i Bunjevcima u Barletama i Ostrvici, i to dvije kuće Pave i Bože Čorkovića (*Paul Tschortshowitsch, Boxo Tscherkhowitsch*).³⁸¹ U Pišaću na Krbavi 1712., tada čistom vlaškom pravoslavnom selu, porkulab je bio Ivan Čorak, koji će u narednim godinama ondje naseliti svoje rođake od Otočca i podignuti Čorkovo Selo.³⁸² Naselili su se i u Sincu, a odatle nakon dioba zadruga sredinom XVIII. st. prelaze u Donje Vrhovine, gdje podižu istoimeni zaselak.³⁸³ Kao što je već bilo rečeno, dvije obitelji Čoraka iz Vrhovina krajem XVIII. st. posljednji dolaze u Saborski kraj. Iskrčili su dio šume u Čorkovoj Uvali i tamo na mjestu ranijih stočarskih stanova podigli svoje rodovsko naselje, čime je završeno naseljavanje Potkapelja. Novo zemljište oko Prijeboja otočke krajiške vlasti u proljeće 1796. također su naselile obiteljima Čorak koje su došle iz Vrhovina i Sinca.³⁸⁴ Čorci će dugo vremena ostati više vezani za Vrhovine, odakle su doselili, nego za Saborsko. Živeći na osami, udaljeni od ostalih sela, razvili su se u izrazite gorštacke-stočare i drvodjelje. S razvojem šumarske službe u Vojnoj krajini mnogi će iz ovog roda postati lugari.³⁸⁵

Antroponimija vlaških pravoslavnih rodova u Potkapelju je sve do XVII. st. i njihova pojavljivanja u Karlovačkom generalatu veoma slabo dokumentirana. Osman-ski porezni popisi („defteri“) nisu poznavali ustanovu prezimena, a Pravoslavna crkva u Habsburškoj Monarhiji tek će u XVIII. st., i to na poticaj države, početi uvoditi evidencije svojih vjernika, najprije kroz parohijske „domovne protokole“, a od 1770. i uvođenjem matičnih knjiga po uzoru na Katoličku crkvu, gdje je ta praksa postojala već puna dva stoljeća.³⁸⁶ Zbog toga nije moguće detaljnije istraživati podrijetlo vlaških rodova, smjerove njihova kretanja i rasprostiranja kao u slučaju

³⁸¹ Pavičić, 1962.: 178.; Popis Like i Krbave, 2003.: 290., 291.

³⁸² Tada nije bila rijetkost u Lici da u čisto vlaškim pravoslavnim selima zapovjedne vojne funkcije obnašaju katolici. Osim u Pišaću to je 1712. bio slučaj i u Metku (kapetan Bogdanić došao iz Otočca), Komiću (porkulab Matajić iz Lovinca), Zrmanja-Popini (porkulab Petar Krmpotić). Usp. Šarić, 2009.: 378.

³⁸³ O seobama ličkih Čoraka Stjepan Pavičić je zapisao: „Drugi su od starih rodova Čorci. Oni su u Pišač kod Udbine bili oko 1701. doselili sa sedam porodica i 78 čeljadi, ali ih je i na otočkom području ostalo nekoliko velikih kuća. Tu su oni zemlje dobili u Sincu, otkuda su se pomakli s Tonkovićima u pastirskoj privredi dalje istočno od toga sela u planinske udolice, te su tako dospjeli na područje Vrhovina i Babina Potoka. U prvom od tih sela ima ih danas oko 25, a u drugom oko 10 kuća. Na tom planinskom tlu razvili su se oni u čisto pastirsko naselje živeći sami o sebi podalje od drugih dijelova sela.“ (Pavičić, 1962.: 237.)

³⁸⁴ Gusić, 1974.: 75.; Bogović, 1983.: 98.-99.

³⁸⁵ „Za sve Čorke koji su živjeli u Čorkovoj Uvali karakteristično je da nikamo nisu išli prazne torbe. U njoj je bio dobar komad kruha, komad slanine ili mesa, i par glavica bilo kakvog luka. Kamo su god išli bilo je daleko, jer komšije nisu imali bliže od deset kilometara.“ (Krizmanić, 1995.: 22.)

³⁸⁶ Šarić, 2024.: 93.

katoličkih rodova. Praktički, sve do XVII. i XVIII. st. kod pravoslavnih Vlaha radilo se više o obiteljskim nadimcima i priimcima, odnosno bratstveničkim ili plemenitim pseudoantroponimima (nalik na one u Crnoj Gori) nego o pravim, što će reći stalnim i nasljednim prezimenima. Obiteljske predaje i običaj „krsne slave“ nisu pouzdani pokazatelji njihova podrijetla koliko god u javnosti, pa i onoj stručnoj, prevladavalo mišljenje da je ta institucija važno pomoćno sredstvo u istraživanju podrijetla pravoslavnog stanovništva.³⁸⁷ Najčešće krsne slave u srpskih pravoslavnih rodova su sv. Nikola i sv. Đorđe, dok ostale po učestalosti znatno zaostaju. Samim time po ničemu ne mogu biti pouzdani indikatori srodničkih veza. U Saborskom kraju najviše se svetkuje krsna slava sv. Đorđa (Đurđevdan).³⁸⁸ Za ustaljivanje vlaških prezimena daleko važnije od crkvenih bile su vojne vlasti koje su kroz svoje vojne evidencije (konskripcije) vlaška prezimena učinile službeno stalnima i nasljednima.³⁸⁹ Vladika Lukijan Mušicki, dok je još kao eparhijski administrator službovao u Plaškom, prvi je pokušao nešto učiniti u cilju očuvanja i istraživanja antroponimijskog nasljeđa pravoslavnih krajišnika. U svojoj okružnici iz 1827. pozvao je pravoslavno svećenstvo da prikuplja građu o imenima i prezimenima, što međutim nije naišlo na značajniji odaziv.³⁹⁰

Antroponimija vlaških pravoslavnih rodova u Potkapelju po svemu pripada dinarskom kulturnom arealu koji karakterizira svojevrsna osmoza južnoslavenskih i neslavenskih, uglavnom tzv. „starobalkanskih“ i osmansko-turskih elemenata, proisteklih iz vlašskog stočarskog nasljeđa i života pod Osmanlijama. Inače u Jesenici i Plaškom bilo je dosta prezimena koja su zastupljena i kod primorsko-ličkih Bunjevaca također dinaraca.³⁹¹ Prevladava imenski sustav s narodnim imenima, po

³⁸⁷ Tom se stavu priklanjao i Milan Radeka, koji za srpska prezimena u Gornjokarlovačkoj eparhiji kaže: „Kod istih prezimena srpskih važno je da se zna Slava (Krsno ime); ako je ista, prezimenjaci su i plemenštaci, ako nije ista, nisu istog plemena. Zato se srpska prezimena ne mogu bez slava izučavati.“ (Radeka, Milan. *Gornja krajina ili Karlovačko vladичество. Lika, Krbava, Gacka, Kapelsko, Kordun i Banija*. Savez udruženja pravoslavnih sveštenika SR Hrvatske, Zagreb, 1975., 345.).

³⁸⁸ Svetog Đorđa (sv. Đurađ) kao obiteljskog patrona slave: Jovetići, Kneževići, Kurteši, Momčilovići, Večerinovići, Vidakovići, Vrcelji, Vukelići. Sv. Nikolu svetkuju: Grbe, Malbaše, Mudrići, Vezmari i Opsenice. Svetog Ignjatiju svetkuju Ogrizovići, Medakovići i Milakovići, a sv. Jovana Krstitelja Jurkovići, Paskaši i Šolaje. Krsna slava Čikara je Arandelovdan, a Čalića sv. Kuzma i Damjan (sveti Vrači). Usp. Radeka, 1975.: 354.-367.

³⁸⁹ Šarić, 2024.: 93.

³⁹⁰ „On (Mušicki op. a.) tad kaže da je srpski narod rasijan na mnogo strana, pa je korisno da se zna čime se narodna veza drži. Mušicki uz okružnicu šalje i obrazac spiska: kompanija, parohija, selo, kućni broj, ime i prezime, imena kućne čeljadi koja ne dolaze u kalendaru (znači narodna imena). U arhivu nema traga da je kakav spisak stigao.“ (Radeka, 1975.: 346.)

³⁹¹ Riječ je o prezimenima Knežević, Komadina, Kovačević, Pešut, Radošević, Sekulić, Skorupan,

čemu se antroponimija vlaških rodova bitno razlikuje od hrvatskih kod kojih se s Tridentskim koncilom 1563. dogodio „prevrat u imenskom repertoaru“.³⁹² Od narodnih imena nastala su prezimena: Cvjetičanin (< Cvjetin), Dragić (< Drago, Dragan), Medaković (< Medak),³⁹³ Milaković (< Milak), Momčilović (< Momčilo), Večerinović (< Večerin),³⁹⁴ Vidaković (< Vidak),³⁹⁵ Vukelić (< Vukela, Vukelja).³⁹⁶ Od biblijskih odnosno kršćanskih imena nastala su prezimena Jovetić (< Joveta),³⁹⁷ Jurković (< Jurko, Jurak),³⁹⁸ Lužaić (< Lušo),³⁹⁹ Ninković (< Ninko, Nina),⁴⁰⁰ Pavlica (< Pavle).

Prezimana Dokmanović, Paskaš, Šolaja i Vrcelj upućuju na „starobalkanske“, vlaško-arbanaške kulturne korijene.⁴⁰¹ Dva stoljeća života pod Osmanlijama osta-

---

Vidaković, Vukelić, a tu je i znakovito prezime Bunjevac.

³⁹² Šimunović, 2008.: 147. Naime, Katolička je crkva na završetku rada Tridentskog koncila 1563. odredila da su katolici obvezni djeci dodjeljivati kršćanska svetačka imena (iz kalendara). Od tada stara narodna imena kao što su npr. Grdan, Miloš, Stojan, Vuk postupno iščezavaju iz katoličkih sredina. Takvo što nije se dogodilo u pravoslavlju.

³⁹³ Medak, Medo narodna su imena, hipokoristici izvedeni od imena Medvjed (lat. Ursus) koje je nekad bilo vrlo zastupljeno. Prema drugom tumačenju nastalo je od imena Metodije. Usp. Grković, Milica. *Rečnik ličnih imena kod Srba*. Vuk Karadžić, Beograd, 1977., 129.; Živko Bjelanović „Značajnije odlike prezimena Dvorskog kraja.“ u: *Zbornik naučnih i publicističkih radova Dvor na Uni*. 1991., 534., 536.-537.

³⁹⁴ Večerin, izvedeno od imenice večer+in. (Grković, 1977.: 52.)

³⁹⁵ Vidak izveden od korijena vid- kao i Vidoje, Vidosav, Vidoš. Može međutim značiti i izvedenicu od imena kršćanskog sveca sv. Vida (lat. *Vitus*). *Isto*, 52.

³⁹⁶ Vukelja, hipokoristik od imena Vuk.

³⁹⁷ Joveta, augmentativ od imena Jovan, Jovo.

³⁹⁸ Pravoslavni Jurkovići su malobrojni. Prezime Jurković karakteristično je za katolike u ovim krajevima. Jurkovići ponajprije pripadaju skupini tzv. kranjskih Hrvata povratnika u Lici i Potkapelju, a prezime je zabilježeno i u modruškom urbaru. Jurkovići se ne spominju 1705. među vlaškim doseljenicima iz Plaskog. U Jesenicu su doselili kasnije s područja Brloga. Vjerojatno se radilo o bezemljašima koji su putem domazetstva (priženja) stekli zemlju i pritom prešli na pravoslavnu vjeroispovijest starih domaćina. Primjera takvih konverzija („postao Vlah“) ima i u popisu Like i Krbave iz 1712. godine.

³⁹⁹ Lušo hipokoristik izveden od imena Luka. (Grković, 1977.: 121.)

⁴⁰⁰ Ninko, izvedeno od Nina, hipokoristik od Nikola. (*Isto*, 147.)

⁴⁰¹ Dokman je bilo tipično vlaško osobno ime u srednjem vijeku (kao i npr. Kecman, Radman, Rkman, Šuman, Vukman, Toroman). Paskaš ili Paskas potekli su od lat. *pascuum* („pašnjak“), iako ga neki izvode i od ženskog imena Paska, od Paraskeva, odnosno svetece Paraskeve (sv. Petka). Nastavak -as tipičan je za dinarski kulturni areal. Šolaja dolazi od alb. *shöllë*, *shollxi* („opanak“, „opančar“) ili alb. *sholakan* („prost, neuk čovjek“). I nastavak -aja tipična je arbanaška onomastička forma (npr. Livaja, Rapaja, Mataja, Zoraja). Vrcelj s obzirom na nastavak -elj koje je nastalo po latinskom nastavku -ellus, što je tipična vlaška antroponimijska karakteristika (npr. Gudelj, Pezelj, Šešelj, Trošelj). Korijen ovog prezimena nastao je od pejorativnog nadimka Vrcan (navodno onaj koji krade med), vrcati, „micati se brzo amo-tamo“ ili vrknuti, „skočiti, odletjeti zujeći“ (Grković, 1977., 292.; Nosić, 1998.; Skok, III., 1973.: 620)

vilo je traga i u prezimenima kao što su Čikara, Duduković, Kurteš, Malbaša, Vezmar.⁴⁰² Zastupljena su i prezimena koja su proistekla iz vlaške samouprave i običajnog prava (Knežević, Malbaša, Prica),⁴⁰³ te drugih društvenih uloga i zanimanja (Čalić, Kovačević).⁴⁰⁴ Satirična i pejorativna prezimena karakteristična su za vlaški antroponimski fond. Prezimena ovog tipa su Grba, Klipa, Mudrić, Ogrizović, Opsenica i Vrcelj.⁴⁰⁵

11. Zaključak

Saborski kraj samo je jedan od mnogih područja u Hrvatskoj čiji je povijesni razvoj krajem srednjeg vijeka bio naglo prekinut osmanskim provalama i osvajanjima. U prvim desetljećima XVI. st. „Zaborsko“, nekoć prostrano selo na jugoistoku modruškog vlastelinstva, sasvim je raseljeno i prestalo je postojati. Staro modruško stanovništvo, ako nije stradalo, rasulo se na više strana, najviše je preseljeno na vlastelinstva u srednjem Pokuplju i Kranjskoj (Bela krajina), a samo manjim dijelom prešlo je u vojnu službu u Ogulinu i Tounju. Jesenica, zahvaljujući maloj utvrdi (kaštel) s početka XVI. st., koja je postala glavno krajiško uporište na ovom dijelu granice, ostala je koliko-toliko funkcionalna do 1592., kada i ona pred osmanskim pritiskom propada. Gotovo tijekom cijelog XVII. st. ovaj kraj nalazio se u pojasu tzv. „ničije zemlje“, tavorivši na „mrtvoj straži“ između dvaju suprotstavljenih imperija i civilizacija. Općenito uzevši, osmanske provale i osvajanja, te formiranje obrambenog pojasa na granicama sukobljenih imperija u XVI. i XVII. st. drastično su se odrazili na promjenu načina života i sociokulturnog krajolika, odnosno doveli su na ovim prostorima do velikih promjena u sociodemografskim i etnokulturnim strukturama. Dugogodišnja nenaseljenost pograničnog pojasa u kojem se nalazio

⁴⁰² Čikara, od turcizma čik, čikati (poziv na borbu, na dvoboj), drugim riječima „čarkar“. Duduković, od tur. *duduk* (dugo sviralo koje čobani u proljeće prave od vrbove kore). Kurteš, od muslimanskog muškog imena Kurt, znači vuk. Malbaša od tur. *mahal baša* (starješina mahale, odnosno seoski starješina). Vezmar od tur. *vezma* (kutija za puščani barut). Usp. Škaljić, 1989.: 176., 226., 427., 440., 641.

⁴⁰³ Kneževići su bili ugledan starješinski rod među Vlasima i Bunjevcima u Lici. Prica, prastara ustanova tužitelja u parnicama (accusator, parac, tužilac). Mažuranić, II., 1922.: 1114.

⁴⁰⁴ Čalić, od nadimka Čale, hipokoristik od čača (otac), ali može značiti i svekar. Kovačević od Kovač, naziv zanimanja uzet za osobno ime iz kojeg nastaje prezime. Ulazi u istu frekventnu antroponimsku skupinu kao i Kovačići. (usp. Šimunović, 2008.: 171.)

⁴⁰⁵ Grba, Grbak, Grban stara su narodna imena nastala od naziva dijela tijela i uzeta za osobna. Klipa od klip (batina), od tuda i klippan (nespretna ljudeskara, nespretni mladić). Mudrić je izvedeno od nadimka Mudre koje je postalo od pridjeva „mudar“, kao i prezimena Mudrin i Mudronja. Ogrizović od ogrizina (griza), što je bio sinonim za srdobolju, bolest trbuha. Opsenica iz arhaičnog opsenka, ovenka, ovenica, ovas ili zob (isto što ti zobenica, zobena kaša). Za Vrcelje vidi pod bilješkom br. 401. (Grković, 1977.: 68., 142., Skok, II., 1972.: 100.)

Saborski kraj omogućila je da se sačuvaju ili tek neznatno izmijene ekosustavi od izvanredne prirodne vrijednosti. Kartografski izvori od XVI. do XVIII. st. cijelu ovu zonu opisuju kao izolirani divlji šumski kraj, kao „vražji vrt“ (*Hortus diaboli, Tüfelsgarten, Vražji vrtal*). Početke demografske revitalizacije čine seobe vlaških pravoslavnih prebjega u XVII. st., pretežno iz koreničkog kraja u Lici. Oni su planski naseljeni u Plaški i okolicu, gdje su stekli zemlje i status krajišnika. Jesenica je naseljena najprije 1685., a potom i 1705., kada je oživljuju vlaške obitelji doseljene iz Plaškog. Starosjedilački hrvatski element pred osmanskim se pritiskom povlačio prema sjeveru i zapadu, da bi se poslije, tijekom „rekonkviste“ na prijelazu iz XVII. u XVIII. stoljeće, samo manjim dijelom kao tzv. Kranjci, vraćao u stare krajeve otete od Turaka. U Saborsko se (donje selo) doseljuju hrvatski krajiški rodovi iz Ogulinskog i Brinjskog kraja, te nešto kmetskih obitelji iz habsburške unutrašnjosti. Proces naseljavanja Saborskog početkom XVIII. st. ne može se detaljnije pratiti u izvorima, većinom se radilo o samostalnom i spontanom naseljavanju pojedinih obiteljskih grupa u potrazi za zemljom i boljom egzistencijom. Mnogi ogulinsko-modruški rodovi tada istovremeno zauzimaju zemljišta u Saborskom i Rakovici. Takozvano gornje selo u Saborskom nastaje nešto kasnije, oko 1740-ih, u čemu su naročitu ulogu imali bunjevački rodovi iz Like (Donje Pazarište). Od starosjedilačkog i novopridošlog katoličkog elementa (kranjskog i uskočko-bunjevačkog) formirao se specifičan povećani etnokulturni tip hrvatskog krajiškog stanovništva na ovom području. Približan broj stanovnika Saborskog kretao se od 286 (1735.) do 613 (1790.). Kako su selo i seoska općina u vojnoj organizaciji imali tek podređenu ulogu jer su osnovne i najniže vojno-upravne jedinice činile najprije knežine i porkulabije koje su obuhvaćale po nekoliko sela, a od sredine XVIII. st. to će postati satnije (kompanije) koje su predstavljale neposrednu izvršnu vlast, Saborsko nije moglo steći funkciju središnjeg naselja. Tu će funkciju imati Lička Jesenica u obliku porkulabije u prvoj polovini XVIII. st., a u razdoblju od 1765. do 1819. i kao središte satnije. Samo je crkvena organizacija katoličke župe sv. Ivana Nepomuka, osnovane u razdoblju 1726.-1735., ostavljala mogućnost da Saborsko ima određenu centralitetnu funkciju u prostoru jugoistočnog Potkapelja i južnom dijelu Korduna (Rakovica i Selište Drežničko kao filijale župe Saborsko do 1780-ih). Procesi lokalnih migracija i pomicanja naseljenosti dovršeni su u desetljećima nakon Svištovskog mira 1791., kada Saborčani podižu zaseoke na mjestima svojih ranijih stočarskih stanova, uz samu nekadašnju staru granicu u Poljanku i Selištu, a potom u Potoku (Kuselj) i Poljani (Sertić Poljana). S naseljavanjem Čorkove Uvale uglavnom završava proces naseljavanja Potkapelja. Zbog prostorne i demografske povezanosti, Saborsko je 1819. priključeno novoformiranoj satniji Drežnik, dok je Jesenička satnija raspuštena, a Jesenica s okolicom priključena satniji Plaški.

Izvori i literatura

Neobjavljeni izvor:

HR-HDA-KG: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv u Zagrebu, fond Karlovački generalat: uvezani spisi, knjiga 2 (1642.-1735.), fol. 115-116.

Objavljeni izvori:

BACH, Franz. *Povijest Otočke pukovnije. O nastanku ovog kraja, njegovim žiteljima i njihovim sudbinama*. Hrvatski institut za povijest, Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke, Zagreb-Otočac, 2010.

BOGOVIĆ, Mile. (priř.) *Senjsko-modruška ili krbavska biskupija. Izvješća biskupa svetoj stolici (1602-1919)*. Monumenta Croatica Vaticana, Hrvatski državni arhiv, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003.

BOJNIČIĆ, Ivan. *Vjesnik Kraljevskog Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva*. Zagreb, 1914.

FRAS, Franjo Julije. *Cjelovita topografija Karlovačke vojne krajine. Mjestopis iz godine 1835*. Ličke župe, Gospić, 1988.

Hrvatski urbari. Svezak I. (sabrao i protumačio Radoslav Lopašić), Zagreb, 1894.

KLAIĆ, Nada. *Izvori za hrvatsku povijest do 1526. godine*. Školska knjiga, Zagreb, 1972.

KOS, Dušan. *Urbarji za Belo krajino in Žumberk I.-II. Viri za zgodovino Slovencev*. SAZU, Ljubljana 1991.

KOSOVIĆ, Bogoslav. *Prvi šumarski stručni opis i nacrt šuma na Velebitu i Velikoj Kapeli od Dalmatinske međe do Mrkoplja i Ogulina*. Hrvatsko šumarsko društvo, Zagreb, 2015.

KOVAČEVIĆ, Ešref. *Granice Bosanskog pašaluka prema Austriji i Mletačkoj Republici po odredbama Karlovačkog mira*. Svjetlost, Sarajevo, 1973.

KUSSAN, Paul. *Kratka povijest Treće ogulinske narodne graničarske pješadijske regimente. Prema sabranim spisima i poveljama Paula Kussana, upravnog kapetana*. SKD Prosvjeta, Zagreb, 2010.

LASZOWSKI, Emil. „Popis i procjena dobara kneza Stjepana Frankopana-Ozaljskog god. 1558.“ *Starine JAZU*. Zagreb, 1902., 177.-211.

Popis Like i Krbave 1712. godine. Obitelj, zemljišni posjed i etničnost u jugozapadnoj Hrvatskoj. (priř. Karl Kaser, Hannes Grandits, Siegfried Gruber), SKD Prosvjeta, Zagreb, 2003.

Spomenici Hrvatske krajine. Knjiga I. (skupio i uredio Radoslav Lopašić), Zagreb, 1884.

Spomenici Hrvatske krajine. Knjiga II. (skupio i uredio Radoslav Lopašić), Zagreb, 1887.

Spomenici Hrvatske krajine. Knjiga III. (skupio i uredio Radoslav Lopašić), Zagreb, 1889.

Urbar modruški od godine 1486. (priredio Radoslav Lopašić, prilozi Eduard Hercigonja i Ivan Tironi), Ogranak Matice hrvatske u Ogulinu, Ogulin, 1997.

VITEZOVIĆ RITTER, Pavao. *Kronika aliti spomen usega svieta vikov.* (prir. Alojz Jembrih), ArTresor naklada, Zagreb, 2015.

VUKASOVIĆ, Ivan Dominik. *Zemljopisni i povijesni opis Karlovačkog generalata u Kraljevini Hrvatskoj (1777.).* (prir. Željko Holjevac), Državni arhiv u Gospiću, 2005.

Literatura:

ADAMČEK, Josip. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII stoljeća.* Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1980.

BACH, Franz. *Povijest Otočke pukovnije. O nastanku ovoga kraja, njegovim žiteljima i njihovim sudbinama.* Hrvatski institut za povijest, Katedra čakavskog sabora pokrajine Gacke, Zagreb-Otočac, 2010.

BEŽEN, Ante. „Lički jezični indentitet(i).“ u: Željko Holjevac (ur.). *Identitet Like: korijeni i razvitak. Knjiga I.* Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Područni centar Gospić, Zagreb-Gospić, 2009., 85.-110.

BJELANOVIĆ, Živko. *Onomastičke teme.* Hrvatska svučilišna naklada, Zagreb, 2007.

BLANC, André. *Zapadna Hrvatska. Studija iz humane geografije.* Prosvjeta, Zagreb, 2003.

BOGOVIĆ, Josip. *Spomenica župa Drežnik-grad, Vaganca i Korenice.* Drežnik-grad, 1983.

BOGOVIĆ, Mile. „Župa Saborsko“ u: *Zvona.* Rijeka, 1995.

BOGOVIĆ, Mile. *Lika i njezina Crkva u prošlosti i sadašnjosti.* Državni arhiv u Gospiću, Gospić, 2014.

BRAJDIĆ, Drago. *Rakovački rodovi. Tragom povijesti Rakovice i njezinih stanovnika.* Zagreb, 2014.

BRAJIĆ, Drago. *Povijest Selišta Drežničkog.* 2019.

BROMLEJ, Vladimirovič Julijan. „Još jednom o pitanju razvoja feudalne rente u Hrvatskoj pokraj XV i u XVI stoljeću (U povodu članka N. Klaić, O razvitku feudalne rente u Hrvatskoj i Slavoniji u XV i XVI stoljeću, Radovi Filozofskog fakulteta, Odsjek za povijest, 3, Zagreb 1960, 39-62)“ u: *Historijski zbornik.* Vol. 16, No. 1-4, Zagreb, 1963. 269.-289.

BURIĆ, Antun. *Povijesna antroponimija Gorskog kotara u Hrvatskoj. Goranska*

prezimana kroz povijest. Društvo za zaštitu prirodne, kulturne i povijesne baštine Gorskog kotara, Rijeka, 1979.

BURIĆ, Josip. *Biskupije Senjska i Modruška u XVIII. stoljeću*. Državni arhiv u Gospiću, Kršćanska sadašnjost, Gospić-Zagreb, 2002.

CRNIĆ-NOVOSEL, Mirjana. – MARINKOVIĆ, Marina. „Govor Saborskog u kontekstu susjednih štokavskih ikavskih govora.“ u: *Filologija*. 81, 2023., 11.-30.

CVETNIĆ, Sanja. „Habsburški politički utjecaji i ikonografija sv. Ivana Nepomuka u Hrvatskoj.“ u: *Hagiologija. Kultovi u kontekstu*. Leykam international, Zagreb, 2008., 161.-179.

ČORALIĆ, Lovorka. „Prekojadranska iseljavanja Modrušana od XIV. do XVI. stoljeća (s posebnim osvrtom na zajednicu modruških iseljenika u Mlecima).“ u: *Modruški zbornik*. Vol. 3, No. 3, Ogulin, 2009., 103.-120.

ČULINOVIĆ-KONSTANTINOVIĆ, Vesna. „Život i običaji stanovnika Plitvica.“ u: Branimir Gušić – Mirko Marković (ur.). *Plitvička jezera – čovjek i priroda*. Nacionalni park Plitvička jezera, 1974., 175.-189.

DABIĆ, S. Vojin. *Vojna krajina. Karlovački generalat (1530-1746)*. Izdanje Svetog arhijerejskog sinoda Srpske pravoslavne crkve, Beograd, 2000.

DETELIĆ, Mirjana. *Epški gradovi. Leksikon*. SANU, Beograd, 2007.

DRAGIČEVIĆ, Milan. „Govor ličkih jekavaca.“ *Srpski dijalektološki zbornik. Rasprave i grada*. br. XXXII, SANU, Institut za srpskohrvatski jezik, Beograd, 1986., 7.-241.

ECHEL, Nerina. „Nošnja ogulinskog kraja.“ u: Višnja Lipošćak – Stjepan Sučić (ur.). *Ogulin. Povijesna i kulturna baština*. 2000., Matica hrvatska Ogulin, Poglavarstvo grada Ogulina, 171.-174.

FRANIĆ, Dragutin. *Plitvička jezera i njihova okolica*. Zagreb, 1910.

GOLEC, Boris. *Nedovršena kroatizacija dijelova istočne Slovenije između 16. i 19. stoljeća. Tragom hrvatskog lingvonima i etnonima u Beloj krajini, Kostelu, Prekomurju i Prlekiji*. Meridijani, Koprivnica, 2018. 50

GRBIĆ, Manojlo. *Karlovačko vladičanstvo. Prilog k istoriji Srpske pravoslavne crkve*. Karlovac, I/1891., II/1891., III./1893.

GRGIN, Borislav. „Modruš između kneževa Frankapana, Osmanlija i kraljevskih vlasti, 1458.-1526.“ *Modruški zbornik*. Vol. 3, No. 3, Ogulin, 2009., 41.-51.

GRKOVIĆ, Milica. *Rečnik ličnih imena kod Srba*. Vuk Karadžić, Beograd, 1977.

GUŠIĆ, Branimir. „Čovjek i zaštita Plitvičkih jezera.“ u: Branimir Gušić – Mirko Marković. (ur.). *Plitvička jezera – čovjek i priroda*. Nacionalni park Plitvička jezera, 1974., 71.-84.

GUŠIĆ, Marijana. „Starinska nošnja i domaće tkanje u ambijentu Plitvica.“ u: Branimir Gušić – Mirko Marković (ur.). *Plitvička jezera – čovjek i priroda*. Nacionalni park Plitvička jezera, 1974., 163.-174.

HANDŽIĆ, Adem. „O kretanju stanovništva u regionu srednjeg toka Bosne (međuprostor Maglaj-Doboj-Tešanj) od druge polovine XV. do kraja XVI. st.“ u: *Migracije i Bosna i Hercegovina*. Sarajevo, 1990., 57.-66.

HIRC, Dragutin. *Lika i Plitvička jezera*. Zagreb, 1900.

HOLJEVAC, Željko. – MOAČANIN, Nenad. *Hrvatsko-slavonska vojna krajina i Hrvati pod vlašću Osmanskoga Carstva u ranome novom vijeku*. Leykam international, Zagreb, 2007.

HOLJEVAC, Željko. *Ogulinska pukovnija (1746.-1873.): polazišta*. Ogranak Matice hrvatske Ogulin, 2012.

HORVAT, Rudolf. *Lika i Krbava. Povijesne slike, crtice i bilješke*. Knj. I, Izdanje Matice hrvatske, Zagreb, 1941.

HORVAT, Zorislav. – KRUHEK, Milan. „Stari gradovi i utvrđenja u obrani Karlovca u XVI. i XVII. stoljeću.“ u: Đuro Zatezalo (ur.). *Karlovac 1579.-1979*. Karlovac, 1979., 59.-79.

HORVAT, Zorislav. „O nekim samostanskim sklopovima i crkvama u Krbavskoj biskupiji.“ u: Franjo Emanuel Hoško (ur.). *Prošlost obvezuje. Povijesni korijeni Gospićko-senjske biskupije. Zbornik biskupa Mile Bogovića*. Teologija u Rijeci, Riječki teološki časopis, Rijeka, 2004., 135.-189.

HORVAT, Zorislav. „Pseudokašteli kraja 15. i prve polovine 16. stoljeća u obrani od Turaka.“ u: Marija Karbić i dr. (ur.). *Ascendere historiam. Zbornik u čast Milana Kruheka*. Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2014., 371.-398.

ISLAMOVIĆ, Faruk. „Krška ponornica rijeka Jesenica.“ *Meridijani. Časopis za zemljopis, povijest, ekologiju i putovanja*. br. 210/2020., 58.-62.

IVANKOVIĆ, Ivica. „Etnografski zapisi o narodnim nošnjama Hrvata-katolika na Kordunu.“ *Etnološka tribina: godišnjak Hrvatskog etnološkog društva*. Vo. 33, NO. 26, Zagreb, 2003., 147.-152.

JELIĆ, Roman. „Stanovništvo kopnenog dijela zadarskog područja 1608. i 1695.“ *Zadarska revija*. god. 34, br. 6, Zadar, 1985., 555.-573.

JOLIĆ, Robert. „Povijest župe Plaški.“ *Modruški zbornik*. 1, Ogulin, 2007., 71.-123.

JUŽNIČ, Stanislav. „Kostel med poskusi naselitve uskokov sredi 16. stoletja.“ *Zgodovinski časopis*. Vol. 55, No. 1, Ljubljana, 2001., 19.-54.

KASER, Karl. *Slobodan seljak i vojnik. Rana krajiška društva (1545-1754.)*. Tom I., Naprijed, Zagreb, 1997.

KASER, Karl. *Slobodan seljak i vojnik. Povojačeno društvo (1745-1881.)*. Tom II. Naprijed, Zagreb, 1997.

KLAUŽER, Vedran. *Ustrojstvo i djelovanje Senjske kapetanije od njezina osnutka do organizacije Vojne krajine po vrhovnom zapovjedniku Ivanu Lenkoviću*. Doktorska disertacija, Fakultet Hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu, 2015., 123.

KNEŽEVIĆ, Rade. *Lička Jesenica*. Rijeka, 2016.

KOŁODZIEJCZYK Dariusz. „Between universalistic claims and reality: Ottoman frontiers in their modern period.“ u: Christine Woodhead (ur.) *The Ottoman World*. Routledge, London and Neww York, 2013., 205.-219.

KRIZMANIĆ, Josip. *Saborsko i uža okolica*, Ogranak Matice hrvatske Ogulin, 1995.

KRUHEK Milan. *Krajiške utvrde i obrana Hrvatskog kraljevstva tijekom 16. stoljeća*. Institut za suvremenu povijest, Zagreb, 1995.

KRUHEK, Milan. „Rakovica – mjesto i općina.“ u: *Rakovica srce od Hrvata. Povijest općine Rakovica*. Općinsko poglavarstvo Rakovice, Zagreb, 2003., 17.-36.

KRUHEK, Milan. *Povijesne granice Hrvatskog Kraljevstva*. Hrvatski institut za povijest, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 2004.

LAZANIN, Sanja. *Slika Drugoga i pismo o Sebi. Grof Josip Rabatta (1661.-1731.) o Hrvatskoj i sebi*. Srednja Europa, Zagreb, 2014.

LISAC, Josip. *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2003.

MAGDIĆ, Mile. *Topografija i povijest Ogulina*. Zagreb, 1926.

MALETIĆ, Franjo. – ŠIMUNOVIĆ, Petar. *Hrvatski prezimenik. Pučanstvo Republike Hrvatska na početku 21. stoljeća*. Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2008.

MARKOVIĆ, Mirko. „Razvoj upoznavanja Plitvičkih jezera i okolnog zemljišta po starim geografskim kartama.“ u: Branimir Gusić – Mirko Marković. (ur.) *Plitvička jezera. Čovjek i priroda*. Nacionalni park Plitvička jezera, 1974., 245.-256.

MAŽURAN, Ive. *Hrvati i Osmansko Carstvo*. Golden marketing, Zagreb, 1998.

MAŽURANIĆ, Vladimir. *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik*. I.-II., Zagreb, 1922.

MIJATOVIĆ, Anđelko. *Uskoci i krajišnici. Narodni junaci u pjesmi i povijesti*. Školska knjiga, Zagreb, 1974.

MOAČANIN, Fedor. „Ostaci ostataka“ Hrvatske u borbi za opstanak.“ u: *Historija naroda Jugoslavije*. Sv. II, Zagreb, 1959., 401.-476.

MOAČANIN, Fedor. „Vojna krajina do kantonskog uređenja 1787.“ u: Dragutin Pavličević (ur.) *Vojna krajina. Povijesni pregled-historiografija-rasprave*. Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1984., 23.-56.

NEŽIĆ, Petar. – ROŽAN, Josip. „Iskorišćavanje šuma“, *Šumarski list*, br. 7-9., Zagreb, 1987.

NIKOLIĆ, Desanka. *Odevanje graničara vojne krajine u XVIII i XIX stoleću*. SANU, Beograd, 1978.

NOSIĆ, Milan. *Prezimana zapadne Hercegovine*. Hrvatsko filološko društvo, Rijeka 1998.

PAVIČIĆ, Stjepan. *Seobe i naselja u Lici*. Zbornik za narodni život i običaje JAZU, knjiga 41, Zagreb, 1962.

PAVIČIĆ, Stjepan. „Raseljavanje starosjedilaca i doseljavanje Bunjevaca u Senjski kraj.“ *Senjski zbornik*. 2, Senj, 1966. 157.-160.

PERUŠIĆ, Marinko. „Etnolingvistička građa iz Brajskog kraja u općini Duga Resa.“ u: *Čakavska rič*. Vol. XVII, No. 2, Split 1989., 33.-92.

PLAVŠIĆ-GOJKOVIĆ, Nevenka. – PLAVŠIĆ, Milenko. – GOLUBOVIĆ, Uroš. „Čorkova uvala – prašuma u nacionalnom parku Plitvička jezera.“ u: Branimir Gusić – Mirko Marković. (ur.). *Plitvička jezera: čovjek i priroda*. Nacionalni park Plitvička jezera, Zagreb, 1974., 67.-70.

RADEKA, Milan. *Gornja krajina ili Karlovačko vladičanstvo. Lika, Krbava, Gacka, Kapelsko, Kordun i Banija*. Savez udruženja pravoslavnih sveštenika SR Hrvatske, Zagreb, 1975.

RADEKA, Milan. *Kordun u prošlosti*. Prosvjeta, Zagreb, 1989.

REGAN, Krešimir. – DUGAČKI, Vlada. „Lička Jasenica.“; „Plaški.“ u: *Leksikon utvrda Hrvatske. Srednji i rani novi vijek*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2024., 347.; 497.

ROGIĆ, Veljko. *Regionalna geografija Jugoslavije*. Školska knjiga, Zagreb, 1982.

ROGLIĆ, Josip. „Morfološke posebnosti Nacionalnog parka Plitvička jezera.“ u: Branimir Gusić – Mirko Marković. (ur.). *Plitvička jezera: čovjek i priroda*. Nacionalni park Plitvička jezera, Zagreb, 1974., 5.-22.

ROKSANDIĆ, Drago. *Vojna Hrvatska. La Croatie Militaire. Krajiško društvo u Francuskom Carstvu (1809.-1813.)*. Knjiga I.-II., Školska knjiga – Stvarnost, Zagreb, 1988.

SALOPEK, Hrvoje. *Ogulinsko-modruški rodovi. Podrijetlo, razvoj, rasprostranjenost, seobe i prezimana stanovništva ogulinskog kraja*. Matica hrvatska Ogulin, Hrvatska matrica iseljenika, Hrvatsko rodoslovno društvo „Pavao Ritter Vitezović“, Zagreb, 2007.

SIMONITI, Vasko. *Turki so v deželi že. Turški vpadi na slovensko zemlje v 15. in 16. stoletju*. Mohorjeva družba, Celje, 1990.

SKENDER, Zdenko. *Lađevac*. Župni ured Lađevac, 1985.

SKOK, Petar. *Etimologijski rječnik Hrvatskog ili srpskog jezika*. I.-III., JAZU, Zagreb, 1971., 1972., 1973.

SLADOVIĆH, Manojlo. *Povesti biskupijah Senjske i Modruške ili Krbavske*. Trst, 1856.

STANIĆ, Damir. *Pograničavanje. Bihać i Bihaćka kapetanija 1527.-1592*. Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 2024.

STROHAL, Rudolf. *Uz Lujzinsku cestu*. Riječka tiskara, Rijeka, 1993.

ŠARIĆ, Marko. „Bunjevci u ranome novom vijeku. Postanak i razvitak jedne predmoderne etnije.“ u: Milana Černelić-Marijeta Rajković-Tihana Rubić (ur.). *Živjeti na Krivom Putu. Etnološko-povijesna monografija o primorskim Bunjencima*. FF Press, Zagreb, 2008. 15.-43.

ŠARIĆ, Marko. „Predmoderne etnije u Lici i Krbavi prema popisu iz 1712./14.“ u: Željko Holjevac (ur.) *Identiteti Like: korijeni i razvitak. Knjiga I*. Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Područni centar Gospić, Zagreb-Gospić, 2009., 325.-384.

ŠARIĆ, Marko. „Etnokulturna kretanja u srednjem Pounju u ranom novom vijeku s posebnim osvrtom na bivšu općinu Zavalje.“ *Podplješivički graničari. Zbornik radova: povijesni prikaz podplješivičkih sela*. Udruga bivše općine Zavalje., 2017., 13.-56.

ŠARIĆ, Marko. „Etnokulturna struktura i povijesna antroponimija Kosinjske doline na prijelazu iz XVII. u XVIII. stoljeće: prilog istraživanju povijesti migracija u Lici tijekom ranoga novog vijeka.“ *Migracijske i etničke teme*. Vol. 40, No. 1, Zagreb, 2024. 91.-135.

ŠIMUNOVIĆ, Petar. *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*. Golden marketing, Tehnička knjiga, Zagreb, 2008.

ŠKALJIĆ, Abdulah. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Svjetlost, Sarajevo, 1989.

ŠKILJAN, Filip. *Kulturno-historijski spomenici Gorskog kotara i Ogulinsko-plašćanske zavale*. Srpsko narodno vijeće, Zagreb, 2012.

TIRONI, Ivan. „Pet stotina ljeta Modruškog urbara (1486-1986).“ u: Mile Bogović (ur.). *Krbavska biskupija u srednjem vijeku. Zbornik radova znanstvenog simpozija u povodu 800. obljetnice osnutka krbavske biskupije, održanom u Rijeci 23-24. travnja 1986. godine*. Visoka bogoslovska škola u Rijeci – Kršćanska sadašnjost Zagreb, Rijeka-Zagreb 1988., 271.-275.

VANIČEK, Franz. *Specialgeschichte der Militärgrenze*. II. Band, Wien, 1875.

VEZMAR, Gojko. „Iz prošlosti kraja.“ u: Đuro Zatezalo i dr. (ur.). *Plašćanska dolina i okolica u NOR-u*. Zbornik 7 Historijskog arhiva u Karlovcu, Karlovac, 1976., 12.-40.

VIDAKOVIĆ, Vujo. *Potkapelje: Lika*. Biblioteka „Hronike sela“, Kulturno-prosvetna zajednica Srbije, Beograd, 2000.

VITEZOVIĆ RITTER, Pavao. *Dva stoljeća uplakane Hrvatske. Plorantis Croatiae Saecula Duo*. (prir. Zrinka Blažević – Bojan Maroti), Matica hrvatska, Zagreb, 2019.

VUKOVIĆ, Ivan. „Saborsko između lokalne tradicije i znanstvenih istraživanja.“ *Podplješivički graničari*. 8-2024, Udruga „Podplješivički graničari“, Zagreb, 2024., 151.-155.

VULIĆ, Sanja. „Jezik Modruškog urbara.“ *Čakavska rič*. XXXVIII/1-2, Split, 2010., 135.-154.

ŽALAC, Toma. *Rastoke. Na slapovima Slunjčice*. Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture, Zagreb, 1990.